

תקנת הרבית

ההלכה והמעשה בבנקים ובשוק ההון

קיצור הלכות

נערך מתוך ספר תקנת הרבית
מאת הרה"ג ר' יעקב לנדו שליט"א

אב תשע"ח

למענה הלכתי, ייעוץ, והכוונה

ניתן להתקשר לקו 'עיון ההלכה'

02-5715571 שלוחה 4

מייל 'וועד ההלכה':

y9742386@neto.bezeqint.net

מייל מכון 'היתר עיסקא למהדרין':

5742214@okmail.co.il

נערך על ידי

עמוס שולם

הערות והארות לתועלת הרבים יתקבלו בברכה

052-7616987

7616987@gmail.com

הסכמת הגאון הרב שבח צבי רזנבלט שליט"א

הרב שבח צבי רזנבלט

רח' רבי עקיבא 77

בני ברק

תאריך א' מנחם סיון ה'תשפ"ב

בס"ד

הראוני את החוברת תקנת הרבית ההלכה והמעשה בבנקים ובשוק ההון - קיצור הלכות, שנכתב אחר עמל רב בלימוד וליבון הסוגיות, ובלבון רב בדברים הנוגעים למציאות של זמנינו בכל עניני הבנקים, שמקיפים הרבה משטחי החיים.

ובודאי שהוא דבר נכבד ונחוץ מאוד, ויש בו הרבה תועלת לדעת את המעשה אשר יעשון.

ואין הכוונה להסכמה על כל הנכתב. שהדבר פשוט - וכמו בשאר חלקי התורה - שיש הרבה דברים שיש לדון בהם, ואין הדברים מוכרעים אצל כולם בשווה.

אלא רק להודיע, את הידוע, וביודעי ומכירי קאמונא, גודל עמלו של הרה"ג ר' יעקב לנדו שליט"א, וידיעותיו לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, בעמקי הסוגיות.

וכבר פקיע שמי' כמומחה גדול בעניני רבית, ובקביעת ההלכה למעשה בענינים אלו. וניכר בחיבור גודל העמל, ואת גודל התועלת וחשיבות הדבר, למה שנוגע הרבה מאוד במציאות החיים בזמנינו.

ומכיון שהרבה מהדברים דנו אתי במשא ומתן של הלכה, וכן יש דברים שהביאו בשמי, בקשוני להעיר מס' הערות שיש לי להעיר על דברים שהראו לי.

- בענין מה שכתב בפרק א' הלכה ו', שגם מי שאינו רוצה להסתמך על הית"ע פרטי, מקילים במשכנתא לפי ששם הבנק יודע שהכסף הולך לדירה, והדירה משועבדת ומשויכת גם לפי חוקי הבנק להלוואה.

נראה דמה שהדירה משועבדת אינו מוסיף כלום. וגם השיוך אין לו משמעות הלכתית, שהרי אין הדירה נקנית לבנק עבור העסקא, אלא שיעבוד בעלמא לביטחון ההלוואה.

והטעם שבמשכנתא קיל טפי, משום שענין ההית"ע שהמקבל מתחייב לבנק לעשות עסקים בכסף שהוא מקבל. ובאופן שהוא קונה בכסף זה דירה, הרי"ז עסקא ראויה, וצריך באמת שהדירה תקנה לבנק.

ועל כן, אם עדיין לא קנה את הדירה מהמוכר לעצמו, אלא את הכסף שהוא מקבל מהבנק הוא מוסר למוכר, הרי הדירה נקנית ישירות לבנק. [ומכיון שלא מקבל מהבנק כסף מזומן שאותו הוא מוסר למוכר. אלא הכסף נכנס לחשבוננו, ומשם הוא עושה

העברה למוכר. הרי בכה"ג, ראוי לומר למוכר שחלק יחסי בדירה הוא קונה עבור הבנק, עיין חו"מ סי' קפ"ג].

ובאופן שכבר נתן כסף משלו למוכר והדירה כבר נקנתה לו. הרי צריך לעשות קנין עבור הבנק. בכסף או בסודר, ע"י אחר, ויתכן שה"ה כשהבנק עשה העברה בנקאית למוכר, נמי צריך לעשות קנין, שיתכן שהעברה בנקאית לא מועיל לקנין.

ובאופן הנ"ל שהדירה כבר קנויה לו, הרי כשהוא עושה קנין להקנות חלק עבור הבנק, יש בו את החסרון המבואר בסי' קע"ד, שמי שמכר שדה לחבירו ואמר לו לכשיהיו לי מעות תחזיר לי קרקע, לא קנה וכל הפירות שאכל, רבית קצוצה הוא ומוציאין אותם בדיינים. שהרי כאן מתפרש שהוא מוכר לבנק חלק בדירה שלו, על דעת לקנות בחזרה בכל תשלום של המשכנתא. ועל כן יש לעשות הקנין בתנאים מסויימים, וכפי הנוסח שהובא בחוברת בפרק ב הלכה י"ב.

ובאמת בצורה זו ניתן לעשות גם בלקיחת הלוואה למטרות אחרות. שהרי בהסכם ההית"ע שהוא לוקח את הכסף עבור לעשות עסקאות, והרי הוא עושה עסקא עבור הבנק, בקניית חלק בדירה שלו עבור הבנק.

- מה שכתב בהלכה ח', אופן החתימה על הית"ע פרטי, וכתב באחד האופנים לצרף את ההית"ע של הבנק עם חתימת הלקוח. ולכאן חתימת הלקוח ללא חתימה של מורשה חתימה אין בה ממש. שאין דבר זה כחתימת חוזה בין הצדדים. ולכך צריך שיחתום על כך פקיד המורשה מטעם הבנק לחתום על כך.

- מה שכתב בפרק ב' הלכה א', בענין פטור מעמלות לפותחים חשבון בנק, וכ' בהערה ב' טעמים להיתר. הנה הטעם השני שכתב, כיון שבתנאים אלו שמציב הבנק אין הכרח שהלקוח יהיה ביתרת זכות, וממילא ההטבה אינה בתמורה להלוואה. נראה שאינו טעם מספיק. מפני שהיו כמו רבית מוקדמת שנותן לו מעות בשביל שתלויני. וה"ה כאן הלקוח יש לו מידי פעם כספים להלוואה, והבנק נותן לו הטבה של עמלות חנים. בשביל שכשרוצה להלוות ילווה לו. אלא שיש לצדד להיתר, מהטעם הראשון שכתב. וצ"ע.

- ועל פי זה, מה שכתב בהלכה ב', לענין בנק הנותן מתנה בתמורה לפתיחת חשבון שלטעם ב' הדבר מותר. הרי להנ"ל שטעם זה אינו, הרי"ז אסור. אא"כ הוא סומך על ההית"ע עם הבנק, שלפ"ז הרי"ז מותר, אף שבשעת קבלת המתנה עדיין לא עשו עסקאות בכסף.

- מה שכתב בפרק ב' הלכה ז', בענין קיזוז רבית זכות ברבית חובה, שאין בזה איסור. ולכאן למי שאינו סומך על הית"ע יש בזה איסור. דהיינו דעצם הקיזוז אחר שכבר נכנסו ליתרת זכות וחובה ודאי מותרת. אבל ההסכם מראש למצב זה הרי"ז כהסכם הלויני ואלווד, ואסור. [ומה שמהני ההית"ע, הוא מחמת הסעיף של כולו פקדון].

והנני לברך שיזכו עוד ועוד בהרחבת גבולות הקדושה, והעמדת הזהירות ודקדוק ההלכה, שבלי ברור הדברים בדקדוק, (כמעט) אי אפשר שלא להכשל בזה ח"ו.

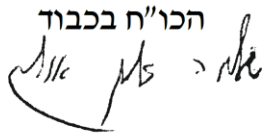
ע"פ א"ת

שלמה זלמן אולמן
ראב"ד ק"ק מודיעין עילית, ת"ו

יום מנ"א תשע"ח

בס"ד

הנה הרה"ג מוהר"י לנדו שליט"א בן הרה"ג מוהר"ש נ"י פקיע
שמיה בללמוד וללמד בכל מיני מקצועות בתוה"ק ובמיוחד בהל'
רבית השכיחים והוא מבארם בעצם מציאות הענין לאשורם
והנפק"מ להלכה למעשה ועתה בא ללמדם בכתב עלי ספר,
וודאי דדבר טוב ונחוץ הוא, לא באתי לידי מידה להיות מסכים
על ספר מ"מ ברכת הדיוט לא תהא קלה, ויעזרהו השי"ת שישא
חן ושכל טוב בעיני א' ואדם כי"ר

הכו"ח בכבוד

הקדמה מהרה"ג ר' יעקב לנדו שליט"א

כבר כתב הרמב"ן בהקדמתו לקיצור הלכות נדה שחיבר וז"ל: "שאל שאלו ממני קצת החברים מאנשי יראת השם ומן החרדים אל דברו לחבר להם הלכות נדה כי הם מן הצורך, ואען לאמר דרשו מעל ספר ה' וקראו אחת מהנה לא נעדרה, שכבר קדמני אחד קדוש דורש ולו נאה לדרוש וחבר בהם ספר נכבד לבעלי הנפש, והייתה על ידי תשובתם, הנה נהגו חכמי הדורות לתרגם הלכות שחיטה איש ואיש ככתבו וכלשונו להקל למודם, ורואים אנו שהדברים ק"ו בצורך המלאכה הזאת, והסכמתי לדעתם".

ובאמת שמרן החזו"א ז"ל כתב (כלים סי' כ) וז"ל: תכלית ידיעת התורה היא הגעת הידיעה הברורה במשנה ובגמרא, וזהו כוונת הפוסקים בספריהם, ולא חדלו לעשות סגנונם ולשונם ממה שיהיה תועלת לתלמידים להבנת הסוגי' על מכונה, אף שיכבד הסגנון הזה והלשון היא על הלומד מדבריהם, להנהגת המעשה בלי הבן בגמרא, מבלי שימצא בקשתו בדבריהם.

הרי שעיקר לימוד ההלכה, הוא לסכם העולה מחשבון הגמרא ומפרשיה הקדמונים, וזהו תכלית ידיעת התורה, ואם כן שאל ישאלו החרדים על דבר ד', מה ראו לחבר ספר זה שהוא קיצור הלכות הנוגע אך ורק להנהגת המעשה, ואין בו תועלת להבנת סוגיית הגמרא.

אכן על זה אמרו עת לעשות לד' הפרו תורתך, וכנודע שזהו יסוד ההיתר של כתבית תורה שבע"פ, ומפאת הצורך בקיום ההלכה ומצוות הדת, בשאלות שיום יום ידרושון, ההכרח להביא חיבור זה לאור עולם.

וזכות גדולה עלתה בידי ידידי השקדנים והעמקנים הרב עמוס שולם והרב יהודה ארנטרוי, שלמדו כל סוגיות הרבית כשלוש שנים בעיון רב, ובפלפול ודבוק חברים, בכולל נחלת ברוך (שבראשות ידידי הרה"ג רבי דניאל אברהם שליט"א), ומתוך עמקה ועמלה של תורה, העמיקו והרחיבו לברר כל הפרטים, ודלו קיצור הלכות מתוך ספרי 'תקנת הרבית', שם נתברר בהרחבה יסודות ההלכה בכל פרטי המציאות שהתחדשו בשנים האחרונות, בנוגע לשוק ההון והמוסדות הפיננסיים.

ומתוך כך, ערך לנו כשלחן הערוך, חיבור נאה, בשפה השווה לכל נפש, למען ידעו כל החרדים לדבר ד' את המעשה אשר יעשו, בכל הנוגע להלכות אלו.

ועמל ודקדוק רב הושקע להעמיד הדין על משקלו הנכון להכתב עלי ספר, שהלא לא הרי הוראת יחיד, כחיבור הנמסר לרבים, הן להקל והן להחמיר, ולכן השתדלנו להעמיד משקל הדין כפי ששמענו בשימוש חכמים מגדולי הדור, וגדולי ההוראה, ואולם וודאי שיש בהרבה מהדברים צדדים אחרים, אלא שבחיבור זה צר היה המקום מלהשתרע.

יעקב לנדו

בפתח השער

החוברת מחולקת לארבע פרקים:

הפרק הראשון הינו בענין היתר עיסקא, והוא עוסק בעיקר בהתייחסות להיתר עיסקא כהנהגה לכתחילה, מלבד הידע הרב שיש בו מצד עצמו, הרי הוא משמש גם כהקדמה לחוברת כולה העוסקת בהלכה והמעשה בבנקים ובשוק ההון, שם כמעט כל התעסקות מצריכה הסתמכות על היתר עיסקא, וממילא כהקדמה הועמד המשקל הנכון ביחס להיתר עיסקא, מתי הוא לכתחילה, מתי הוא בדיעבד, ומתי אין להסתמך עליו כלל.

הפרק השני עוסק בהלכות רבית בבנקים, כמעט אין יהודי שלא נזקק לשרותי הבנק, ורבות מן השאלות לא רק שלא זכו למענה הולם, אלא לא זכו כלל להשאל, בפרק זה תמצאו גם התייחסות מקיפה לעסקאות בכרטיסי אשראי, וכן רבים מן האופנים של פריטת צ'קים.

הפרק השלישי הינו הפרק הסבוך ביותר, רבים מן הקוראים יחשפו אולי בפעם הראשונה בחייהם למושגים כמו 'אופציות' או 'תעודות סל', אבל ככל שהדבר נראה זר ומנוכר, בשנים האחרונות כמעט כל יהודי מתעסק בזה ללא ידיעתו, על ידי קרנות פנסיה, השתלמויות, וכדו שיש לכל עובד בעל תלוש משכורת. בשל כך השתדלנו כמיטב יכולתנו לשלב כהקדמה לכל נושא מעט רקע טכני בלשון השווה לכל נפש, על מנת לאפשר את הבנת מציאות הדברים, ובכך להקל לאחר מכן להבין את הנידון ההלכתי.

הפרק הרביעי הינו סקירה של הקרנות השונות שמנהלות עבורינו את העסקאות בשוק ההון, אחרי פרק ג קל יותר להבין את האסור והמוותר בכל קרן בפני עצמה, ובכך נסללת הדרך להבנת יצירתם של המסלולים הכשרים, אשר גם הם נסקרים בפרק זה.

השוב להדגיש, שהלכות אלו סבוכות ועמומות מאד, כמעט כל שאלה נוגעת לפרטים רבים מהם השאלה מורכבת, וכמו כן מציאויות רבות התחדשו בשנים האחרונות כך שאין לנו מספיק מדבריהם של הפוסקים כיצד להתייחס לכל דבר, ובשל כך, רק מבט מקיף הניתן על ידי קריאת הפרקים כולם, יכול לפתוח את הפתח הראוי לכניסה להיכל הלכה זה, ומתוך כך להמשיך להתרחב, כל אחד כיד ה' הטובה עליו.

אב תשע"ח

עמוס שולם

היתר עיסקא.....א

היתר עיסקא כהנהגה לכתחילה.....ב

התקנה הקדומה של היתר עיסקא ♦ הוספת החכמת אדם ♦ היתר עיסקא כללי - עניינו ותוקפו ♦ היתר עיסקא פרטי ♦ היתר עיסקא בלקיחת משכנתא ♦ היתר עיסקא כללי בנוגע לניירות ערך ♦ אופן חתימת היתר עיסקא פרטי ♦ היתר עיסקא ביתרת חובה ♦ סיכום הדרגות בענין הסתמכות על היתר עיסקא

פרטי דינים בהיתר עיסקא.....ח

חשוד על השבועה ♦ הבנת ענין היתר עיסקא ♦ הוצאת המעות לצרכיו ♦ נוסחאות היתר עיסקא בבנקים השונים

בנקים.....יג

הטבות בפתיחת חשבון בנק.....יג

פטור מעמלות לפותחים חשבון ♦ נתינת מתנה לפותחים חשבון ♦ זכאות להלוואה לפותחים חשבון ♦ זכאות לקבלת הלוואה ללא רבית לפותחים חשבון

עובר ושב.....טו

יתרת זכות ♦ יתרת חובה ולקיחת הלוואה מהבנק ♦ קיזוז רבית זכות עם רבית חובה ♦ דמי מסגרת ♦ תכנית חסכון

משכנתא.....יז

הלוואת משכנתא בהיתר עיסקא ♦ בין המחותן לזוג ♦ ערבות למשכנתא

אשראי.....יט

תשלום הלקוח לחברת האשראי ♦ עיסקת קרדיט ותשלומים ♦ הטלת עלות האשראי על הלקוח ♦ תשלום מוגדל עבור רכישה באשראי ♦ תשלום עבור הקדמת מועד הפרעון ♦ רכישה באשראי במט"ח

צ'קים.....כג

פריטת צ'ק מזומן של שקלים ♦ פריטת צ'ק מזומן של מט"ח ♦ פריטת צ'ק מזומן של מט"ח לשקלים ♦ תשלום עמלה מוגדלת עבור צ'ק דחוי

פקידי בנק ויעוץ השקעות.....כז

יעוץ השקעות ♦ פקיד בנק ♦ הנהלת חשבונות

ניירות ערך.....לא

חברה בע"מ.....לב

מניות.....לה

אגרות חוב (אג"ח).....מב

אופציות וחוזים.....מד

תעודות סל ..... מו
קרנות נאמנות ..... מט
פקדונות מובנים ..... נ

מוצרים פנסיונים ..... נב

דינים כלליים ..... נג
קרן פנסיה ..... נו
ביטוח מנהלים ..... נז
קרן השתלמות ..... נט
קופת גמל ..... סב
תכנית חסכון לכל ילד ..... סג

נספחים ..... סז

בירור מציאות המושג 'בעל שליטה' ..... סז
מכתבי גדולי ההוראה שליט"א ..... עז
דוגמאות לשטרות היתר עיסקא בבנקים ..... פא

פּרָק אַ
הִיתָר עֵיִסְקָא

פרק א

היתר עיסקא

כהקדמה לעסקאות בבנקים ובשוק ההון יש להסביר את מהות ענין היתר עיסקא, ולפרט את דיניו.

תקנת היתר עיסקא נועדה על מנת לאפשר לבני אדם לתת את כספם בתמורה לריווח קצוב באופן הדומה ביותר להלוואה ברבית, ולמרות זאת בהיתר. עקרונ היתר מבוסס על הגדרת מחצית מסך ההלוואה כפקדון. מקבל המעות קונה סחורה, או נכס מניב, במעות חצי הפקדון, עבור הנותן, ובכך מניב עבורו רווחים, בכך יוצא שתוספת הרבית שנותן הלווה, אינה תמורת המחצית של ההלוואה שקיבל, אלא הוא רווח שהרוויחו מעות הפקדון.

על מנת להבטיח את השבת הקרן גם מחצי הפקדון (בו מדינא פטור המקבל באונס), מתנה הנותן עם המקבל שהוא לא יהיה נאמן בטענת אונס ללא עדים. כמו כן על מנת להבטיח תשלום רבית קבועה גם במקרה שחצי הפקדון לא יניב רווחים, מתנה הוא עם המקבל שבמידה ולא יהיו רווחים עליו להישבע על כך, ואם אין רצונו להשבע, עליו לשלם סכום התפשרות מוסכם מראש¹.

נוסח ההיתר עיסקא בבנקים, קיים מעת יסוד הבנק הראשון בישוב המתחדש בארץ ישראל², אלא שמאז חלו בו כמה שינויים.

בשנת תש"מ הכניס בעל הרבית יהודה בנוסח ההיתר עיסקא של כמה בנקים, שני שינויים עיקריים: א. הוספת החכמת אדם³, בו נאמר שאם המקבל לא יודיע על ערב ר"ח על כך שלא היו רווחים, יחשב הדבר כהודאת בעל דין על כך שהיו רווחים, ומכאן ואילך לא יהיה נאמן אף ע"י שבועה לומר שלא היו רווחים. וכן שבמקרה שלא יהיו רווחים, זמן פרעון העסקא הוא בסוף החודש. ב. שהבנק קונה חלק בנכסי ועסקי הלקוח בשווי דמי הפקדון שקיבל⁴.

❦ ציונים והערות ❦

1. אופן דומה הוא עיסקא שכולה פקדון, ובהרבה שטרות היתר עיסקא הוסיפו בנוסח שבמקרה שעיסקא שחציה פקדון אינה מספיקה להיתר, מתנים שיהיה כולו פקדון.
2. נוסח ההיתר עיסקא הראשון לבנקים ביישוב המתחדש בארץ ישראל נכתב על ידי מחבר הספר אורח ישר, ראה בספרו סי' יח, ובספר תקנת הרבית הורחב בפרטי הפולמוס שהביא לידי תיקון זה.
3. סוף כלל קמג.
4. הטעם להוספות אלו: א. שע"י כך במדה ולבסוף יהיה הפסד, לא יוכלו הלקוחות לטעון הפסד אלא רק על החודש האחרון שהוא כמעט כלום, ולא על שאר ההפסדים של כל החודשים, שהרי כבר הודו שהיה בהם רווח. ב. כמו כן לא יהיה כדאי ללקוחות לדווח על

בשנת תשנ"ה בעקבות חו"ד משפטית שהתקבלה לאחר 'פרשיית עמנואל'⁵ הורו הגרי"ש אלישיב זצ"ל והגר"נ קרליץ שליט"א להוסיף בכל הבנקים הוספות אלו, שלאורם כמעט אין מצב בו יפסיד הבנק (ובפועל, בכל הבנקים אכן הוספה זו ישנה, מלבד בנק מזרחי ויהב).

היתר עיסקא כהנהגה לכתחילה

התקנה הקדומה של היתר עיסקא

א. עיקר תקנת היתר עיסקא נתקנה על ידי גדולי הפוסקים⁶, ולשון החזו"א במכתב⁷ שאין לפקפק על זה, 'ומה שמצאו חכמים לטוב הננו צריכים להיות בטוחים שמביא טובה בעולם'⁸. (דעת הגר"א בענין זה עי' הערה⁹).

❖ ציונים והערות ❖

הפסד מיד בעת ההפסד, כי אז יוכרחו להחזיר את כל הקרן, מפני שזהו אחד מהתנאים בנוסח שהוסיף החכמת אדם, ולכך עדיף להם לשתוק ואז שתיקתם כהודאה שאכן הרויחו. ג. עוד נוסף בזה שאף אם הלוקח לקח את דמי העסק לקניית מניות או קניית דירה והיא הפסידה, עדיין לא הפסיד הבנק אם יש לו נכסים או עסקים אחרים.

הוספות אלו נועדו למזער אפשרות שכל אחד יודיע על הפסדים, בכדי שאכן תהיה גמירות דעת של הנהלת הבנק להסכם ההיתר עיסקא.

5. בה רכשו לקוחות רבים דירה על הנייר ע"י משכנתא מהבנק, ולבסוף כאשר פשטה החברה רגל, הלקוחות מיאנו לשלם את חלקם לבנק, בטענה שהכסף ניתן לעיסקא שהפסידה, והדבר ידוע לבנק ללא צורך בעדים. הפסד הבנקים היה גדול, ולאחר דיון משפטי התפרסמה חוות דעת של בנק ישראל, ובה נכתב שההיתר עיסקא הוא פיקציה הלכתית ואין הנהלת הבנק מכירה בו. לאחר שנעשה רעש גדול בצבור החרדי, הסכימו הבנקים להכיר בנוסח ההיתר עיסקא כמסמך בעל תוקף משפטי, אך בתנאי שיעגונוהו בנוסח שכמעט לא יהיה בפועל אפשרות של הפסד לבנק.

6. עיקר תקנת שטר היתר עיסקא נתקנה לפני יותר מארבע מאות שנה על ידי הג"ר מענדיל מקרקא (המכונה מהר"ם), ובשנת שס"ז נתקן הדבר בתקנה בועד ארבע ארצות על ידי הסמ"ע והלבוש (ראה בספר מעלות היוחסין להגרא"ז מרגליות ז"ל עמוד כז). וראה גם בשו"ת חתם סופר חלק ה (חושן משפט) סימן מח.

7. הודפס בספר דרך אמונה חלק ג חלק המכתבים מכתב יב.

8. אמנם יש לציין מכתבי הח"ח שחיבר בנו וכתב בדרכי אביו בלשון זו: "לא הלווה מעודו ממון בהיתר עיסקא הנהוג, אבל לווה בהיתר עיסקא כמה שנים מפני דחקו, וסמך בליבו על שכתבו כמה פוסקים שרבית דרבנן אינו חל האיסור בעיקרו על הלווה".

9. במעשה רב אות קח כתב: "ואין היתר ברווחים כלל רק בקניות שטר חוב". ובמעשה רב החדש אות יג הביא מעשה שהיה באותו זמן שהיה יהודי שהלווה ע"פ היתר עיסקא ונגלה בחלום ואמר שמענישים אותו על זה ואין מסכימים להיתרים של האחרונים בענין היתר

אמנם כלפי ההיתר עיסקא הנהוג בימינו בבנקים ובחברות ישנם כמה ערעורים, וכפי שיתבאר להלן.

הוספת החכמת אדם

ב. כפי שנתבאר בפתיחה הוסיפו רוב הבנקים בנוסח ההיתר עיסקא שלהם את נוסח החכמת אדם, בו מבואר שאם המקבל לא יודיע כל ערב ר"ח על כך שלא היו רווחים יהיה בכך הודאת בעל דין שאכן היו רווחים, ומכאן ואילך לא תהיה לו נאמנות להכחיש דבר זה אפילו בשבועה.

אמנם יש מהפוסקים שערערו על הוספה זו מחמת ב' טעמים:

- אפשרות יישום סעיף זה שכל חודש מקבל המעות יודיע אם לא היו רווחים, רחוקה ביותר במציאות הבנקים כיום, וממילא נחשב הדבר כהתחייבות לשלם ממון גם באופן שלא מגיע לנותן מצד העיסקא שביניהם, והרי זה רבית¹⁰.
- בהיתר עיסקא כללי (ראה להלן סעיף ג) ישנם מקרים בהם מקבל המעות אינו מודע לסעיף זה (כיון שאין הוא חותם כלל על השטר), וממילא הרי זה כהודאת בע"ד מראש על חיובו ברווחים שלא היו (התחייבות ממון ע"י 'אודיתא'), ולהתחייב ממון על ידי אודיתא הרי זה רבית.

ולכן, יש מהפוסקים שערערו על נוסח היתר עיסקא עם הוספת החכמת אדם¹¹, מאידך יש שהקילו למרות זאת¹².

❖ ציונים והערות ❖

עיסקא. וכפשוטו חלק הגר"א על עיקר הענין של היתר עיסקא. וכך היה מורה הגרא"ל שטיינמן זצ"ל למקורביו להמנע מהסתמכות על היתר עיסקא מחמת דעת הגר"א.

אמנם הגר"ד לנדו שליט"א ביאר שדברי הגר"א נאמרו ביחס ל'היתר זקוקים' שהיה נהוג באותו זמן בוילנא, כעדות לחם הפנים אות א, והחכמ"א כלל קלב סעיף י, ועל זה יצאו חוצץ רוב הפוסקים של אותו דור.

10. כמו כן ישנו צד שההיתר לתבוע שבועה הוא רק משום שזהו דרך השותפים (דלולי זה תביעת השבועה עצמה הינה רבית), ולצד זה כאשר התביעה אינה הגיונית אין היתר.

11. הגר"מ שטרנבוך שליט"א (תשובות והנהגות חלק ב סימן תכב, והביא שם מדברי גדולי הפוסקים שהסכימו עימו), הגר"י בויאר שליט"א. וראה בספר פתחי חושן להגר"י בלוי זצ"ל (חלק ז הלכות שותפין פרק ט הערה לט) שם הוא מתייחס לערעור על הוספה זו, וכתב שמכל מקום הטעם שהוסיפו זאת הוא על מנת להציל עד כמה שאפשר.

והנה דעת הגר"נ קופשיץ שליט"א שעיקר ההשגה הוא על לקיחת הלוואה מהבנק, אבל כשבא להפקיד בבנק כאן אכן יכול הבנק לדווח על רווחיו, ואין זה שונה מנוסח החכמת אדם עצמו.

כיום, הבנקים היחידים בהם נוסח ההיתר עיסקא הינו ללא הוספת החכמת אדם הם בנק מזרחי טפחות, וכן בנק יהב, ומטעם זה לדעת מקצת המורים הנ"ל אלו הבנקים היחידים בהם אפשר להסתמך על היתר עיסקא¹³.

היתר עיסקא כללי - עניינו ותוקפו

ג. היתר עיסקא 'כללי' עניינו שהבנק חותם על מסמך בו נכתב שכל עניני הבנק יהיו ע"פ כללי היתר עיסקא, ומצאנו דבר דומה לזה בדברי הפוסקים¹⁴.

ד. אלא שלענין תוקפו בבנקים וחברות, ישנו נידון נוסף, שכיון שהקובע בכל נושא בחברה הינו תקנון החברה המשפטי, והבנקים עמדו על כך שההיתר עיסקא לא יוכנס לתקנון, ממילא מובן לכל שמי שאינו דתי אינו מתעסק עם הבנק בכפוף להיתר עיסקא, והבנק לא יוכל להפטר מולו מכח ההיתר עיסקא, וא"כ כיצד מתחלק הדבר בין דתי לשאינו דתי¹⁵, (ויש להוסיף גם שבעלי החברות אינם שומרי תורה ומצוות ואין דעתם שאכן יהיו עסקיהם עפ"י ההיתר עיסקא). ולכן דעת הגר"נ קרליץ שליט"א שיש לפקפק מאד על היתר עיסקא כללי¹⁶. ומאיך דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל שבדיעבד ניתן לסמוך על כך¹⁷.

❖ ציונים והערות ❖

12. הגרי"ש אלישיב זצ"ל, הגר"נ קרליץ שליט"א (אולם בשנת תשמ"ח הצטרף הגר"נ קרליץ שליט"א למכתבו של הגר"מ שטרנבוך שליט"א להחמיר שלא להוסיף את החכמת אדם).

13. וראה להלן סעיף יב לגבי בנק מזרחי טפחות שמאיך יש בו חסרון לגבי יתרת חובה.

14. בתשובת מהרש"ם (חלק א סי' כ) כתב שהוא ייעץ לבנק שבעירו שיחתמו על היתר עיסקא בבי"ד ופרסמוהו בכל בתי הכנסת וכו'. כלומר אין די בחתימת הבנק בפני בי"ד אלא צריך שיהיה שטר זה גלוי וידוע לכולם, בכדי שאכן כל המתעסק עם הבנק יידע מההסכם. והסכים לזה הגאון רבי מאיר אריק בשו"ת אמרי יושר (סי' קפט). ועל סמך זה נהוג בכל הבנקים שיש להם נוסח היתר עיסקא כללי הנחתם על ידי הנהלת הבנק בפני בי"ד רבני. אמנם היה ויכוח בין חכמי הדור על תוקפו של הסכם כזה שלא נכתב בין השניים - המקבל והנותן (ראה מהרש"ג יו"ד סימן ה), אולם בהיתר עיסקא הנהוג בבנקים (ובחברות) הוסיפו שהוא כאחד מתקנות הבנק, ואכן חותמים עליו שניים מהנהלת הבנק, כפי החוק של הרשאת החתימה של הנהלת הבנק, וכמו כן מתקבל על זה אישור של הנהלת דירקטוריון הבנק.

15. כן מטו משמיה דהגר"ש אלישיב זצ"ל שהיתר עיסקא כללי אינו מועיל כלפי מי שאינו דתי, רק שדעתו היא שמ"מ כלפי מי שחפץ בכך יש תוקף בדיעבד, וכדלהלן. ולדעת הגר"נ קרליץ שליט"א כל כוחו של היתר עיסקא כללי הוא רק למי שמצהיר בכתב בפני החברה שחפץ הוא להתנהל עמה לפי ההיתר עיסקא, ולכן לדעתו, ללא חתימה באופן פרטי אין כלל תוקף להיתר עיסקא כללי.

וכבר מקדמות דנא ידוע היה לדקדק שלא להסתמך על היתר עיסקא כללי של הבנקים, ראה מש"כ הגר"ע הדאיה בשו"ת שמחת כהן חלק יורה דעה ב סימן כ.

16. חוט שני פרק יח סעיף ג.

היתר עיסקא פרטי

ה. על מנת לפטור ערעור זה על היתר עיסקא כללי, יש לחתום על ההיתר עיסקא מול הבנק באופן פרטי, וכפי שיפורט להלן.
 ויש לדעת, שלדעת הגר"נ קרליץ שליט"א ראוי להמנע מהסתמכות על היתר עיסקא גם באופן שחותמים על היתר עיסקא פרטי¹⁸.

היתר עיסקא בלקיחת משכנתא

ו. אף אותם שאין סומכים על היתר עיסקא פרטי, מקילים בלקיחת משכנתא, לפי שבזה הבנק יודע שבכסף רוכשים דירה, והדירה אכן משועבדת ומשווייכת להלוואה גם לפי חוקי הבנק¹⁹, ולכך באופן זה חלות ההיתר עיסקא תואמת עם כללי חוקי הבנק, ויש לזה תוקף²⁰.

היתר עיסקא כללי בנוגע לניירות ערך

ז. לגבי היתר עיסקא כללי ברכישת ניירות ערך הדבר חמור יותר (טעם הדבר מבואר בהערה²¹), וע"פ עמדת הרשות לניירות ערך הוקמה מערכת 'מכון היתר

❖ ציונים והערות ❖

---

17. קונטרס הלכות רבית לחתנו הגר"י ישראלזון זצ"ל אות סח וכתב שם בזה הלשון: "ולענין להשקיע כסף בבנק על פי היתר עיסקא, לכתחילה ראוי להמנע מזה, מ"מ אם זה נפק"מ לרווח גדול שהוא זקוק לו, או לחסכון כדי לחתן ילדיו, המיקל יש לו על מי לסמוך. ורצוי שכל אחד יעשה היתר עיסקא נפרד עם חתימת מנהל הסניף".

18. חוט שני פרק יח סעיף ג.

19. מטעם זה, אף באופן שאין הלווה בעל עסקים מותר, לפי שהלווה קונה את הדירה גם בשביל הבנק עם הכסף שמקבל, ודירה היא נכס שמרויח מצד התייקרות הדירה, ומצד שכירות הדיירים, ואף כשהלווה דר בה בעצמו, מ"מ כיון שמכח ההיתר עיסקא יש לבנק חלק בדירה הרי הלווה חייב לבנק דמי שכירות על כך, וא"כ תשלום הרבית הם רווחי הבנק מחלקו בדירה.

20. ראה מכתב מהגר"ר שבח צבי רוזנבלט שליט"א בהסכמה לקונטרס, בדרך ההנהגה לכתחילה בזה.

21. להסבר הדברים יש להעתיק כאן מדברי הגר"י סילמן שליט"א בכינוס הרבנים בבית הג"ר דב לנדו שליט"א: לאור זה שאגרות החוב (הקונצרניות) הינם תחת פקוח הרשות לניירות ערך, ולאחר דיונים ארוכים בין חברי וועד ההלכה לבין הסגל המשפטי של הרשות, הנפיקה הרשות נייר עמדה בנושא היתר עיסקא לאגרות חוב, בו נאמר שהרשות עומדת על כך, שהיות ואג"ח הוא נייר שכפוף לתשקיף שלו (דין וחשבון 'שקוף' לציבור), וההיתר עיסקא במהותו אינו עולה בד בבד עם התשקיף, מכיון שלפי ההיתר עיסקא ישנו מצב בו מחזיק האג"ח לא יקבל את חלקו למרות שלפי התשקיף מגיע לו (שהרי ע"פ ההיתר עיסקא התשלום הוא רק באופן שבאמת היו רווחים, וישנו מצב שהמקבל ישבע ויפטר, ולעומת זאת ע"פ התשקיף מנפיק האג"ח חייב לשלם רבית קבועה בכל אופן), עקב כך קובעת הרשות שהיתר עיסקא יהיה תקף וולנטרי (- בנפרד מהתשקיף) ופרטני לאותם המעוניינים בכך.

עיסקא למהדרינ' הנגישה במכשירי 'נדרים פלוס' ו'קהילות', בה אפשר לחתום על היתר עיסקא פרטי מול אותן חברות הנמצאות במאגר המכון (כלומר, חברות אלו התקשרו בהסכם של היתר עיסקא מול מי שיחתום במכון). ההסכם נוסח על פי עמדת הסגל המשפטי של הרשות לניירות ערך שהנפיקו בנושא²².

אופן חתימת היתר עיסקא פרטי

ח. חתימת היתר עיסקא באופן פרטי (לגבי חשבון בנק) מתבצעת על ידי חתימת הלקוח²³ על שטר היתר עיסקא של הבנק, ולאחר מכן יוכנס השטר לתיק חשבונו הנמצא בבנק²⁴.

ט. בלקיחת משכנתא אופן החתימה תתכן בב' אופנים: א. צירוף לתיק המשכנתא שטר היתר עיסקא של הבנק חתום על ידי הלקוח²⁵, באופן זה השטר הינו חלק מהתיק, וכשאר מסמכי התיק. ב. מוסיפים במסמכי המשכנתא כיתוב שהסכם זה כפוף להיתר עיסקא (הכללי) שנחתם על ידי הבנק.

❖ ציונים והערות ❖

הרשות הציעה ליישם דבר זה דרך אתר ייעודי שבאמצעותו יוכלו המשקיעים להתקשר באופן נפרד מול החברות המנפיקות, בהסכם היתר עיסקא.

כלומר, נייר ערך (אג"ח או תעודת התחייבות) כפוף לתשקיף, ולכן לא שייך לעקוף את התשקיף על ידי חתימה על היתר עיסקא כללי, אלא אם כן ההיתר עיסקא פועל באופן אישי למי שחתם שהוא פועל על פי ההיתר עיסקא ואינו מחויב לתשקיף.

לאור הדברים אין ספק שלפי כללי ההלכה זהו אכן הפתרון הנדרש, לייצר את האפשרות לחיתום פרטני מול החברות.

22. אמנם בדיעבד, גם לאחר עמדת הרשות, יש איזה הסתמכות בהיתר עיסקא כללי גם בניירות ערך, ולכן לדוגמא, אדם שיש לו השקעות במקומות שלא חתמו על היתר עיסקא פרטי, ואין אפשרות שיעביר את השקעותיו למקומות שיש להם היתר עיסקא פרטי, יש להורות לו שלכל הפחות יקנה אג"ח בעל היתר עיסקא כללי (שבזה יש לצרף דעת האגרות משה שהלואה לחברה בע"מ מותרת, ראה להלן ריש פרק ג).

23. ולכתחילה רצוי שגם הפקיד יחתום על המסמך (קונטרס הלכות רבית להגר"י ישראלזון זצ"ל בשם הגר"ש אלישיב אות סח, ושם נכתב שהחתימה תהיה עם מנהל הסניף).

24. באופן זה שחותם בפרטנות עם הבנק, בפשוטו תוקפו המשפטי הוא מכח חתימת הבנק על היתר עיסקא הכללי, אלא שכפי שנתבאר לעיל סעיף ד והערה 15, ההיתר עיסקא הכללי אין לו תוקף למי שלא גילה דעתו מול הבנק שהוא חפץ להתנהל בכפוף להיתר עיסקא (אשר אינו חלק מהתקנון), ועל זה מועילה חתימתו. ויתכן עוד שבאופן זה החלות בחו"מ היא לפי ההסכם החתום ביניהם, אף אם נאמר שאין דעת מנהלי הבנק אלא לפי התקנון (הכי מטוו משמיה דהגר"נ קרליץ שליט"א).

25. באופן זה רצוי שגם הפקיד יחתום על המסמך.

בשני האופנים יש לזה תוקף, מכיון שעצם המסמך כבר אושר בתוקף חוקי של הדירקטוריון, ולכן די בחתימה חד צדדית באופן שמוכן שזהו חלק מחוזה ההתקשרות של המשכנתא.

י. בלקיחת הלוואה באישור טלפוני מחברות האשראי או מהבנק (כאשר לא נחתם היתר עיסקא פרטי בפתיחת החשבון), ישנה עצה להודיע בעת השיחה שרוצים הלוואה על פי היתר עיסקא, וכיון ששיחה זו מתועדת, יש לצדד שהרי זה כהיתר עיסקא פרטי.

היתר עיסקא ביתרת חובה

יא. ההסתמכות על היתר עיסקא בכניסה ליתרת חובה, חמורה מעט יותר גם באופן שלא שייכים כל הפקפוקים שהוזכרו לעיל, מחמת שמבחינה משפטית קשה להם להבין שבתמורה להלוואה קטנה של כמה שקלים נקנה לבנק חלק מדירת הלווה (השווה ערך לכמה שקלים)²⁶.

יב. כמו כן, במקרה של יתרת חובה, נוסח ההיתר עיסקא הנמצא בבנק מזרחי בעייתי יותר²⁷.

סיכום הדרגות בענין הסתמכות על היתר עיסקא (בבנקים ובחברות)

- א. לכתחילה ראוי ליר"ש להמנע מכל הסתמכות על היתר עיסקא בבנקים ובחברות, מלבד לקיחת משכנתא (נתבאר בסעיפים ה - ו).
- ב. ראוי להמנע מהסתמכות על היתר עיסקא בו נוסף נוסח החכמ"א. ואמנם בזה הלוואה לחברה או לבנק קלה יותר (נתבאר בסעיף ב).
- ג. מעיקר הדין יש להסתמך על היתר עיסקא רק כאשר הוא נחתם באופן פרטי. ודעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל שבדיעבד ניתן לסמוך על היתר עיסקא כללי בבנקים ובחברות (נתבאר בסעיף ד).
- ד. בנוגע לרכישת אג"ח או שאר ניירות ערך באופן שיש בהם חשש רבית, אין להסתמך על היתר עיסקא כללי²⁸ (נתבאר בסעיף ז).

❦ ציונים והערות ❦

26. אמנם באופן שאדם לקח הלוואת משכנתא וכיו"ב, ולאחר מכן נכנס ליתרת חובה יש יותר מקום להקל בזה, משום שכבר יש לבנק שותפות בדירתו, וכעת רק מגדיל את אחוזי השותפות, וביותר שאינו מגדיל אלא משאיר את חלקו המקורי של הבנק למרות התשלומים החודשיים שאמורים להקנות לו חזרה חלק מבעלות הבנק על הדירה.

27. כיון שלא נזכר שם התוספת של 'בכל מקרה יקנה חלק בנכסיו' שפירושה שהמלווה נעשה שותף בכל נכסיו ולא רק בעסק אותו הוא קונה עם המעות הללו.

28. אולם באופנים דחוקים, כאשר מדובר בהלוואה לחברה בע"מ, יש מקום לצרף את דעת

ה. ביתרת חובה ראוי מאד להמנע מלהסתמך אף על היתר עיסקא פרטי, ואף באופן שיש לו נכס (נתבאר בסעיף יא).

פרטי דינים בהיתר עיסקא

חשוד על השבועה

יג. נהגו לסמוך על היתר עיסקא גם כאשר מקבל העיסקא מוגדר כ'חשוד על השבועה' (כגון השקעת כסף בבנק שבעליו חילוניים), למרות שלא ישביעוהו לגבי רווחי חלק הפקדון (כדין חשוד על השבועה), ונמצא לכאורה שההתחייבות שלו הינה חיוב ממון והוי רבית²⁹, ישוב המנהג מבואר בהערה³⁰.

הבנת ענין היתר עיסקא

יד. לכתחילה ראוי ששני הצדדים יבינו את מהות עניינו של היתר עיסקא. ובדיעבד כאשר לא הבינו, נחלקו הפוסקים האם זה מעכב³¹. ולסמוך על היתר עיסקא כללי (לעיל סעיף ג) ללא הבנה, הדבר חמור יותר מאשר היתר עיסקא פרטי, כיון שהמקבל אינו חותם.

❖ ציונים והערות ❖

המותירים בזה, ראה להלן תחילת פרק ג.

29. ראה עוד בספר נתיבות שלום קונטרס היתר עיסקא אות לג בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל.
30. נאמרו על כך ב' תשובות: הג"ר ניסים קרליץ שליט"א תירץ שהדין שלא משביעים חשוד נאמר רק בשבועה שהיא משבועות ב"ד, משא"כ בשבועה שאדם מחייב את עצמו משביעים גם חשוד, וממילא מה שהוא משלם הוא בכדי שלא להשבע. והג"ר משה שטרנבוך שליט"א תירץ שעל פי דין באמת הוא היה נפטר אם היה רוצה להשבע, כיון שא"א להשביע אותו, אלא שבי"ד לא מספרים לו על כך שבאפשרותו לא להשבע ולהפטר, אלא הולכים איתו את כל ההליך הרגיל של שבועה, ומחמת כך הוא מעדיף לשלם. (וראה עוד בסמ"ע קונטרס הרבית הקצר אות ג, באופן שלא מגלים ללווה שהוא נאמן בשבועה).
31. בשו"ת צמח צדק יו"ד סימן פח כתב שהבנת המקבל מעכבת, וכן נראה באגרות משה יו"ד חלק ב סימן סב, ויש שדייקו כן מלשון השל"ה חולין פרק נר מצוה אות נו, ובסמ"ע בקונטרס הרבית הקצר אות ד. מאידך בשו"ת טוב טעם ודעת מהדורא ג חלק ב סימן מג כתב שאין זה מעכב, וכך מוכח מהחכמת אדם כלל קמב סעיף ג דדימה לדין ידיעה בסאה בסאה ושם אינו מעכב.

הוצאת המעות לצרכיו

טו. כיון שהיתר עיסקא מבוסס על כך שהלווה קונה נכסים עבור המלווה במעות הפקדון, ממילא כאשר הלווה מוציא את המעות להוצאותיו הפרטיות צריך שיהיו לו עסקים המניבים רווחים, אותם הוא יקנה למלווה תמורת הכסף שמוציא בהוצאותיו.

ולכן רק כאשר יש ללווה דירה או רכב וכדו' שהם נכסים המניבים רווחים³², מותר להוציא את המעות להוצאותיו הפרטיות³³.

ובמקרה זה נוסח ההיתר עיסקא הנמצא בבנק מזרחי בעייתי יותר³⁴.

טז. כאשר הלווה מוציא את הכסף לצרכיו האישיים, ואין לו סחורה או נכס להקנות כנגד הכסף, לא מועיל מה שהנותן אינו יודע האם יש למקבל נכסים אחרים או לא ומחמת כך הוא תובע שבועה³⁵.

יז. לגבי נכסים שהלווה יקנה אחרי ההלוואה, הנוסח בבנק ירושלים הוא 'יקנה המקבל לנותן' בלשון עתיד, (לעומת שאר הבנקים שהנוסח תיקנה לבנק חלק בכל עסקיו, וכיו"ב) וכיון שהמשמעות היא שהמקבל צריך לעשות זאת בפועל בעתיד, לכאורה הנכנס ליתרת חובה בבנק זה צריך לעשות מעשה קנין על מנת להקנות מנכסיו לבנק.

 ❁ ציונים והערות ❁

---

32. ראה קובץ תשובות חלק א סימן פ.

ובמה שנכתב שיש לו עסקים מניבים רווחים, הכוונה לסוג עסק שסביר שיניב רווח כסכום הרבית שנקבעה ביניהם, ולדוגמא דירה או רכב הם עסקים מניבים רווחים מחמת אפשרות השכרתם, וא"כ כאשר הדירה או הרכב נקנים לבנק הוא אמור לשלם לבנק שכירות, וא"כ יש לחשב שסכום שכירות הדירה או הרכב מסוגלים להגיע לסכום הרבית שנקבעה. וראה עוד לעיל הערה 19.

33. הוראת גדולי הפוסקים (כך היה מורה הגר"ש וואזנר, וכן הוא בקונטרס הלכות רבית להגר"י ישראלזון זצ"ל אות עא בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל).

והוסיף הג"ר שבח צבי רוזנבלט שליט"א, שמי שיש לו דירה בדמי מפתח שאינו רשאי למכור לפי ההסכם שביניהם, ורוצה לסמוך על הדירה כנכס שמקנה לעיסקא, עליו לקבל אישור על כך מבעל הדירה, ואזי יוכל לסמוך על זה בתורת נכס שמקנה לעיסקא.

34. כיון שלא נזכר שם התוספת של 'בכל מקרה יקנה חלק בנכסיו' שפירושה שהמלווה נעשה שותף בכל נכסיו ולא רק בעסק אותו הוא קונה עם המעות הללו. ומאידך לענין משכנתא (ששם קטנה נכס מסוים) היתר עיסקא של בנק המזרחי עדיף משאר הבנקים וכפי שהתבאר לעיל סעיף ב.

35. נתבאר בקונטרס שיעורי תקנת הרבית.

נוסחאות היתר עיסקא בבנקים השונים

יח. כפי שנתבאר (לעיל סעיף ב) ישנה עדיפות בשטרות ההיתר עיסקא של בנק מזרחי טפחות ובנק יהב, מחמת שאין בהם את הוספת החכמת אדם. בשאר הבנקים יש מעלות לכאן ולכאן, וכמדומה שבין שאר הבנקים, ישנה עדיפות בנוסח של בנק דיסקונט ומרכנתיל, כמבואר בהערה³⁶.

❖ ציונים והערות ❖

---

36. נוסח בנקים אלו עדיף מחמת ב' טעמים: א. כיון שכתוב בהם שבמקרה שיטען המקבל טענת הפסד הם ילכו לבי"ד, ואילו בשאר הבנקים כתוב שהבנק יקבע את מקום הדיון, והיינו שדבר זה יוכרע בבית המשפט, ומטעם זה אמר הגר"נ קופשיץ שליט"א שאם בית המשפט לא יכיר בהיתר עיסקא, או יפרש פרטים בהיתר עיסקא על פי שיקול דעתו, נמצא שכאשר הוא מתנה שהבנק יקבע, הרי זה כשטר ושוברו עמו. וגם מטו משמיה דהגר"נ קרליץ להשתדל מאד לכתוב בהיתר עיסקא שהחלטת הענין מסורה לבי"ד. ב. בסוף הנוסח נכתב שאם יש פרט שמבטל את תוקף ההיתר, הרי העיסקא תחול בלעדי פרט זה. (פרט שני זה קיים גם בבנקים: בינלאומי, מסד, דקסיה וירושלים).

פרק ב

בנקים

הטבות בפתיחת חשבון

עובר ושב

אשראי

צ'קים

יב

תקנת

הרבית

פרק ב

בנקים

הטבות בפתיחת חשבון בנק

ישנם בנקים המבטיחים בתמורה לפתיחת חשבון והפקדת משכורת הטבות שונות, כדוגמת חשבון ללא חיובי עמלות, או זכאות להלוואה, (ופעמים שפתיחת חשבון בלבד, גם ללא הפקדת משכורת, מזכה בהטבות). ויש לדון בזה משני צדדים:

א. הלקוח מלווה לבנק ובתמורה מקבל הטבות - כסף הנמצא ביתרת זכות הינו הלוואה מהלקוח לבנק, ומכיון שכך יש לדון האם ההטבה שהבנק מעניק ללקוח הינה בתמורה לכך שהלקוח ילווה לבנק בהפקדת המשכורת, ויש בכך איסור רבית.

ב. הבנק מלווה ללקוח ובתמורה דורש רבית - במקרה שההטבה הניתנת ללקוח הינה זכאות להלוואה, יש לדון שהלוואה זו ניתנת בתמורה למה שהלקוח נותן לבנק בהשתמשות בחשבון, היינו שכירת שרותי הבנק, וכן הלוואה לבנק במצבים של יתרת זכות כנ"ל.

פטור מעמלות לפותחים חשבון

א. בנק המבטיח חשבון ללא חיובי עמלות בתמורה לפתיחת חשבון והפקדת משכורת, הדבר מותר³⁷.

❖ ציונים והערות ❖

37. הג"ר שבח צבי רוזנבלט שליט"א. ונימוקו, משום שהשירות שהבנק נותן ללקוח הם דברים שהלווה מחוייב בכך, ולכך בזה שהבנק נותן זאת בחינם אין בו משום רבית.

ועוד יש מבארים, שכיון שבתנאים אלו שמציב הבנק אין הכרח שהלקוח יהיה ביתרת זכות ובכך תהיה הלוואה לבנק, נמצא שההטבה שמקבל הלקוח איננה בתמורה להלוואה. וביתר ביאור, הרי ישנם לקוחות רבים שחשבונם נמצא באופן תמידי ביתרת חובה, ובכך בכניסת משכורת לא נוצרת הלוואה לבנק, אלא פרעון החוב הקיים, (וכמו כן הבנק מאפשר ללקוח למשוך את סכום המשכורת מיד עם הפקדתה לחשבון, ומוכח א"כ שמבחינתם אין כאן קבלת הלוואה שיש מקום לשלם עליה), ומכיון שגם באופנים אלו מוכן הבנק לתת הלוואה, מוכח שההלוואה אינה ניתנת בתנאי שהלקוח ילווה לבנק, וככל הנראה האינטרס העומד מאחורי תביעה זו הינו סיבה אחרת מאשר רצון הבנק להשתמש בכספי הלקוח המונחים

נתינת מתנה לפותחים חשבון

ב. כמו כן בנק הנותן מתנה בתמורה לפתיחת חשבון והפקדת משכורת, יש להתיר מהטעם המבואר בהערה בסעיף הקודם³⁸.

זכאות להלוואה לפותחים חשבון

ג. בנק המעניק זכאות להלוואה בתמורה לפתיחת חשבון והפקדת משכורת, הדבר אסור³⁹.

ונראה שגם באופן שהבנק דורש רק את פתיחת החשבון ולא את הפקדת המשכורת יש לאסור, וראה הערה⁴⁰.

ולמסתמכים על היתר עיסקא, הדבר מותר⁴¹.

❖ ציונים והערות ❖

ביטרת זכות.

וראה מכתב הסכמה מהגרש"צ רוזנבלט שליט"א בתחילת הקונטרס.

38. אמנם לטעם הראשון שנתבאר שם, הדבר אסור.

39. טעם האיסור הוא מחמת הדין שנתבאר בס' קס סעיף כג שאסור למלווה להתנות עם הלווה שכל מלאכה שיזדקק לה יתן למלווה לעשותה. וממילא גם כאן הבנק מתנה את נתינת ההלוואה בהשכרת שירותיו, ועצם קביעת עסק שבו אמור הבנק להרוויח יש בו טובת הנאה.

וגם אם הלווה לא פתח את החשבון במיוחד עבור ההלוואה אלא מטעמי נוחות, ולאחר מכן נודע לו על זכאותו ללקוח חדש לקבל הלוואה, וברצונו למוש זאת, גם כן אסור, למרות שהמשך הפקדותיו אינו מחמת ההלוואה, מכל מקום באופן שהבנק מתנה את ההלוואה בהמשך הפקדות נמצא שהמשך ההפקדות (וממילא רווח הבנק בתשלום העמלות) נעשה עבור קבלת ההלוואה. ולמרות שהלקוח אינו מכוין מ"מ המלווה מתנה את זה.

אמנם אין לאסור מצד מה שהלוואות הבנק ללקוח נעשית בתמורה להלוואות שלו לבנק (בהפקדות החדושיות), ויהיה תלוי בדינא דהלוני ואלוון דנוקטים להלכה שברבית קצוצה הרי זה אסור, שהרי נתבאר לעיל סעיף א ובהערה 37 שלא מונח בתנאי הבנק חובת הלוואה, וכיון שאין קציצה על כך, ממילא אף אם בסוף הלקוח יהיה ביטרת זכות ונמצא שהוא מלווה לבנק, אין כאן לכל היותר אלא רבית מאוחרת (המוותרת באיסור של הלווני ואלוון, כמבואר בשו"ע הרב סעיף ו), ובאמת אף רבית מאוחרת אין כאן, שהלא מה שהלווה משאיר את מעותיו בחשבון הבנק שלו אינו בעד ההלוואה שהבנק נתן לו, שהרי בענייני עסק אין אדם נותן מה שאינו מחויב, אלא עושה כן מחמת נוחות אישית, וא"כ אף רבית מאוחרת אין כאן. להוסיף מוקדמות.

40. שהרי יש להניח שההלוואה ניתנת לו משום שהבנק רוצה בו כלקוח, שיש בכך טובת הנאה לבנק וכנ"ל. הג"ר שבח צבי רוזנבלט שליט"א.

41. שהלא כיום בכל הבנקים כתוב בנוסח ההיתר עיסקא שהוא בתורת 'כולו פקדון' באם רק אפשרות זו תתיר איסור רבית, ונמצא שאין כאן הלוואה אלא פקדון לצורך עסק, הניתן בתמורה לכך שקובע מלאכתו אצלו.

זכאות לקבלת הלוואה ללא רבית לפותחים חשבון

ד. במקרה שהבנק היה נותן את ההלוואה גם ללא פתיחת החשבון, אלא שפתיחת החשבון מזכה בהלוואה ללא רבית, נראה דמותר, וראה הערה⁴².

עובר ושב

יש להבהיר שאף שבהגדרת מסמכי הבנק הכסף המוחזק בעו"ש ביתרת זכות הינו 'הפקדה', למרות זאת על פי דין תורה יש לזה שם 'הלוואה', כיון שהכסף נקנה לבנק והם עושים בו כחפצם, ולפיכך אסור לקבל תשלום רבית על יתרת זכות.

יתרת זכות

ה. בחלק מהבנקים⁴³ ישנה רבית על יתרת זכות (כלומר, שהבנק משלם רבית תמורת הכסף הנמצא ביתרה בעובר ושב, שהוא בעצם הלוואה לבנק), ויש בכך איסור רבית.

למסתמכים על היתר עיסקא הרי זה מותר, אמנם כפי שנתבאר לעיל פרק א סעיף ה ראוי להמנע מכך, וכיון שרבית על יתרת זכות הינה בדרך כלל סכום מזערי, ראוי לחתום על טופס ויתור על רבית זו⁴⁴.

יתרת חובה ולקיחת הלוואה מהבנק

ו. יתרת חובה היא בעצם הלוואה מהבנק, ולכן התשלום על כך אסור משום רבית.

למסתמכים על היתר עיסקא הרי זה מותר (ועל פי התנאים שנתבארו לעיל בפרק א סעיף טו), ויר"ש ימנע מכך ראה לעיל פרק א סעיף ה ובעיקר ביתרת חובה על סכום קטן וכפי שנתבאר שם סעיף יא.

❖ ציונים והערות ❖

42. שהרי כל הנידון לאסור הוא משום שההלוואה ניתנת בתמורה לפתיחת החשבון, וכאן הרי היה מקבל את ההלוואה בכל גוונא. אולם דעת הג"ר שבח צבי רוזנבלט שליט"א לאסור (לולי הסתמכות על היתר עיסקא) בזה שפותח את החשבון על מנת כן, לפי שעצם פתיחת החשבון היא הרבית עבור הלוואה, שהלא הבנק אינו מוכן ליתן הלוואה בחינם.

43. כפי שנמסר, כיום הדבר קיים בבנקים: לאומי, ירושלים, ואיגוד.

44. ככל הנראה הדבר שייך רק בבנק לאומי וירושלים.

קיזוז רבית זכות עם רבית חובה

ז. ישנם בנקים בהם יש אפשרות לקזז את רבית הזכות עם רבית החובה (כלומר, שבאופן שחלק מהחודש החשבון היה ביתרה וצבר רבית זכות, וחלק מהחודש היה החשבון ביתרת חובה וצבר רבית חובה, הבנק מקזז את שני הסכומים זה בזה), ואין בכך כל איסור⁴⁵.

אמנם זה בתנאי שהפקדת הלקוח לא נעשית בכדי לא לשלם רבית חובה (לדוגמא כאשר הוא יודע שחשבונו עומד להיות ביתרת חובה)⁴⁶.

דמי מסגרת

ח. בנק הדורש עמלה מיוחדת עבור מסגרת מוגדלת (כלומר מעבר למסגרת הבסיסית הניתנת ללא תשלום), אסור לעשות זאת, לפי שהוא תשלום מראש עבור אפשרות הלוואה, ובמקרה שבסוף ילווה נמצא ששילם מראש עבור זה (אף שהתשלום ניתן גם אם לא יממש את ההלוואה, מ"מ כאשר בסוף לווה, נמצא ששילם עבור הלוואה זו). ועי' הערה לענין הסתמכות בזה על היתר עיסקא⁴⁷.

תכנית חסכון

ט. תכנית חסכון בבנק (פק"מ יומי או חודשי) הצוברת רבית, הרי זה הלוואה לבנק ברבית קצוצה, ומעיקר הדין ניתן להסתמך על היתר עיסקא, ועי' הערה⁴⁸.

❖ ציונים והערות ❖

45. ואין לאסור מצד הלויני ואלוון, שהרי את עיקר ההלוואה היו נותנים האחד לשני בכל מקרה, וכל מה שנעשה כאן הוא לא לקחת רבית על הלוואה א' מחמת שהלוואה ב' גם היא ללא רבית, ונתינה של 'הלוואה ללא רבית' אינה מוגדרת נתינה להחשב כרבית בתמורה להלוואה.

וראה מה שכתב בזה הגרש"צ רוזנבלט שליט"א במכתב בתחילת הקונטרס.

46. כיון שכל סיבת ההיתר היא מחמת שההלוואות באמת אינן תלויות אחת בשניה, וכל אחד היה מלווה לחברו גם לולי קיזוז הרביות, משא"כ באופן זה, הרי הוא לא רוצה להפקיד כסף בבנק לטובת עצמו, וכל מטרתו היא בכדי לקבל הלוואה בחינם, וא"כ בכך הוא משלם לבנק על כך שהם הולכים לתת לו הלוואה כאשר הוא יכנס ליתרת חובה, וזו רבית גמורה.

47. בנוסחאות ההיתר עיסקא כתוב "הוסכם שכל תשלום או הטבה שיינתנו לפני ההתעסקות לא ייחשבו כ"א כתשלום על חשבון באופן המותר וכו'", והיינו שמסכמים שאין זה תשלום על המסגרת אלא תשלום מראש של הקרן, ולמעשה נחלקו הרבנים האם ניתן לסמוך על כך שהנהלת הבנק אכן פועלת כך (כיון שבתפיסה משפטית קשה להם להבין שגדר התשלום תלוי בכל מיני תנאים).

48. ההסתמכות על היתר עיסקא בהלוואה לבנק קלה יותר לאלו המוערעים על היתר עיסקא מחמת שאין אפשרות לקיים הודאת בע"ד מול הבנק, אבל כאשר הבנק הוא הלווה לא קיים ערעור זה. ראה לעיל פרק א סעיף ב והערה 11.

משכנתא

הלוואת משכנתא בהיתר עיסקא

י. נהגו להקל לקחת משכנתא על סמך היתר עיסקא, ויש לעשות זאת על ידי חתימה באופן פרטי, וכפי שנתבאר לעיל פרק א סעיף ו - ט.

בין המחותר לזוג

יא. חותן שהתחייב לחתנו ב'תנאים' סכום מסוים על דעת לשלם מיד, ולאחר מכן לקח החתן משכנתא על סמך התחייבות החותן, אסור לחותן לשלם את תשלומי המשכנתא באופן שיחד עם הרביות הוא ישלם מעבר לסכום עליו הוא התחייב, שכיון שהחתן ממתין לחותן בפריעת התחייבותו נחשב הדבר להלוואה, ולכן אסור לחותן להוסיף מעבר למה שהתחייב.

והאופן המותר הוא שיתנו בזמן ההתחייבות שלוקחים משכנתא על סכום ההתחייבות, שאז מתפרש הדבר באופן שהחוב אינו סכום קבוע, ובאופן זה הרבית שעל המשכנתא היא חלק מהתחייבות החותן מתחילה, ואין זה רבית⁴⁹.

יב. אם הדבר כבר נעשה באופן האסור, העצה היא לחתום ביניהם על היתר עיסקא, ובמקרה שאין לחותן עסק מלבד דירתו, עליהם לחתום על הנוסח דלהלן⁵⁰:

❖ ציונים והערות ❖

49. נוסח לדוגמא: לאחר כל פרטי הסכומים עליהם מתחייבים שני הצדדים, נוסף משפט "יודגש שכל הסכומים הנ"ל יתכן שינטלו בהלוואת משכנתא או כיו"ב שיעלו רבית דרך היתר, ואז הסכום יעלה לפי הענין".

וכיון שהגענו לשטר תנאים, רצוי להוסיף בו עוד משפט בכדי למנוע בעיות של רבית שכיחות, וזהו הנוסח: "כמו כן יתכן שחלק מהסכומים הנ"ל אופן התשלום שלהם יהיה על ידי שהבן יקבל הלוואה מגמ"ח, ותשלום ההלוואה ישולם עבור הגמ"ח על ידי אחד ההורים.

50. נוסח זה נכתב ע"י הג"ר שבח צבי רוזנבלט שליט"א, ומבוסס על עיקרון של הקנאת דירת החותן לעיסקא. ההקנאה מתבצעת באחד משני אופנים אלו: או שהקנאה היא לבנק עבור דמי המשכנתא, והיינו שבמקום שהבנק יקנה חלק בדירת הזוג הוא יקנה חלק בדירת החותן, שכך הייתה דעת המוקבל להשקיע את מעות העסק בדירת החותן. ובהנחה שאין דעתו של הבנק על כך, והבנק קנה חלק בדירת הזוג, הרי החותן מקנה חלק בדירתו לבני הזוג עבור דמי התחייבותו בתנאים, ומכח זה משלם להם רבית.

"אני הח"מ מקנה ל (חתני ובתי/ כלתי ובני) או לבנק אם הוא בעל המעות, עבור מה שהמשכנתא תכסה חלק מהתחייבותי בקניית הדירה, חלק בדירה (שלי) ששוה כגובה הסכום הנ"ל.

והותנה בינינו שההקנאה היא על מנת שאני שוכר את חלקו בדירה (שלי) לכל הזמן שיש לו חלק בדירה, לפי גודל חלקו בכל חודש. וכן ע"מ שבכל תשלום ותשלום שאני אשלם לו את גובה הסכום שהוא צריך לשלם לבנק, ימכר לי חלק יחסי מסך התשלומים, בדירה הנ"ל. (כלומר, שכנגד התשלום הרשום ברישומי הבנק בשם תשלום הקרן, יקנה לי חלק יחסי בדירה הנ"ל). כלומר שכפי אחוזי התשלום של הקרן מההלוואה, יקנה לי אחוז זה בחלקו של (חתני וכלתי, או הבנק) בדירה (שלי) הנ"ל. והתשלום הנקרא ברישומי הבנק רבית, הוא יהיה תשלום על עליית המחיר בחלק הנ"ל בדירה. והנותר בתשלום זה, יהיה דמי שכירות על מה שאני שוכר את חלקו בדירה הנ"ל.

וזאת לא לפני תאריך (של שבוע ימים מעת ההקנאה⁵¹)...."

ערבות למשכנתא

יג. למרות שאסור להיות ערב קבלן על הלוואה ברבית⁵², יש מקום להקל שהערבות שחותמים היום לבנק אינה חשובה ערב קבלן אלא ערב רגיל, ולצד זה יהיה מותר להיות ערב על הלוואה בנקאית או משכנתא הנלקחת מהבנק⁵³.

אולם 'ערב משלם' (כלומר, שהבנק גובה חלק מהתשלום ישירות מחשבון הבנק של הערב) יסכם עם הלווה בכתב שהוא משלם את החלק של הפלגא מלווה, שע"ז אין תשלומי רבית⁵⁴.

❖ ציונים והערות ❖

51. ובזה יצאנו דעת הסמ"ע בחו"מ סי' רז שהמוכר ע"מ שהלוקח ימכור שוב למוכר, אין המכר חל והוי רבית, משא"כ בנידון דידן שאין הלוקח יכול לחזור ולמכרו למוכר מיד אלא רק כעבור שבוע ימים.

52. שו"ע סימן קע.

53. ראה בקונטרס תקנת הרבית ח"ב סי' ב בענין ערב להלוואה ברבית שניתנה בהיתר עיסקא, שלכאז' ההיתר עיסקא אינו מועיל להתיר להיות ערב קבלן.

54. ועיין בשו"ת אמרי יושר ח"א סי' קפט, וצ"ע.

יתכן, שערב משלם אכן נחשב ערב קבלן על החלק שהוא משלם, אבל על החלק המוטל על הלווה אינו אלא ערב רגיל, וא"כ יכול לסכם עם הלווה שהוא משלם את החלק של הפלגא מלווה, שע"ז אין תשלומי רבית, ועל החלק של הפלגא פקדון אינו אלא ערב רגיל, וישלם רק אם הלווה לא יעמוד בלוח זמני התשלומים, ושוב אין עליו איסור, וכל זה בתנאי שסך כל תשלומי הערב אינם יותר מחצי הקרן.

אשראי

בקניה בכרטיס אשראי, הלקוח אינו משלם בעת קניית המוצר אלא מעמיד חברה (- חברת אשראי, הנקראת 'ויזה כאל' או 'ישראכרט', וכיו"ב) שהיא תשלם עבורו⁵⁵.

סידור התשלומים בכרטיסי אשראי נעשה באופן זה, שישנם מועדי תשלומים קבועים של החברה למוכר, וכן מועדים קבועים בו גובה חברת האשראי את הכסף מהלקוח.

לדוגמא: קניה הנעשית ב- 10 לחודש, הלקוח ישלם לחברת האשראי ב- 20 לחודש זה, ואילו המוכר יקבל את הכסף מחברת האשראי ב- 2 לחודש הבא, כך שהלקוח העמיד את חברת האשראי לשלם עבורו, החברה סיכמה עם המוכר לשלם את חוב הלקוח בעוד 22 יום, ועם הלקוח היא סיכמה שהוא ישלם להם בעוד עשרה ימים.

תשלומי העמלות המשולמים בעסקת אשראי:

א. המוכר משלם לחברת האשראי כאחוז מסך העיסקא⁵⁶ ע"י קיזוז מהסך המשולם להם על ידי הלקוח⁵⁷.

ב. הלקוח משלם עמלה חודשית קבועה לפי ההסכם שיש לו מול חברת האשראי ללא תלות האם נעשו כלל עסקאות בכרטיס⁵⁸.

ג. הלקוח משלם תוספת כאשר מגיע זמן פרעון האשראי ואין לו כיסוי, בכך הוא נכנס ליתרת חובה ומשלם על כך רביות קבועות⁵⁹.

תאור המציאות בעיסקאות 'תשלומים' ו'קרדיט':

❖ ציונים והערות ❖

55. גדר דבר זה בחו"מ הוא העמדת ערב שלוף דוץ על חיוב הלקוח, שהרי המוכר יכול מעתה לתבוע רק מחברת האשראי, כדין ערב שלוף דוץ שהמלווה אינו יכול לתבוע מהלווה כלל.

56. אמנם נמסר על ידי רגולטור הבנקים, שכאשר מסגרת האשראי היא בנקאית, (כלומר שבמקרה שהלקוח לא יכול לשלם בזמן הפרעון, הבנק הוא זה שילווה את הסכום למוכר), רוב הסכום מתוך האחוז שמשולם ע"י המוכר עובר לבנק ולא לחברת האשראי, (ולהלן יתבאר שיש להוכיח מזה שתשלום האחוז וחצי אינו על הזמן שחברת האשראי נותנת עד שהלקוח ישלם, אלא תמורת האשראי שיהיה במידה שהלקוח לא משלם בזמן).

57. לדוגמא: בקניית מקרר שמחירו 3000 ₪ חברת האשראי גובה את מלוא הסכום מהלקוח, מעבירה למוכר 2970 ₪, ומשאירה לעצמה 30 ₪ שהוא אחוז אחד ממחיר הקניה.

58. יצוין, שלפעמים גודל העמלה משתנה על פי סוג האשראי, ולדוגמא על כרטיס אשראי 'דיירקט' שבו חברת האשראי אינה ממתינה ללקוח, אלא גובה את הסכום מיד, פעמים שמשלמים עמלה נמוכה מאשר אשראי רגיל, וכן יש שציינו שמחיר העמלה משתנה גם בהתאם לגובה מסגרת האשראי.

59. בענין זה יש חילוק בין 'אשראי חוץ בנקאי', שבו האשראי ניתן על ידי חברת האשראי, והיא גובה את הרביות, לבין 'אשראי בנקאי', שבו הבנק הוא המלווה, והוא גובה את הרביות.

עיסקת תשלומים - לרוב הכוונה היא שהמוכר מאשר את הקנייה בכמה תשלומים חודשיים, וחברת האשראי אכן נותנת למוכר את סכום הקנייה לפי פריסת התשלומים שהוא פרס לקונה. באופן זה הלקוח אינו משלם על כך רבית⁶⁰.

עיסקת קרדיט - המוכר מקבל את כל סכום הקניה בתאריך הקבוע בו הוא מקבל מחברת האשראי, והלקוח משלם את הסכום לחברת האשראי בכמה תשלומים, המוכר משלם (ככל הנראה) את האחוז שיש בכל עיסקת אשראי, והלקוח משלם רבית לחברת האשראי על פריסת התשלומים.

תשלום הלקוח לחברת האשראי

יד. תשלום העמלה שגובה חברת האשראי מהלקוחות מותר, משום שאינו מתפרש כתשלום עבור ההמתנה של חברת האשראי עד לתשלום הלקוח, אלא עמלת שירות בלבד⁶¹.

עיסקת קרדיט ותשלומים

טו. עיסקת 'קרדיט' כדלעיל בפתיחה הרי היא הלוואה ברבית⁶², וכאשר אין לו עסק המניב רווחים הדבר אסור אף עם היתר עיסקא (כדלעיל פרק א סעיף טו). לעומת זאת עסקת 'תשלומים' כדלעיל בפתיחה מותרת כיון שאין בזה כלל הלוואה בין הלקוח לחברת האשראי.

❦ ציונים והערות ❦

60. כמו כן תשלום בהוראת קבע היורד דרך כרטיס אשראי, אין זו הלוואה מחברת האשראי, אלא פריסת תשלומים, ובאופן זה אין כל רבית מחברת האשראי על פריסה זו.

61. שהלא אף אם לא נעשתה כלל עיסקה משלם הלקוח עמלה קבועה.

(ועוד, שהלא פעמים שקודם הם גובים מהלקוח ולאחר מכן הם משלמים למוכר, ופעמים שהם קודם משלמים ואחר כך גובים מהלקוח (תלוי באיזה יום בחודש התבצעה הקניה), ולפיכך העמלה שגובה החברה מהלקוחות בעד השרות שהיא נותנת אינה מתפרשת בעד האגר נטר, שהרי היא שוה בין כשהחברה שילמה קודם הגביה מהלקוח, שאז יש המתנת מעות שנוכל לומר שעל זה גובה החברה רבית, בין כשהלוקח שילם קודם שאז אין כלל המתנה, ובע"כ שתשלום זה הוא בעד הנוחות והסדר התשלומין. אמנם זה לחוד אינו סיבה להתיר כיון שיש לדון שמשלמים על הערבות שחברת האשראי נותנת, וראה להלן הערה (64).

62. יובהר, שיש מקרים שמאשרים הלוואה ללא רבית, ובזה אין כל חשש.

הטלת עלות האשראי על הלקוח

טז. תשלום העמלה שמשלם המוכר לחברת האשראי מותרת כיון שאין הוא מוגדר כלווה מחברת האשראי.

יז. מוכר המטיל על הלקוח את עלות העמלה שעליו לשלם לחברת האשראי⁶³, יש מקום להקל בזה, טעם הדבר נתבאר בהערה⁶⁴.

❖ ציונים והערות ❖

63. כדוגמת 'קרבן משנת יוסף'.

64. הנה מצד מה שהמוכר ממתין ללקוח עד שחברת האשראי תשלם את חובו, אין לאסור עליו לקחת תוספת, כיון שתוספת זו הינה הוצאות שעליו לשלם לחברת האשראי, וממילא אין זה רבית שהוא לוקח לעצמו מחמת ההמתנה שלו.

אמנם מה שיש לדון לאסור הוא כלפי חברת האשראי שמעמידה את עצמה כערב שלוף דוץ עבור הלקוח, ודורשת עבור זה תשלום מהמוכר (כך הוכח מברור אצל רגולטור הבנקים שעיקר תשלום המוכר באשראי בנקאי הולך לבנק, ומוכח שעיקרו של התשלום הינו עבור הערבות, שהרי עבור השירות יש לשלם לחברת האשראי), ואם המוכר חוזר ודורש תשלום זה מהלקוח הרי זה כאילו הלקוח שילם לחברת האשראי דרך המוכר (כמבואר בסימן קס סעיף יג שאסור לאדם לשלם למלווה שילווה לפלוני ואח"כ לחזור ולקבל תשלום עבור כך מהלווה), וא"כ לשיטת הט"ז (סי' קע סוף ס"ק ג, ולדברי החו"ד שם ס"ק א אף הנקודות הכסף מודה בזה) שאסור ללווה לשלם לערב שלוף דוץ עבור הערבות, הוא הדין כאן אסור לקונה לשלם לחברת האשראי דרך המוכר.

ובאופן שהמוכר גובה עלות זו ע"י התייקרות המוצר, יש סברא גדולה להקל ולומר ששם התשלום אינו עלות האשראי, אלא שהמוצר כעת יקר יותר (וזה למרות שההתייקרות מקבילה בדיוק לסכום שעל המוכר לשלם לחברת האשראי, ופעמים שאף מפורט בחשבונית התוספת של עלות האשראי).

אמנם יש סברא נוספת להקל בזה ולומר דבאופן זה שהמוכר הוא זה שמשלם לערב, ולא הלקוח (-הלווה) הדבר מותר, אף שהלקוח (שהוא הלווה) משלם לו בחזרה, וטעם הדבר, משום שערב שלוף דוץ יש בו שני צדדים, כלפי המלווה (-המוכר) הוא כלווה, והשירות שהוא נותן לו זה התחייבות ובטחון שכספו ישולם, וכלפי הלווה (-הלקוח) הוא מלווה, (לפי שמחמתו הלה קיבל את ההלוואה -ההקפה). וא"כ כאשר המוכר משלם לו, אין התשלום עבור מה שהוא (הערב) נותן ללווה כלומר ההקפה, אלא עבור הבטחון שהוא נותן למלווה, ועל זה אין שום איסור לשלם, וממילא מה אכפת לנו שהמוכר לוקח תשלום זה מהקונה, הלא אין כאן תשלום עבור צד ההלוואה שבערבות.

ולדינא, כאשר הגביה נעשית דרך התייקרות המוצר, יש מקום להקל מחמת שתי הסברות שנתבארו לעיל, אבל באופן שמושך מעות דרך האשראי מגוף פיננסי בלי לקנות מוצר (לדוגמא, כפי המצוי ברשת חנויות 'יש' שניתן למשוך מזומנים בתשלום בכרטיס אשראי, ואותו הגוף נוטל ממנו עמלת אשראי), שאז שייך לדון להתיר רק מחמת הסברא השניה, צ"ע אם יש להקל מחמת הסברא השניה (ובלקיחת הלוואה מרשת יש, יתכן גם שיש בזה תשלום רבית מלווה למלווה עבור ההלוואה).

יח. לעומת זאת במשיכת מזומן מכרטיס אשראי של "יש", הכרוך בעמלה, לכאורה יש להחמיר, וכפי שנתבאר בהערה⁶⁴.

יט. לקיחת הלוואה מ'קרן הוכשטיין' שמטילים את עלות האשראי על הלווה, יש יותר מקום להקל, משום רבית דרבנן⁶⁵ לצורך מצוה⁶⁶.

תשלום מוגדל עבור רכישה באשראי

נ. מוכר הדורש מחיר יקר יותר למשלמים בכרטיס אשראי (מעבר לעלות שהוא משלם לחברת האשראי, וכאשר זה אינו מעבר לעלות שהוא משלם ראה לעיל הערה 64) יש מתירים, וטעם הדבר ראה בהערה⁶⁷.

תשלום עבור הקדמת מועד הפרעון

נא. מוכר המשלם לחברת האשראי תוספת בכדי שתקדים לו את מועד פרעון החוב, הדבר מותר שהלא אין כאן הלוואה של חברת האשראי אלא פרעון בזמנו.

רכישה באשראי במט"ח

נב. רכישת מוצרים במט"ח דרך הרשת הממוחשבת בכרטיס אשראי, הדבר מותר, ואף שחברת האשראי מבצעת המרה ממחיר מט"ח לשקלים, לפי שההמרה מתבצעת ביום הקניה.

❦ ציונים והערות ❦

65. ראה קונטרס תקנת הרבית חלק ב בירורי דברים סימן ב.
66. ואף שאיסור הרבית הוא מצד תשלום על הערבות של חברת אשראי, סו"ס הטעם שהלקוח משלם זאת, ולא הקרן, הוא לטובת קרן הצדקה שלא תספוג את העלות על עצמה, והרי יש בזה צורך לצדקה, ולכאורה הדבר נכלל במה שהתירו חכמים רבית דרבנן למענות צדקה.
67. דבר זה אפשר להתיר משני טעמים: א. נראה שהתוספת אינה עבור ההמתנה, והדבר מוכח מכך שהמוכר לוקח תוספת זו מכל הקונים באשראי בשוה, למרות שההמתנה שונה בין לקוח אחד לשני, וכמו כן ישנם עסקים המקבלים כל יום מחברת האשראי את סכום העסקאות, ולמרות זאת לוקחים תוספת זו.
- ב. נראה שהמתנת המוכר היא לחברת האשראי ולא לקונה, שהרי הקונה לא ביקש שהמוכר ימתין על התשלום ולאחר מכן הכניס את חברת האשראי לשלם במקומו לאחר זמן, ויותר מכך הרי ישנם אופנים שהלקוח ישלם לחברת האשראי מיד (כמו באשראי שנקרא דיירקט, או במקרה שזמן התשלום שלו לחברת האשראי חל באותו יום בו מתבצעת העיסקה), אלא שהלקוח מעמיד את חברת האשראי שהיא תשלם במקומו, והסדר חברת האשראי מול המוכר הוא לשלם לאחר זמן, ומחמת כך מעלה המוכר את המחיר ללוקח, נמצא שאפשר לראות זאת כתשלום שהלקוח משלם עבור ההמתנה לערב, ולא עבור ההמתנה לו.

נג. אמנם ישנם אופנים בהם גביית החברה מבוצעת בסוף החודש גם בקניה ברשת, ואזי כל שהחוב משוער לפי מט"ח, יש לחוש לאיסור רבית (ויתכן שלא יועיל מה שיש לו דולר אחד).

צ'קים

בפריטת צ'קים מקובל שבעל הצ'ק משלם לפורט סכום מסוים, ע"י שהפורט אינו נותן את מלא הסכום הרשום בצ'ק, (לדוגמא בתמורה לצ'ק על סך 1000 ₪ הוא נותן 980 ₪, ובפדיית הצ'ק הוא יקבל 1000). ויש לדון בזה משום איסור רבית, שהרי הפורט מלווה לבעל הצ'ק כסף עד שהוא יקבל את תמורתו בעת פדיית הצ'ק (ואפילו לזמן קצר נחשב הלוואה⁶⁸) ומקבל תשלום על ההלוואה. ויש להקדים בענין זה הא דנחלקו גדולי ההוראה לגבי מהותו של צ'ק, האם הוא כתב הוראה לבנק לתת למציג הצ'ק סכום מסוים, או שהוא שטר חוב, כלומר שכותב הצ'ק התחייב סכום מסוים למקבל⁶⁹.

והנה לסוברים שהוא שטר חוב יש לדון להתיר זאת בכך שנגדיר את הפריטה כמכירת שטר חוב, שהרי צ'ק הוא בר קנין ככל שטרי חוב⁷⁰, וכפי שמבואר בשו"ע שמוותר למכור שט"ח בפחות מדמיו⁷¹. אולם למעשה אין מכירה זו מתירה איסור רבית, משום שמכירת שט"ח בהוזלה אינה מותרת אא"כ המכירה נגמרה בקנין גמור (היינו כתיבה ומסירה) ומעתה היא באחריות הקונה בלבד, ואילו ע"פ המקובל האחריות שיהיה כיסוי לצ'ק מוטלת על המוכר, וממילא נחשב הדבר שלא נגמר המקח, ולא שייך היתר זה.

❖ ציונים והערות ❖

68. כמו 'עד שיבוא בני' במשנה דף עה, א.
69. ראה קובץ תשובות חלק א סימן ר, מנחת יצחק חלק ה סימן קכ, חוט שני רבית פרק טז, עטרת שלמה (קרליץ) חו"מ סי' סה, ובהערות הג"ר דוב לנדו שליט"א לטושו"ע רבית סי' קעג (הנדפס בטושו"ע הוצאת ש.ל מול"ת).
70. אלא שיש לדון מהו הקנין שעושה בו מקבל הצ'ק, ובצ'ק שלא נכתב בו שם המוטב הרי זה כממרניי (-שטר חוב למוכ"ז) שנקנה במסירה לחוד, אבל בצ'ק הכתוב שם המוטב צ"ל שמועילה קנייתו מדין סיטומתא (כדעת הישועות ישראל סי' סח ששטרות נקנים בסיטומתא, ודלא כנתיבות המשפט סי' רא), והחתימה של המוכר הוי כסיטומתא.
- ויתכן דאף כשכתוב שם המוטב על הצ'ק, כיון שעל פי כללי הבנק יכול אדם שלישי לחתום מאחור ולדרוש על ידי זה את הכסף מהבנק, יחשב מחמת זה כשטר ממרני.
71. סי' קעג סעי' ד.

והטעם שנהגו בזה היתר הוא על סמך הנחה שהסכום אותו לוקח הפורט הינו עמלה על הטרחה שיש לו בפריטת הצ'ק, ולא תשלום על ההלוואה שנתן.
בנדון זה יש חילוקי דינים בין פריטת צ'ק מזומן לצ'ק דחוי, ובין פריטת צ'ק שקלי לצ'ק של מט"ח, וכדלהלן.

פריטת צ'ק מזומן של שקלים

כד. פריטת צ'ק מזומן מותרת, אף שהפורט נוטל עמלת פריטה, כיון שהעמלה הינה על טרחתו, וכפי שנתבאר בפתיחה, ומותר גם באופן שפורט הצ'ק לוקח תשלום לפי אחוזים מסך הצ'ק⁷². והוא הדין בצ'ק דחוי כשלא מוסיפים עמלה על כך שהוא דחוי.

מאידיך יש החוששים לאיסור רבית בנטילת עמלה לפי אחוזים מסך הצ'ק, ומתירים זאת רק באופן של עמלה קבועה על כל סך, במדרגות של בין 500 ל-1000 ₪, (כאשר העמלה המותרת היא בסביבות 1%-2%), ולדוגמא לצ'ק בסכום של עד 500 ₪ תשלום עמלה של 5 ₪, ולצ'ק בסכום של עד 1000 ₪ תשלום עמלה של 10 ₪, וכן הלאה⁷³.

פריטת צ'ק מזומן של מט"ח

כה. צ'ק מזומן של מטבע חוץ כגון צ'ק דולרי, שפורטו בעד דולרים, עמלת הפריטה מותרת כדלעיל סעיף כד, אולם מלבד זאת כיון שהלואת מט"ח נחשבת הלואת סאה בסאה, לכן צריך שיהיה לנותן הצ'ק, שהוא הלווה, עכ"פ דולר אחד, כדין הלואת סאה בסאה דמותרת ביש לו מעט⁷⁴.

פריטת צ'ק מזומן של מט"ח לשקלים

כו. בפריטת צ'ק דולרי בעד שקלים, עמלת הפריטה מותרת כנ"ל⁷⁵. אולם מלבד זאת, עיסקה זו נידונת כקניית הדולרים ע"י החלפן, ויש כאן הקדמת

❦ ציונים והערות ❦

72. וכמו שמצינו בתיווך וכיו"ב שלוקחים לפי אחוזים, ואין זה בעד ההמתנה - הג"ר שבח רוזנבלט שליט"א בשם הגר"נ קרליץ שליט"א.

73. הג"ר שלמה זלמן אולמן שליט"א.

74. מטבע חוץ נחשב כדין פירות ('פירא') ולא כמטבע (וכן הוא לרוב הפוסקים גם לענין דולרים), ולענין פירות קיי"ל דאין להלוות סאה בסאה אא"כ יש ללווה פרי אחד, כמבואר בשו"ע סי' קסב, וה"ה לענין הלוואת מטבע חוץ אין להלוותם אפילו ללא רבית, אא"כ יש ללווה מטבע אחד כזה.

75. עמלת פריטת צ'ק דולרי, יקרה יותר, והיה מקום לפרש טעם הדבר כיון שיש חלפנים שאין להם אפשרות לפרוט צ'ק דולרי בחשבון בבנק בארץ ואורך להם זמן עד שיקבלו את תמורת

מעות מקח, שהרי החלפן מקדים מעות לנותן הצ'ק בתמורה לדולרים שהוא יקבל בעת פדיית הצ'ק, ומשכך אין להתיר זאת אלא אם כן יש לנותן הצ'ק את כל סכום הדולרים הנקוב בצ'ק, כדין הקדמת מעות מקח ביש לוי⁷⁶. (וראה להלן סעיף כז שלסוברים שצ'ק הינו שט"ח יש אפשרות לעשות קנין שטרות ובכך לא יחשב הדבר כהקדמת מעות).

באופן שאין לנותן הצ'ק דולרים בכל הסכום, ישנם ב' עצות: א. החלפן ילווה לו דולרים בסכום זה לכמה דקות, (הלוואה עצמה זו תהיה מותרת באופן שיש לו עכ"פ דולר אחד כדין הלוואת סאה בסאה), ולאחר שיש ביד נותן הצ'ק את הדולרים בכל הסכום, יוכל לפרוט את הצ'ק ולהתחייב שהחלפן יקבל את הדולרים לאחר זמן בעת פדיית הצ'ק⁷⁷. ב. שבתחילה יפרוט את הצ'ק בעד דולרים, ולזה די שיש למקבל דולר אחד, ושוב ימכור לו את הדולרים בעד שקלים.

תשלום עמלה מוגדלת עבור צ'ק דחוי

נז. צ'ק דחוי שלוקחים עבורו עמלה מוגדלת יותר מאשר צ'ק מזומן, אם הוא צ'ק שקלי בעד שקלים או צ'ק דולרי בעד דולרים, אסור לכו"ע, שהרי הטירחה שיש לפרוט היא שווה בין בצ'ק דחוי ובין במזומן, ובהכרח שהתוספת הינה עבור ההמתנה מחמת שהצ'ק דחוי⁷⁸.

❦ ציונים והערות ❦

הצ'ק, ולפי זה היה מקום לומר שלגבם בתשלום האחוזים וודאי מגולם גם המתנת הזמן, ואינו דומה לצ'ק שקלי שהמחיר אינו בעד ההמתנה. אולם אמר הג"ר שבח צבי רוזנבלט שליט"א ששמע בשם הגר"נ קרליץ שליט"א שאין לחוש לסברא זו.

76. כמבואר בשו"ע סימן קעה.

ויתכן שבאופן זה די שיש לו את סכום הדולרים בבנק, למרות שמעות הנמצאים בבנק אינן פקדון אלא הלוואה לבנק, מ"מ יש להתיר ע"פ מש"כ רע"א בגי' שו"ע סי' קסב בשם התורת חיים להקל בפסיקה בשוויון ביש לו אשראי במתא, והכא נמי הוי פסיקה בשוויון, שהלא דנים שהעמלה היא בעד הטירחה.

77. כן אמר הג"ר שבח צבי רוזנבלט שליט"א שלענין 'יש לו' בפסיקה מועיל אף שזה רק בהלוואה, ודלא כהלוואת סאה בסאה דאסרו הט"ז והש"ך בסי' קסב סעי' ב, ואין כאן המקום להאריך.

78. **צ'ק דחוי שקבל מתנה מאחר,** י"א שמוותר למכרו אף בהזולה, לשיטות הסוברות שצ'ק אינו אלא הוראת תשלום לבנק, לפי שאת הרבית נותן השני בעל הצ'ק, וכפי דברי הרשב"א שבמל"מ פרק ה ממלוה ולוה הלכה יד, אך לכאורה יש לאסור שהרי זה כמו שמפייס את האחר, שהרי מקבל הצ'ק הורה לבעל הצ'ק לתת לחלפן את כל הסכום, וכמו שהעיר המל"מ. וגם י"ל שבציוור של צ'ק לא שייכת סברת הרשב"א, כיון שהמזון כבר מסור ביד מקבל הצ'ק, ובעיני העולם הכסף כבר ברשותו ועל סמך זה הוא קונה דברים, א"כ כאשר הוא מוסר את זה

ובאופן שפורט צ'ק דולרי בעד שקלים שהוא נידון כמכירה של דולרים בתמורה להקדמת השקלים⁷⁹, דינו יהיה תלוי במחלוקת שהובאה בפתיחה לגבי מהותו של צ'ק:

לסוברים שצ'ק הינו שט"ח - מותר לפרוט צ'ק דולרי אף אם אין לו כלל דולרים, וגם אם מפרש שני מחירים, מחיר אחד לצ'ק מזומן ומחיר יקר יותר לצ'ק דחוי, כיון שיש כאן קנין שטרות, ואין זה נחשב הלוואה כלל⁸⁰.

(חשוב להדגיש, שהיתר זה הוא רק כאשר פורט צ'ק שקיבל מאדם אחר, אבל אם פורט צ'ק של עצמו, הדבר אסור לכל הדעות, כיון שאין היתר מכירת שטרות בשט"ח שרושם על עצמו⁸¹).

ולסוברים שצ'ק הינו כהוראה לבנק - הרי זה כהקדמת מעות עד לפדייתו, ואין היתר רק אם יושלמו ב' תנאים: א. שיש לנוות הצ'ק את כל הדולרים. ב. שלא אומר במפורש (וגם אין פירוט במחירון) מחיר שונה למזומן ולדחוי⁸². וצ"ע כאשר ידוע לכולם שני המחירים וזהו כל עסקו של החלפן, האם יחשב מחמת זה כמפרש.

❦ ציונים והערות ❦

לאחר יש כאן נתינה השווה יותר כמה שקיבל.

79. וע"פ המתבאר דמט"ח חשיב פירא, ולרוב הפוסקים כן הוא גם לגבי דולרים.
80. ואין לאסור מצד שהמוכר מקבל עליו אחריות, כיון שמאידיך אחריות זולא היא על החלפן, דהא הוי כפירות שיתכן שיוזלו, ושרי כפי המתבאר בסוגיא דחביתא בדף סד, א. ראה כן בספר ערך שי (מהדו"ב להלכות רבית לפני סימן קס), ובנתיבות המשפט ביאורים סימן סו ס"ק ג.
81. ואין לומר שמסירת הצ'ק הינה מכירת החוב שיש לו על הבנק, כיון שהצ'ק לא נכתב על ידי הלווה שהוא הבנק, וכמו"כ צ'ק אינו ראיה על כך שיש לו חוב על הבנק שהרי יש מציאות של כתיבת צ'ק כאשר חשבונו כלל אינו ביתרת זכות. ולכן כאשר כותב צ'ק על עצמו הגדר לכו"ע הוא רק כהוראה לבנק ולא כמכירת חוב.
82. כיון שבאופן זה שמפרש מחיר זול למזומן הוי פסיקה בהזולה, ושרי ביש לו רק כשאינו מפרש ב' מחירים, כמבואר ברמ"א ס' קעג סעי' ז.

פקידי בנק ויעוץ השקעות

פקידי בנקים ויועצי השקעות עלולים להכשל בעבודתם בסיוע ללקוחות בעסקאות שיש בהן איסור רבית.

בנדון זה ישנם שני איסורים, איסור 'לפני עיור לא תתן מכשול' הנאמר על הגורם לאדם להיכשל באיסור, ואיסור 'לא תשימון עליו נשך' שנאמר על הלווה והמלווה וגם על אלה שיוצרים את העיסקה.

ומכל מקום ישנו חילוק בין איסור 'לפני עיור' לבין איסור 'לא תשימון', שלענין איסור 'לפני עיור' כל שיש חכמים שמתירים דבר זה והלקוח עושה על פיהם, אין בכך איסור⁸³, אבל לענין איסור 'לא תשימון' אין בזה היתר, כיון שאיסור זה הינו איסור עצמי, וכל שהוא (- הפקיד או היועץ) או רבותיו סוברים שאסור, הרי זה עובר בלא⁸⁴.

יעוץ השקעות

כח. יעוץ השקעות לחוד (כלומר, דיבור בלבד ללא פעולה כדוגמת הקלדה במחשב) מותר, כל שיש שיטה המתירה, ולכן מותר ליעוץ על רכישת אג"ח מחברות שיש להם היתר עיסקא, וכן רכישת מניות לאדם בודד (כלומר לא על ידי קרנות נאמנות או קופות גמל), וכן תעודות סל, וכפי שיבואר באריכות בפרק ג.

ואם הלקוח רוצה לרכוש אג"ח מחברה שאינה חתומה על היתר עיסקא, והוא אדם שומר תורה ומצוות, יש להפנות את תשומת לבו לכך שאין לחברה זו היתר עיסקא, ואם לאו יש לדון להקל, משום שהלה נסמך על דעת הג"ר משה פיינשטיין זצ"ל להתיר הלוואה ברבית לחברה בע"מ (ראה להלן ריש פרק ג).

❖ ציונים והערות ❖

83. שו"ת המבי"ט (חלק א סימן כא, בתשובתו הנודעת לענין איסור סחורה בפירות גוי), דרכי תשובה (סי' קיט ס"ק מח) בשם הכתב סופר.

ובאופן שהלה אינו יודע שיש המתירים ולמרות זאת נוהג כן, יש להסתפק האם גם בזה מותר, והג"ר דב לנדו שליט"א דן לאסור בזה, אולם באופן שגם אם נעמידנו על חומרת האיסור ונודיע לו שחכם פלוני מתיר הוא יסמוך עליו, יש להקל בזה.

84. הגר"ד לנדו שליט"א בהערות לטוש"ע הלכות רבית (הנדפס בטושו"ע הוצאת ש.ל. מולו"ת).

נט. יעוץ הכולל פעולה (כדוגמת הקלדה במחשב) לביצוע העיסקה, אין היתר לעשות זאת באג"ח שאין עליו היתר עיסקא, ובשאר המקרים הנ"ל גם כן רצוי להמנע מכך במקום שאפשר.

פקיד בנק

ל. פקיד בבנק או בחברת אשראי, שתפקידו לעדכן את הרישום בבנק על חובות הלקוח, יש להסתפק האם הוא עובר על איסור 'לא תשימון', ונפק"מ במי שאינו סומך על היתר עיסקא⁸⁵, אמנם יתכן שאיסור 'לא תשימון' נאמר ביחס לקציצת הרבית ולא על השתתפות במעשה הגביה לבדו.

לא. ואם מתוקף תפקידו עליו להציע ללקוחות לקיחת אשראי, או הגדלת מסגרת האשראי, יש לו להמנע מכך באופנים שהיתר עיסקא אינו מועיל, כגון אם נראה לו שאין ללקוח דירה או עסק שיחול עליו היתר עיסקא.

הנהלת חשבונות

לב. מנהל חשבונות המעדכן ומטפל בהפרשות לקרנות פנסיה, אסור לו להעביר למסלול כללי (כלומר ללא הכשר) שהוא איסור גמור, ובדרך כלל יש בו איסור מן התורה בשל הלוואות לעמיתים (ראה להלן פרק ד סעיף א), והעושה כן עובר באיסור של 'לפני עיור', אלא אם כן היו עושים זאת בלעדיו אם היה מסרב, שאז יש מקום להקל⁸⁶. (ואיסור 'לא תשימון' נראה שאין כאן, כיון שהקרנות רק מנהלות, והלאו נאמר רק על מי שמסייע ביצירת ההלוואה ולא על המתווך).

לג. ובמקרה שהעובדים נמצאים במסלול כשר, אלא שאינו כשר לכל הדעות, נראה שאין בכך איסור, כיון שאיסור 'לפני עיור' לא שייך כשיש על מי לסמוך (כמבואר בפתיחה, וראה עוד בהערה 83).

❖ ציונים והערות ❖

85. וכפי שנתבאר בפתיחה שכלפי איסור 'לא תשימון' אין היתר בכך שיש שיטה המתירה.

86. כגון העובד במקום שהמעביד והעובדים אינם שומרי תורה ומצוות, יש לומר שאין בזה משום 'לפני עיור', שהלא אם הוא לא יעשה זאת יעשו כן אחרים במקומו, והרי זה כחד עברא דנהרא שאין בו איסור 'לפני עיור'.

וראה פתחי תשובה סימן קס"ק א מחלוקת המשנה למלך והפני משה, דדעת המשנה למלך לאסור בכה"ג גם בחד עברא דנהרא, עיי"ש טעמו, ויתכן שבפקידים שתפקידם מעשה קוף בעלמא לעשיית תפקידם, כו"ע מודו להקל.

ומצד איסור מסייע לדבר עבירה, הקיים גם בחד עברא דנהרא, יש מקום להקל על פי דעת הש"ך (יו"ד סי' קנא ס"ק ו, הובא בפת"ש שם) שאין איסור מסייע במומר.

כט

הרבית

בנקים

תקנת

ובאופן שהמוסד פיגר בהעברת התשלומים, שאז המוסד לווה מהעובד ומשלם רבית לחברה (כדלהלן פרק ד סעיף ז), אזי ישנם אופנים בהסדר תשלומי הרבית שיש בזה משום 'לא תשימון'.

פרק ג

ניירות ערך

חברה בע"מ

מניות

אגרות חוב

אופציות וחוזים

תעודות סל

קרנות נאמנות

פקדונות מובנים

פרק ג

ניירות ערך

פתיחה

ניירות ערך (ני"ע) הם מוצרים פיננסיים הנסחרים בבורסה - כגון: מניות, אגרות חוב, אופציות, תעודות סל, וקרנות נאמנות, ניירות הערך נושאים ערך כספי כלשהו ובדומה לסחורות ולמט"ח, נסחרים על פי היצע וביקוש - אך נבדלים ברמת הסיכון, במרכיב נכס הבסיס, ובמהות הנייר.

מוצרים אלו נגישים לבני אדם באופן כללי בשני אופנים, הראשון הוא בצורה ישירה, כל אדם המעוניין לקנות אחד ממוצרים אלו יכול לעשות זאת דרך הבנק או הבורסה. האופן השני הוא דרך החברות השונות המנהלות את קרנות הפנסיה וכדו', חברות אלו רוכשות מוצרים עבור אנשים, ומנהלות עבורו את המסחר בהם. לדוגמא: לכל עובד בעל תלוש משכורת מופרש סכום מסוים ממשכורתו עבור קרן פנסיה, סכום זה עובר לחברה מנהלת הרוכשת בזה מוצרים פיננסיים, כך שכל אדם עובד בעצם קונה מוצרים אלו על ידי הקרנות השונות שבהם כספו מושקע. פרק זה יעסוק בהתייחסות ההלכתית למוצרים פיננסיים אלו, הן על מנת לאפשר לאדם הרוצה לרכוש בעצמו שבכך הוא ידע איזה מותרים ואיזה לא, והן כהקדמה לפרק הבא בו יפורטו הקרנות השונות, ומסלולי ההלכה שנוצרו על מנת להתיר אותם.

חברה בע"מ

כהקדמה לפרק זה יש להרחיב מעט בגדרה ההלכתית של חברה בע"מ (- חברה בערבון מוגבל).

הגדרתה המשפטית של חברה בע"מ היא ש'החברה' היא כעין ישות לעצמה והיא בעלת הנכסים, ואילו בעלי המניות מוגדרים הבעלים של אותה ישות הנקראת 'חברה' ולא בעלי הנכסים. בהגדרה זו רצו לנתק זיקה בין נכסי החברה לנכסים האישיים של הבעלים. ובכך במקרה של פשיטת רגל, בעלי החברה אינם אחראים לפרעון החובות של החברה, אלא האחראיות מוטלת אך ורק על נכסי החברה.

גדולי הדורות היו חלוקים ביחס ההלכתי לדבר זה, שהרי 'חברה' אינה דבר שיכול להיות בעלים על נכסים. ומאיך בהנחה שבעלי החברה הם כן בעלי הנכסים הכיצד יתפרש החוק שבעלי המניות אינם אחראים לפרעון חובות החברה.

יש שרצו לדון שכיון שהחוק מפרש שהנכסים שייכים לחברה, וע"פ ההלכה אין כזה דבר, ממילא יש לחוש (עכ"פ לחומרא) שהנכסים מופקרים.⁸⁷

הג"ר משה פיינשטיין זצ"ל⁸⁸ חידש שאמנם בעלי החברה הם בעלי הנכסים, ולמרות זאת גביית החובות הם רק מנכסי החברה ולא מהבעלים, כיון שההגדרה היא שהלוואה לבעלי החברה הינה ללא שעבוד הגוף מצידם אלא רק שעבוד נכסים, וחידש עוד שאין איסור רבית באופן שאין על הלווה שעבוד הגוף.

אמנם הדעה הרווחת שאין להתייחס להגדרה המשפטית כפשוטה, אלא לומר שלמרות שבעלי החברה הם בעלי הנכסים, מ"מ נעשה כעין אפותיקי מפורש שיגבו רק מנכסי החברה.⁸⁹

ללוות ולהלוות לחברה בע"מ

א. דעת גדולי הפוסקים בא"י, שהלוואה לחברה בע"מ מוגדרת הלוואה לבעלי החברה ודינה כשאר הלוואות, ולכן אסור ללוות או להלוות לחברה בע"מ ברבית.⁹⁰

❦ ציונים והערות ❦

87. הג"ר חיים פינחס שיינברג זצ"ל, והג"ר דוב לנדו שליט"א.

88. יו"ד ח"ב סימן סד.

89. ישנם דעות נוספות בהגדרה ההלכתית, ונתבארו בספר תקנת הרבית.

ומ"מ איסור הלוואה ברבית לחברה בע"מ אינו אלא מדרבנן מכיון שיש צד הפסד על הקרן וכגון במקרה של פשיטת רגל, וכאשר יש צד הפסד בקרן הרי זה נחשב קרוב לשכר ולהפסד ואינו רבית קצוצה⁹¹.

ב. מאידך הגר"מ פיינשטיין זצ"ל סבר שאין שעבוד הגוף על בעלי החברה, ואין הגדרת שם לווה אלא א"כ גופו משועבד להלוואה, ולדבריו מותר להלוות רבית לחברה בע"מ⁹².

יודגש שגם לדבריו אין היתר ללוות מחברה בע"מ. (ולהלן יתבאר שיש מהפוסקים שעכ"פ צירפו דעת הגר"מ משה פיינשטיין זצ"ל להקל בכמה מקומות, ולגבי דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל בזה עי' הערה⁹³).

חברה בע"מ בשותפות גויים

ג. חברות שיש בהן שותפים גויים (באופן שאינם רוב בעלי המניות), נחלקו גדולי הפוסקים בדורות שלפנינו האם יש איסור להתעסק ברבית עם חברה זו (ללוות או להלוות), יש שהקלו בזה⁹⁴, אמנם דעת רוב הפוסקים היתה לאסור⁹⁵.

❦ ציונים והערות ❦

90. ה"ה: הגר"ש אויערבאך זצ"ל (מנחת שלמה סי' כח), הגר"ש אלישיב זצ"ל (ראה להלן הערה 93 בהרחבה), הגר"ש וואזנר זצ"ל (שבט הלוי ח"ה סי' קעב, ובעוד מקומות), הגר"נ קרליץ שליט"א (במכתבו הנד' בקונטרס תקנת הרבית ח"א עמוד יג, ובחוט שני הלכות רבית סי' יח), הגר"י וייס זצ"ל (מנחת יצחק ח"ג סי' א, ובעוד מקומות), הגר"י בלוי זצ"ל (ברית יהודה פ"ב הערה נט, ובכמה מקומות), הגר"א"ל שטינמן זצ"ל (איילת השחר ב"מ סה, ב ובכמה מקומות משמו).

91. כמבואר בט"ז סי' קעג ס"ק יח (וראה עוד מנחת שלמה סימן כח, וברית יהודה פרק ז סעיף כה והערה סו).

92. אגרות משה יו"ד ח"ב סימן סד.

93. דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל שאין לסמוך על דעת האגרות משה (קונטרס קיצור הלכות רבית מחתנו הגר"י ישראלזון אות כה), אלא בצירוף היתרים נוספים (כן מוכח מדבריו בקובץ תשובות ח"ג סי' קכד שלסניף עם שיטת השואל ומשיב בשותפות גויים הוא צירף את דעת האגרות משה), והגר"ר אריה דביר שליט"א מוסר שהגר"ש סמך עליו בהפסד מרובה.

94. כך כתבו ע"פ דברי השואל ומשיב (מהדורא קמא ח"ג סי' לא). והנה היתרו מבוסס על שני טעמים. א. שיטת רש"י שאין איסור רבית בהלוואה המתבצעת על ידי שליח (עי' רמ"א יו"ד סימן קס סעיף טז ובנושאי כלים שם האם נקטינו כן להלכה). ב. יש ברירה, והוברר שהלוואת היהודי היא מהממון של השותף הגוי, והיינו באופן שיש אחוזי שותפות כך שניתן לשייך את כל חלק הלוואות היהודים לשותפים הגויים, ואין די בזה בקניית כמה מניות בודדות ע"י גויים. והנה עיקר דבריו הם לענין קניית מניות של בנק זה, אבל לענין ללוות ולהלוות יש כאן רק את ההיתר השני של ברירה, וצ"ע למעשה.

95. קיצור שו"ע סי' סה, תשובת הגר"ר יצחק אלחנן מקוונא בעל הנחל יצחק (הועתק בשו"ת

ד. ולהלוות לחברה כזו, דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל שהמיקל יש לו על מי לסמוך.⁹⁶

ה. באופן שרוב בעלי המניות הינם גויים יש מקום גדול יותר להקל⁹⁷, ואף שרבים החמירו אף בזה⁹⁸, המקל אין למחות בידו⁹⁹.

המקל באופן שרוב בעלי המניות גויים, עליו לבדוק כל חברה האם הרוב הינם גויים, כיון שישנם חברות ובנקים מפורסמים בחו"ל שרוב בעלי המניות הינם יהודים¹⁰⁰, ואין ללכת בזה אחר רוב ולומר שהרוב גויים, כיון שהוא דבר הניתן לבירור.

❦ ציונים והערות ❦

נטיעה של שמחה סימן נו אות א), תשובת הגרש"ז ריגר הדיין דבריסק (הודפס בקובץ קול התורה מ עמוד קג), ועוד רבים מהפוסקים באותו דור.

96. קובץ תשובות חלק ג סימן קכד. וכמבואר שם בסוגריים שצירף את דעת האגרות משה (שנתבארה לעיל סעיף ב), לדעת המתירים חברה שיש בה שותפות גויים (כדעת השואל ומשיב, ראה לעיל הערה 94), או שמנהליה גויים (כדעת המנחת פתים).

97. הקלו בזה הגר"י מסלנט בספר דברי דודים ובספר חיי אריה, וכן בדרכי תשובה סי' קס ס"ק טז מכמה אחרונים. וקרוב לזה כתב הדיין דבריסק הגרש"ז ריגר (נדפס בקובץ קול התורה מ עמוד קג, עיי"ש הי"טב). היתר זה יובן בהנחה שגדר בעלות על חברה בע"מ הוא כעין ממון ציבור, וע"פ מה שאמר הגר"ד לנדו שליט"א שממון ציבור נקרא ע"ש הרוב, וכדהוכיח מרש"י ביומא דף יא דעיר שרובה גויים פטורה ממזוזה, אף שיש שם מיעוט ישראלים, וביאר בזה הגר"ד לנדו שליט"א (מנחת דבר מצוה קה, עיי"ש) שהגדר הוא ששם הציבור נקבע על פי הרוב, ומכיון שרוב העיר הם גויים נקבע העיר בשם גויים, וזה הגדר גם במנחת הציבור דאזלינן בתר רוב.

ואולם הגר"ש עצמו התיר ברוב גויים מדין ביטול ברוב, וזה צ"ב, ובפרט היום שלא ברור ששייך ביטול ברוב, מכיון שהיום עיקר ההתעסקות אינה במטבעות ממשיות שאפשר לומר שמטבע אחת תתבטל במטבע אחרת.

98. כפי שצוין בספר דברי דודים הנ"ל.

99. יצוין שבקרנות 'גלאט הון' אין מסתמכים על רוב גויים, אבל כהוראת יחיד מצוי שמורים להקל.

100. וכך נאמר על ידי אחד מגדולי הרבנים בארה"ב, שלאחרונה התברר שהבנק השלישי בגודלו בניו-יורק, המחזיק כ- 10,000 עובדים, רוב בעלי המניות שלו הינם יהודים.

מניות

מניה הינה תעודת שותפות בחברה, המייצגת את חלקו היחסי של בעליה בחברה.

בתמורה להון שהזרימו לחברה, זכאים רוכשי המניות להשתתף באסיפה הכללית של החברה ולהצביע בה, לקבל 'דיבידנד' (-רווח על השקעה בשוק ההון), ואף לזכות בבעלות על נכסיה במקרה של פירוק (לאחר שהחברה שילמה את חובותיה). בעלי המניה זכאים לזכויות נוספות, הנקבעות בתקנון החברה.

ערך השוק של מניה (המחיר בו מוכנים אנשים למכור ולקנות אותה) נקבע אך ורק על ידי כוחות השוק. מחירי ניירות הערך בכלל ומחירי המניות בפרט מושפעים מגורמים רבים ושונים.

המניות נסחרות בבורסה, שהיא למעשה "שוק" לכל דבר, בו מתבצעת קניית ומכירת סוגים שונים של ניירות ערך (להרחבה נוספת ראה הערה¹⁰¹).

הנידון ההלכתי שישנו בנוגע לרכישת מניה הוא, שכיון שבפשטות מניה הינה שותפות יחסית בחברה, א"כ ברכישת מניה נעשה

❦ ציונים והערות ❦

101. **מניות ובעלות בחברה:** מניה היא נייר ערך המקנה חלק בבעלות בחברה, מה שנקרא בגדרי ההלכה 'שותף', ובכלל זה זכות הצבעה, זכות לקבלת דיבידנד, וזכויות בנכסים ובכספים במצב של פירוק. חלק מהזכויות שמקנות המניה הן זכויות כלכליות (כספיות), ומכאן שהמניה היא נכס השווה כסף, וערכן נקבע לפי רמת הביקוש שלהם.

לחברה יש לרוב יותר מבעל קניין אחד, ומספר הבעלים עשוי להגיע עד מיליונים רבים, חלוקת המניות בין בעלי המניות מייצגת את שיעור הבעלות של כל אחד מהם בחברה, כמו בעלות בנכס מוחשי. הבעלות בחברה מבטאת גם את האפשרות לשלוט בפעילות החברה, ולהנות מרווחי אותה פעילות. כך למשל, עשויים בעלי החברה לקבוע שהחברה תעסוק במסחר בתחום מסוים, ולהתחלק ביניהם ברווחים שיצמחו מאותו מסחר.

המשמעות המעשית של בעלותו של בעל מניה, מתבטאת בכמה מישורים, א. כאשר החברה תבחר לחלק את הרווחים שצברה לבעלי המניות (בתור דיבידנד). במצב כזה, מניה מקנה זכות לקבל חלק מהרווחים המחולקים. זכות נוספת היא לקבל חלק מנכסי החברה כאשר החברה מתפרקת ומגיעה לסוף קיומה. במצב זה נכסי החברה משמשים לכיסוי חובותיה והיתרה מחולקת לבעלי המניות. ב. בקשר לשליטה בחברה, מקובל שמניה מעניקה לבעליה כוח הצבעה באסיפה הכללית של בעלי המניות של החברה. האספה הכללית קובעת את תקנון החברה, וממנה את דירקטוריון החברה ובעלי-תפקידים נוספים, וכך מתווה את כיוון ההתנהלות הכללי של החברה, בשיטה המכונה ממשל תאגידי. גורם המחזיק ממניות חברה באופן שיש לו האפשרות לכוון את פעילותה מכונה 'בעל שליטה'.

בעליה שותף בכל עסקי החברה, דבר הכולל לעיתים גם עסקים האסורים באיסור רבית (וכמו כן יש לדון לגבי חילולי שבת וחמץ בפסח).

על מנת להכריע בשאלה זו יבוררו בפרק זה כמה נידונים:
א. גדר הבעלות שישנה ברכישת מניה. **ב.** מבהנחה שבעלות על מניה מוגדרת כבעלות בחברה, האם הבעלות היא לגבי כל עסקי החברה, או רק לגבי עסקיה העיקריים. **ג.** האם חתימת החברה על היתר עיסקא מתיר להיות בעלים על חברה כזו, שהרי עסקיה על פי היתר עיסקא. **ד.** דין בעלות בחברה שיש בה שותפות או רוב גויים.

גדרי הבעלות ברכישת מניה

ו. למרות שהגדרתה הפשוטה של מניה הינה שותפות בחברה, מכל מקום יכולת ההשפעה של בעל המניה בניהול החברה איננו תמיד שווה, שינויים אלו יכולים להשליך על גדרי הבעלות של בעל המניה בחברה, וכדלהלן.

מניה ללא זכות הצבעה

ז. בעבר היתה נפוצה מניה בשם 'מניית בכורה', רכישת מניה זו איננה נותנת זכות הצבעה בחברה כלל.

בפשטות, גם כאשר אין זכות הצבעה, אין הדבר מורה על כך שאין זו בעלות בחברה, שהרי שותף שנכנס לשותפות על דעת שלא יוכל להביע דעה בניהול העסק אין זו סיבה לומר שהוא אינו בעלים. אמנם בשו"ת מנחת יצחק¹⁰² התייחס לסוג זה של מניה והאריך לדון שבעלות על מניה זו אינו מוגדר בעלות בחברה.

יצויין שכיום כמעט ואין כאלו סוגי מניות, ורק לאחרונה התחדשה שוב הנפקתה, ויש מקום לדון שאין בזה בעלות, וכדעת המנחת יצחק.

מניות ללא אפשרות השפעה

ח. כאשר אחד מבעלי המניות מחזיק ברוב המניות, מציאות זו יוצרת מצב שאין לשאר בעלי המניות אפשרות טכנית להשפיע על ניהול החברה, כיון שבכל הצבעה דעתו של בעל הרוב תכריע. באופן זה למרות שכל בעלי המניות בעלי זכות הצבעה, בפועל אין להם יכולת השפעה.

כלפי מציאות זו התייחס הג"ר משה פיינשטיין זצ"ל, ודעתו הייתה שקניית מניה באופן זה איננה בעלות בחברה עצמה אלא רק לענין רווח והפסד¹⁰³, וכן הכריע הגר"ש אלישיב זצ"ל¹⁰⁴. ובנוסף דומה מובא במכתב מהגרש"ז ריגר זצ"ל¹⁰⁵.

אולם מאידך רוב הפוסקים החמירו בזה¹⁰⁶, ולדעתם כל בעל מניה שהיא באופן עקרוני בעלת זכות הצבעה, נחשב הדבר גם כבעלות לענין עסקאות הנעשים באיסור על ידי החברה.

מניות עם אפשרות השפעה על ידי התאגדות

ט. כיום, מציאות זו שאדם אחד בעלים על רוב מניות החברה אינה רווחת כ"כ, ואלו המחזיקים בכמות משמעותית מכונים 'בעלי שליטה' (ראה בנספחים מאמר מקיף בנושא בעל שליטה, בביאור המציאות בהרחבה), במציאות זו שאין אחד שהוא בעלים על רוב המניות, באופן תיאורטי אילו היו מתאגדים כל בעלי המניות שהינם בעלי אחוזים קטנים, היו הם יכולים להצטרף ולהיות רוב כנגד בעל השליטה, אלא שלמעשה זה דבר רחוק מאוד, וגם אין דעתם של בעלי המניות הקטנים לעשות כן, בזה לכאורה גם לדעת הג"ר משה פיינשטיין זצ"ל והגר"ש אלישיב זצ"ל יש להחשיב את בעלי המניות הבודדות לבעלים, ואף שישנו בעל שליטה, מכל מקום ההשפעה מסורה לכולם.

❖ ציונים והערות ❖

103. אגרות משה אבה"ע"ז חלק א סימן ז.

104. קובץ תשובות חלק ג סימן קכד.

105. נדפס בקובץ קול התורה מ, עמוד קג.

106. הגרש"ז אויערבאך (מנחת שלמה קמא סי' כח. וראה עוד תניא סי' ק שם כתב לענין בעלי המניות שאין להם זכות דעה שהם בעלים לענין הרכוש דהיינו לענין רווח והפסד, אבל לענין שם גבינות גויים כתב שלא שם הגויים על הגבינה, כיון שבעלי המניות הגויים אינם בעלי השפעה, וכוונתו שלענין רבית ושאר איסורים התלויים בבעלות הממונית שהוא נידון בחו"מ מי הוא הבעלים והזכאי לקבל הרבית, בזה הבעלים לענין הרכוש, הרווח וההפסד, הוא הבעלים גם לענין האיסורים, אבל לענין שם גבינות גויים כאן תלוי ע"ש מי נקרא החפץ ואינו נקרא ע"ש מי שאינו מתנהג בפועל כבעלים), השבט הלוי (חלק ה סי' קעב, ובעוד מקומות), הגר"נ קרליץ שליט"א (חוט שני הלכות טבילת כלים עמוד נ), המנחת יצחק (ח"ג סי' א, ובעוד מקומות), הברית יהודה (פ"ב הערה נט, ובעוד מקומות).

לדעות הפוסקים בהרחבה, ראה ברית יהודה פ"ב הערה נט, קובץ תורני ישורון כרך כ, מועדים וזמנים ח"ג סי' רסט.

אמנם ישנה שמועה בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל שהוא היקל באופן שישנו בעל שליטה, שאותם בעלי מניות בודדות שבפועל אינם באים להצבעה, אינם חשובים כבעלים¹⁰⁷, ובביאור טעמו ראה הערה¹⁰⁸.

רכישת מניה דרך גוף מוסדי

י. ברכישת מניה דרך גוף מוסדי, כדוגמת קרן פנסיה, קרן נאמנות, וכיו"ב, שם מנהלי הקרן מצביעים בפועל עבור בעלי המניות¹⁰⁹, זהו האופן החמור ביותר, כיון שבעלי המניות מצביעים בפועל על ידי שליחיהם - מנהלי קרנות הנאמנות, ובאופן זה גם המקילים לומר שאפשרות השפעה ע"י התאגדות אינה בדעת האדם, כאן א"א לומר כן שהרי מנהלי הקרן מצביעים בשליחותם, וכבא כוחם.

❖ ציונים והערות ❖

107. לאחר בירור יסודי מבעלי השמועה הוברר, שלא הייתה התייחסות מפורשת מהגרי"ש אלישיב זצ"ל להתיר באופן שאין לאחד את רוב המניות, ועיקר התייחסותו הייתה כלפי זה שגם כאשר יש לאחד רוב, הלא יש לכל אחד זכות הצבעה, והנ"מ מזה שאם יצביע, הנהלת החברה תצטרך להתייחס להסתייגותו, וע"ז אמר שאין לזכות הצבעתו משמעות, כיון שבפועל אינו משפיע, אבל לא דובר על מצב שלבעל השליטה אין רוב, ומחמת כך קורה שמתאגדים להצביע נגדו, שאזי נראה שאף קודם שהצביע בפועל, כל החלטה שמתקבלת היא מכוח ההסכמה שבשתיקה שלו. וכן בתשובת הגרי"ש אלישיב זצ"ל משנת תשס"א שנתפרסמה בקובץ תשובות חלק ג, ולאחרונה בתשובה שנתגלתה בארכיון הרבנות, כתב להדיא להתיר רק כאשר אחד מחזיק ברוב המניות.

108. בספר נתיבות שלום סימן קעג סעיף ז ביאר שההיתר הוא משום שאין לו אפשרות להשפיע לולי התאגדות, ובעלי מניות כאלו בדרך כלל אין דעתם ברכישת המניה להעשות כבעלים על מנת להשפיע על ידי התאגדות, ולכן דנים את בעלותו כבעלות קלושה.

ובקונטרס תקנת הרבית נתבאר ע"פ מה שביאר הג"ר דב לנדו שליט"א את דברי המהרי"ט (חלק א סימן קטז, הובא ברע"א בגליון השו"ע סימן קסח סעיף כא ס"ק יח) שכשאין לבעל הממון זכות החלטה למי להלוות נמצא שאין לו זכות על הקצצה, וממילא הקצצה אינה מתייחסת אליו ומותר.

אמנם יש מקום לפקפק בזה, מכיון שהמהרי"ט דיבר בצירוף שבאמת אין לו זכות קצצה, משא"כ כאן מניין לנו להגדיר שכיון שהוא לא התאגד, ואין לו אפשרות להשפיע דרך ההצבעה, זו כבר סיבה לומר שאין לו בעלות על הקצצה.

יצוין שדעתם של גדולי הת"ח שלענין מעשה יש מקום לדון להקל רק משום הך סברא אליבא דמהרי"ט (ונפק"מ לענין חמץ).

109. מכח תקנות הפיקוח על שירותים פיננסיים של האוצר בשנת תשס"ח.

סיכום הדעות בענין גדרי הבעלות שיש בקניית מניה

יא. נמצא:

- דעת רוב הפוסקים, שבכל האופנים הדבר נחשב כבעלות בחברה, מלבד מניה שאיננה בעלת זכות הצבעה (כלומר מניית בכורה, שכפי שנכתב אינה מצויה כיום).
- דעת הג"ר משה פיינשטיין זצ"ל והגרי"ש אלישיב זצ"ל שכאשר ישנו אדם אחד המחזיק ברוב המניות, אזי שאר בעלי המניות אינם מוגדרים בעלים.
- ישנה שמועה בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל שבכל אופן שישנו בעל שליטה שאר בעלי המניות אינם מוגדרים בעלים, אלא א"כ הקניה נעשתה דרך קרן פנסיה או נאמנות שאז ישנה השפעה בפועל.

חברה שאין לה עסקים ישירים קשורים להלוואות

יב. אמנם בענין זה של קניית מניה בודדת, שלא על ידי גוף מוסדי, יש להבחין בין חברה שחלק מעסקיה ישירים קשורים להלוואות ברבית (כגון בנקים שעיקר עסקיהם הוא הלוואות ברבית, או חברה המנפיקה אג"ח שהוא בעצם הלוואה ברבית, או חברה העוסקת בנדל"ן¹¹⁰) לבין חברה שאין זה עיקר עסקיה אבל עוברת על כך באופן צדדי, כדוגמת הקדמת מעות, או מכירה בהקפה, וכן רבית על ידי קנס המתרבה וכדו', שבאופן השני יש יותר מקום להקל בקניית מניה בודדת בחברה זו. טעם הדבר מבואר בהערה¹¹¹.

❖ ציונים והערות ❖

110. חברות העוסקות בנדל"ן מניב, חלק עיקרי מעסקיהם הוא השכרת דירות, וידוע שבכל חוזה שכירות ישנם קנסות של רבית המתרבה בכל יום (וכפי שנמסר רווח זה מקנסות זהו חלק משמעותי ברווחי החברות הללו), שדבר זה אסור (סימן קעז סעיף טז).

ואף כאשר יש לחברה היתר עיסקא כללי, אין זה מועיל לענין חוזה השכירות, כיון שבדרך כלל הם נעשים ע"י חברה אחרת המנהלת את עסקי השכירות, וחברה זו אינה חתומה על היתר עיסקא, זאת מלבד הסברא שאין מועיל היתר עיסקא כללי לענין החילוניים השוכרים את הדירות, וכן עיקר הפקפוק שנתבאר לגבי היתר עיסקא כללי, ראה לעיל פרק א סעיף ד.

111. הסבר הדבר מבוסס על הבנת גדר הבעלות של בעל מניה, שאם הוא כשותף גמור הרי שבקניית המניה הוא נעשה שותף בכל איסורי רבית שנעשים בחברה ואין מקום לחלק האם הם מעיקר עסקיה של החברה או לא. אמנם אם גדר הבעלות הוא כממון ציבור או בעלות לענין רווחים בלבד (נתבאר מעט לעיל בערך חברה בע"מ), בזה נראה שיש מקום להבין שבעלות בעל המניה היא כלפי עסקיה העיקריים של החברה ולא כלפי דברים צדדיים הקשורים לניהולה הטכני של החברה. אמנם היתר זה אינו רווח כ"כ בסברא, ולכן יר"ש יחמיר בכל אופן.

ולהלכה, ירא שמים ימנע מקניית מניות בכל אופן, אבל במקום הצורך אפשר להורות היתר בקניית מניות באופן פרטי, בחברה שאין לה עסקים ישירים הקשורים להלוואות.

קניית מניות בחברה החתומה על היתר עיסקא

יג. קניית מניות בחברה הלווה ברבית (כחברה המנפיקה אג"ח), איננה מותרת גם כאשר החברה חתומה על היתר עיסקא כללי, טעם הדבר כדלהלן:

תוקפו של היתר עיסקא כללי בחברות שנוי במחלוקת (ראה לעיל פרק א סעיף ד), ובעיקר כאשר מדובר על אג"ח שהינו נייר ערך (ראה לעיל פרק א סעיף ז).

כמו כן, חברות רבות מחזיקות בעצמן מניות של חברות אחרות (דבר הנקרא 'שרשור'), וממילא בקניית מניה נעשה הוא שותף גם בחברות נוספות בהן מחזיקה החברה, ואין אפשרות לעקוב על כך שכל החברות שבהן מחזיקה החברה חתומות על היתר עיסקא¹¹².

ולכן להלכה, אין לסמוך על כך שהחברה חתמה על היתר עיסקא על מנת להתיר לקנות בה מניות. (יצוין, שלדעת הג"ר משה פיינשטיין זצ"ל שהלוואה לחברה בע"מ מותרת, אפשר להקל בנידון זה, ראה לעיל סעיף ב).

יד. ולגבי קניית מניות בחברה המלווה ברבית, כדוגמת קניית מניות בבנקים, אך הם חתומים על היתר עיסקא כללי, ישנה סיבה נוספת להחמיר מלבד מה שנתבאר בסעיף הקודם, שהרי כפי שנתבאר לעיל (פרק א סעיף ד) דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל והגר"נ קרליץ שליט"א שלגבי חילונים אין תוקף להיתר עיסקא, והלוואה להם ברבית הינה רבית קצוצה.

❖ ציונים והערות ❖

עוד יש לציין למה שנתפרסם כמה פעמים מטעם העדה החרדית עפ"י הוראת הגר"י בלוי זצ"ל שכמעט כל מניות החברות (ועכ"פ הרוב המכריע) אסורות מחמת דבר הנקרא 'שרשור', כונת הדברים, שגם אותם חברות שאינם עוברים איסורים (לדוגמא, בהנחה שאם יש להם היתר עיסקא כללי זה אומר שאינם עוברים על איסור רבית, יתבאר להלן סעיף ג) מכל מקום הרי הם קוננות בתדירות גבוהה מניות בחברות אחרות, ונמצא א"כ ששותפות בחברה זו יוצר שותפות גם בחברות נוספות מחמת בעלותה של החברה בהם, ומטעם זה אין מתירים בעדה החרדית לקנות מניה של אף חברה.

כיון שכן, יש לומר כן גם כלפי בעלות בחברה שאין עיקר עסקיה מהלוואות ברבית, שלמרות זאת הרי חברה זו מחזיקה בעלות בחברות אחרות, וא"כ יש לחוש שמא היא מחזיקה בעלות בחברה שעיקר עסקיה הוא הלוואות ברבית (לדוגמא, רכישת מניה בחברת שטראוס עלולה לגרום בעקיפין בעלות גם בבנק לאומי שעיקר עסקיו מהלוואות ברבית).

וכמו כן היתר עיסקא אינו מועיל לאלו הנוטלים הלוואה שלא לצורך עסק ואין בידם עסק (ראה לעיל פרק ט סעיף טו), וכמובן שהבנק אינו מברר דבר זה.

(ויש להוסיף שבציור זה אין לצרף את דעת הג"ר משה פיינשטיין זצ"ל שהובאה לעיל סעיף ב להקל בחברה בע"מ, דכל סברתו היא כאשר החברה לווה ולא כאשר החברה מלווה).

קניית מניות בחברה בשותפות גויים

טו. דין קניית מניות בחברה שיש בה שותפות של גויים, או רוב גויים, נתבאר לעיל בפרק זה סעיף ג.

סיכום דרגות החומרא בקניית מניות

טז. לסיכום:

ירא שמים ימנע מקניית מניות מכל סוג¹¹³. (נתבאר בסעיפים יא - יב)

במקום צורך ועל פי הכרעת חכם, יש מקום להקל בקניית מניות בודדות שלא דרך גוף מוסדי (כקרן נאמנות, קרן פנסיה, קופת גמל, וכיו"ב)¹¹⁴, ע"פ הדירוג להלן:

- א. מניה של חברה שרוב המניות מוחזקות בידי גויים, ואין לחברה זו החזקה בחברה אחרת שאין שם רוב גויים. (נתבאר לעיל סעיף ה)
- ב. מניה בחברה שאין לה עסקים ישירים של הלוואות ברבית. (נתבאר בסעיף יב).
- ג. מניה בחברה הלווה ברבית, באופן שאלו עסקיה הישירים, כדוגמת חברה המנפיקה אג"ח, אבל היא חתומה על היתר עיסקא כללי. (נתבאר בסעיף יג).

❖ ציונים והערות ❖

113. במסלולי ההשקעות המפוקחים ע"י ג'לאט הון' וע"י ה'עדה החרדית' לא רוכשים מניות כלל.

114. פעמים שיש לאדם מניות, וזו שעת הדחק שצריך להתיר לו עד כמה שאפשר, בזה יש להקל בכל סוגי המניות וכפי שנתבאר לעיל הצדדים להקל בזה, אמנם בכל מה שקשור לקרנות נאמנות אין היתר כלל, דכפי שנתבאר בהם יש לו זכות הצבעה בפועל, והוא בעלים לכל דבר.

אגרות חוב (אג"ח)

אגרות חוב (אג"ח) - שטר שניתן על ידי המדינה או על ידי חברה, כנגד הלוואה ממשקיע בתוספת ריבית תקופתית. עם פקיעת מועד ההלוואה, מקבל המשקיע את כספו בחזרה, המשקיע רשאי למכור את אגרת החוב בכל עת - אפילו לפני מועד פקיעתה. ישנם שני סוגים של אגרות חוב, הראשון מנופק על ידי מדינה, ונקרא **אג"ח ממשלתי**, ואילו השני מנופק על ידי חברה כל שהיא ונקרא **אג"ח קונצרני**.

קניית אג"ח

יז. קניית אג"ח היא בעצם הלוואה לחברה ברבית קצוצה.

וראה לעיל סעיף ב לגבי הלוואה לחברה בע"מ, דדעת הג"ר משה פיינשטיין זצ"ל להקל בזה ולדבריו מותר לקנות אג"ח, אולם רוב הפוסקים החמירו בזה. ויש לדעת שגם לדעות המחמירות, אין בכך איסור דאורייתא, כיון שאחריות ההלוואה היא רק מנכסי החברה ולא על הלווה, ובכה"ג אסור רק מדרבנן (כמבואר לעיל סעיף א).

קניית אג"ח על סמך היתר עיסקא

יח. חברה שחתמה על היתר עיסקא כללי¹¹⁵, נתבאר לעיל (פרק א סעיפים ד-ז) החששות שיש בהסתמכות על היתר עיסקא כללי, ולכן¹¹⁶ יש לחתום על היתר עיסקא באופן פרטי עם החברה¹¹⁷.

ובשעת הדחק יש צד להקל להסתמך על היתר עיסקא כללי בצירוף סברת הג"ר משה פיינשטיין זצ"ל שנתבארה לעיל סעיף ב.

❖ ציונים והערות ❖

115. רשימת החברות שלהם היתר עיסקא כללי, יש לברר אצל רבני וועד ההלכה המומחים לזה, ואין לסמוך על הרשימות שביד הבנקים כיון שיש בהם טעויות, וכוללים גם חברות שאין להם היתר עיסקא כלל.

116. ראה מכתבם של גדולי ההוראה בסוף הספר.

117. ניתן לעשות זאת על ידי חתימה במכשירי 'נדריים פלוס' ו'קהילות' ונחשב הסכם מול אותן חברות מנפיקות האגח"ם שחתמו על הסכם התקשרות דרך המכון, ובכך ניתן לקנות אגח"ם על פי רשימה שמתעדכנת מעת לעת במכון.

קניית אג"ח ממשלתי

יט. אג"ח ממשלתי מותר לקניה בין בארץ ישראל ובין בחו"ל, ללא צורך בהיתר עיסקא. וכן הדין באג"ח של חברה שהיא בבעלות ממשלתית גמורה¹¹⁸.

קניית אג"ח מחברה שיש בה שותפות גויים

כ. גם בקניית אג"ח מחברה שיש בה שותפות של גויים¹¹⁹, ראוי לירא שמים להחמיר, ואפילו כאשר רוב החברה בבעלות גויים, אמנם המיקל כאשר רובה גויים יש לו על מי לסמוך, וראה לעיל תחילת הפרק סעיף ה.

סיכום דרגות הדין בקניית אג"ח

נא. לכתחילה ירא שמים ירכוש אך ורק אג"ח ממשלתי (ואפילו ללא הסתמכות על היתר עיסקא), או אג"ח קונצרני ובחתימה על היתר עיסקא פרטי (נתבאר לעיל סעיפים יח-יט).

בדיעבד יש מקום להקל וכפי הדרגות להלן:

- א. חברה שרוב השותפים בה הינם גויים (נתבאר בסעיף כ).
- ב. חברה שיש בה שותפים גויים (נתבאר בסעיף ג).
- ג. חברה החתומה על היתר עיסקא כללי¹²⁰ (נתבאר בסעיף יח).

❦ ציונים והערות ❦

118. ידוע מתמיד שנהגו בזה היתר אף אנשי וותיקין, וגדולי הוראה, וכך הורו גדולי הפוסקים. ומבוסס על כמה סברות: א. י"א שממון הממשלה נחשב הפקר (מכתב תלמידי החזו"א לבעל המנחת יצחק, הועתק בקונטרס תקנת הרבית חלק א). ב. י"א דהוי ממון ציבור רק שאינו מחולק על פי דין, ואין לגזברים המנהלים את הממון דין גזברים, ולכן לקחת רבית אינו תשלום על ההלוואה אלא לקחת הממון המוגיע מן הדין (הגר"ד ניסים קרליץ שליט"א בשם החזו"א). ג. הגרי"ש אלישיב זצ"ל (מפי השמועה, ונזכר במאמר הגר"א דביר שליט"א בהליכות שדה תשנ"ו) הביא שו"ת הר צבי (יו"ד קכו) שמדבריו נראה שבכה"ג הוי ממון שאין לו בעלים ידועים, ובכה"ג כו"ע מודים לרשב"א שהתיר לגבי ממון יתומים מחמת שאין לו בעלים ידועים.

והנה בחו"ל אין צד שממון הממשלה הוא הפקר, שהרי שם ודאי אמרינן דדינא דמלכותא דינא, והוי ששאלו א"כ איך מתירים לקנות אג"ח ממשלתי בחו"ל, והרי שם זה ודאי ממון ציבור, וחלק מהציבור הרי הינם יהודים. וביאר בזה הגר"ד לנדו שליט"א שממון ציבור נקבע עפ"י הרוב, ולכן אין איסור לקנות אג"ח ממשלתי בחו"ל.

119. וגדרי הבעלות, מה נחשב שותפות גויים, הוא כפי שנתבאר לעיל לענין מניית (ריש הפרק).

120. ובתנאי שקונה בשעת הנפקה ולא בשוק המשני, או שקונה מחברות החתומות על היתר עיסקא שנערך ע"י וועד ההלכה בו נוסף משפט שיכול להפוך הלוואה לעיסקא באמצע.

אופציות וחוזים

נקדים מהו תכלית המסחר באופציות ומתוך כך יבואר עניינם. הקונה מניה תכליתו להרויח מעליית ערכה, אולם בעסק זה ישנו סיכון שהלא יתכן שהמניה תרד, אלא שלטווח ארוך בדרך כלל מחיר המניה עולה ואז בדעתו למכרה.

לצורה זו שני חסרונות: א. הכסף המזומן ששולם בעד המניה אינו בידו, ובענף המסחר ידוע שכסף מזומן שוה כסף. ב. יתכן שהוא יצטרך את כספו בזמן שמחיר המניה ירד, והוא יאלץ למכור את המניה במחיר הפסד.

לשם כך נוצר המסחר באופציות, שבו הרוכש נותן סכום קטן ובעד זה מובטח לו רווח עליית המניה.

כיצד? הקונה נותן למוכר סכום קטן הנקרא 'דמי פרמיה' (כחמש אחוז ממחיר המניה), ובתמורה מתחייב המוכר למכור לו את המניה במועד מסוים שנקבע ביניהם במחיר קבוע מראש, ללא התחשבות במחיר המניה במועד הקניה. כאשר מגיע המועד המוסכם הברירה בידי הקונה האם לקנות את המניה ולשלם את המחיר שנקבע מראש, או לא לקנותה ולהפסיד את דמי הפרמיה.

כמובן שאם במועד הנקוב ערך המניה יקר מהמחיר שנקבע הוא יקנה את שווי המניה, וישלם עליה את המחיר שקבע (מלבד דמי הפרמיה ששולמו בתחילה), ואם יהיה המחיר אז פחות מהמחיר שקבע או שווה לה, הוא לא יקנה את המניה, ויעדיף להפסיד את דמי הפרמיה¹²¹.

כב. קניית אופציות מותרת לכתחילה, אף ללא צורך בהיתר עיסקא.

ולמרות שכנגד הקדמת דמי הפרמיה יש צד שהנותן יקבל סכום גדול יותר, ובאופן שמחיר המניה יעלה והוא יקבל את הפער בין המחיר המעודכן למחיר שהיה בזמן הרכישה, מ"מ אין בזה איסור רבית, וטעם הדבר, מכיון שיש צד

❖ ציונים והערות ❖

121. יובהר שההסבר מתייחס ל'כתבי אופציות' שהם אופציה לקניה בפועל של מניה, אבל עיקר דברינו בהמשך הדברים מתייחסים ל'אופציות', בהם אין אפשרות לקניה בפועל של המניה רק שהמוכר נותן לקונה את דמי המניה בעד מחיר שקבעו מראש, והיינו שנותן לו רק את העליה של מחירה מעל המחיר שקבעו מראש.

שהקרן לא תחזור, ועוד שרווח הרבית הוא בפער גדול מאד מהקרן, לכן דנים זאת כקניית סיכון ולא כהלוואה¹²² (להרחבה ראה הערה¹²³).

נג. כמו כן לענין חוזים על המדד, הדבר פשוט להיתר (שבזה אין כלל נתינת מעות אלא התחייבות בין אחד לשני שבעד שהלה התחייב ליתן לו במועד ידוע את פער ירידת המדד שכנגדו התחייב ליתן לו את פער עליית המדד).

נד. וכן עסקאות החלף / SWAP, מותרים.

❖ ציונים והערות ❖

122. ואף לבני ספרד המחמירים כדעת הרמב"ם לענין אסמכתא, בדבר המקובל לסחור בו אין אסמכתא (רשב"א ח"ב סי' רסח, שו"ת חת"ס חו"מ סי' סו).

123. יש ללמוד ענין זה מדברי הריב"ש (סי' שח, מובא בשו"ע סימן קעג סעיף יח) בקונה אחריות על הספינה, שראובן נותן לשמעון כ' דינרים ובעד זה שמעון מתחייב אחריות על ספינת ראובן, שאם תאבד ספינת ראובן שמעון חייב לראובן דמי ספינתו שהם יתרים הרבה ממה שקיבל שמעון מראובן, ואם לא תאבד הספינה אין שמעון צריך להחזיר לו מאומה בעד מה שקיבל ממנו.

ואף שבחו"מ אין מושג כזה לקנות אחריות, וחלה כאן התחייבות ממון מסופקת של שמעון לראובן, ומאי שנא א"כ מכל הלוואה שהוא מקבל חוב ממון בעד דמי הלוואתו, מכל מקום סובר הריב"ש שיש אופנים של התחייבות מעות שהם דרך מקח ואינם בצורת הלוואה, והיינו שהלא יסוד החילוק בין מקח להלוואה הוא שבמקח אינו מקבל דמיו בחזרה מה שאין כן בהלוואה, וכאן אף שמקבל דמים אינו בצורת הלוואה, מתמת שני סיבות אלו: א. יש צד שלא יקבל מאומה, שזו ראייה שאין כאן כלל הלוואה, ולכן יש צד שלא יקבל תשלום בעד מה שנתן. ב. אם יקבל אין שייכות בין מה שמקבל למה שנתן, שהרי נתן כ' דינרים וקיבל דמי ספינה. וכאשר יש את שני התנאים הללו, אז צורת הדבר מחייבת לדונה כמקח (-קניית אחריות, או קניית התחייבות של דמי ספינה) ולא כהלוואה מסופקת, אף שנתן מעות ונפרע מעות. (ואולי צריך להוסיף גם שדרך אנשים לקנות אחריות). וכלשון הריב"ש שם "שהדבר ידוע שאינו נותן מאה מפני הקדמת עשרים אלא מפני ההפסד בספינה שקיבל אחריותה".

ואף כאן בדמי הפרמיה יכול להפסיד את כל הכסף, אם לא יעלה המדד, ויכול להרויח סכומים גבוהים מאד ללא שום יחס למה שנתן, וממילא קנייתם חשובה מקח כמו קניית ביטוח.

ולמרות זאת ברכישת תעודת סל (ראה להלן מסעיף כה), שמשלם מחיר מלא כנגד כל נכס הבסיס (כפי שיבואר להלן), ממילא הסיכוי שיפסיד את כל כספו הוא רחוק (היינו רק אם החברה תפשוט רגל ולא יהיה שווי המניה שלה כלום), ולעומת זאת הרווח הוא רק אחוזים בודדים מעל מה ששילם, כפי כמה שיעלה הנכס, ושפיר הוי תשלום על מה שנתן בתוספת רבית, וככל מלווה מעות ופוסק דמים לפי ערך שער פירות שבשוק שהוא רבית גמורה. ובזה חלוק תעודת סל מאופציות, שבאופציות אינו משלם את שווי של נכס הבסיס אלא רק דמי פרמיה מזעריים.

תעודות סל

תעודת סל היא תעודת התחייבות הדומה לאגרת חוב ומונפקת על ידי גוף פיננסי. התעודה נסחרת בבורסה לניירות ערך ומאפשרת למשקיע לעקוב אחר נכס בסיס כגון: מדדי מניות, מדדי אגרות חוב, שערי מטבע חוץ, סחורות ועוד.

למשל, רכישת תעודת סל העוקבת אחר מדד הנאסד"ק 100, פירושו מדד הכולל את 100 החברות הגדולות בבורסת הנאסד"ק, דומה לרכישת כל 100 המניות הנכללות במדד על פי משקלן היחסי במדד.

מחירה של תעודת סל נגזר ממחיר נכס הבסיס אליו היא צמודה, ועל פי נוסחה הקבועה מראש בתשקיף התעודה. כלומר שנוצר קשר מתמטי בין מחיר התעודה למחיר נכס הבסיס אחריו היא עוקבת.

מנפיק התעודה מבטיח לקונה להחזיר לו את כספו בכל רגע נתון או בתום תקופה מסוימת, בתוספת השינוי בנכס הבסיס אחריו התעודה עוקבת, ובניכוי עמלות. (פרעון התעודה בכל רגע נתון ניתן בדרך כלל רק לגבי סכומים משמעותיים החל ממאות אלפי שקלים.)

ברגע הרכישה, על המנפיק לרכוש את נכס הבסיס כדי ליצור מצב של אחדות בין התחייבויותיו (תעודות הסל שנמכרו) לבין הנכסים אותם הוא מחזיק כנגדן. פעולת הרכישה של המנפיק נקראת 'התכסות'. מרגע שהמנפיק התכסה והתחייבויותיו שוות בכל רגע לנכסים אותם הוא מחזיק, יכול המנפיק לפרוע את התעודות לפי דרישה וללא קשר לשינויי המחיר בנכס הבסיס.

רכישת תעודות סל

כה. רכישת תעודת סל, ע"פ גדרי התורה נחשבת לנתינת מעות בהלוואה, וקוצץ עמם שיחזירו לו את ההלוואה בהצמדה למדד הסל, ואף שיתכן שהמדד ירד ואז לא יקבל רבית (וגם יתכן שיפסיד חלק מהקרן). מכל מקום כיון שאם המדד יעלה הוא יקבל יותר הרי זה אסור, ומשום שבהלוואה אין היתר של 'קרוב לשכר ולהפסד'¹²⁴. (החילוק בין היתר רכישת אופציות לבין איסור רכישת תעודת סל התבאר לעיל סוף הערה 123).

רכישת תעודות סל על ידי היתר עיסקא

נו. רכישת תעודת סל בהיתר עיסקא מול החברה המנפיקה את התעודה, מן הדין אמורה להיות מותרת, אך למעשה הדבר אסור, וכדלהלן:

כיון שהיתר עיסקא מבוסס על כך שחצי המעות הינו פקדון שבו נקנים נכסים מותרים (כלומר, המעות מושקעים בנכס שאין בו חשש איסור), ורק מכח חלקו באותם נכסים מותרים מותר לו לדרוש רווח, ובמקרה זה הוא רוצה להרויח מהנכסים המותרים את שיעור עליית המדד כולו, ובדרך כלל חלק גדול מנכסי המדד הם נכסים אסורים.

והנה ההסכם שביניהם מחייב את החברה לקנות כנגד כספי המשקיעים את אותם הנכסים שמרכיבים את מדד התעודה (-נכסי הבסיס) על מנת לבטח את תשלום עליית המדד¹²⁵, ולדוגמא בתעודת סל על אג"ח קונצרני, על החברה לקנות את אותם אגח"ם בכדי שכאשר המדד יעלה יהיה להם את עליית המדד, וא"כ לא יתכן לומר שמכח חלקו בהשקעות המותרות בלחוד, הוא הרויח את דמי ההתפשרות שהם רווח עליית המדד כולו¹²⁶.

❦ ציונים והערות ❦

125. ולא זו בלבד אלא שהחברה מתחייבת להחזיק בכל רגע נתון נכסים המגבים את המדד, לבטחון המשקיעים, ובפרט בתעודות מדורגות 2 שבהם ישנה התחייבות להצמד למדד באופן מוחלט יותר.

126. ונבאר יותר במה זה גרע מכל היתר עיסקא, והוא, שבכל היתר עיסקא הנערך בתכנית חסכון בבנק מכיון שהבנק קובע אחוז מסוים בתורת רבית ניתן לומר שאחוז זה הוא דמי התפשרות על הרווח שממונו הרויח, אבל כאן שסכום הרבית הוא עליית המדד וסכום זה בנוי על כך שהחברה אכן תשקיע בנכסים המרכיבים את המדד, אין אפשרות לומר שבאמת ממונו הושקע רק ברכיבים מועטים מתוך המדד (שהן אותן השקעות שיש להן היתר עיסקא) ומ"מ הוא קובע את המדד בתורת דמי התפשרות. ובע"כ תביעה זו מבוססת על התחייבות ממון של החברה, וזה רבית.

ואילו היה עסק תעודת הסל מתנהל באופן שהם היו רשאים להשקיע כפי רצונם, ולמרות זאת להתחייב למדד מסוים, עדיין היה אפשר להתעקש שאפשר לתבוע את המדד בתורת דמי התפשרות על מה שממונו הרויח, אבל רואים שאכן ישנה התחייבות להחזיק את הנכסים שמרכיבים מדד זה שהתחייבו עליו, בכדי לעמוד בהתחייבות, ומוכח מזה שהמשקיעים אינם מוכנים לסמוך על התחייבות ממונית ערטילאית אלא דורשים בעסק שיהיה לחברה מהיכן לקבל רווח זה, ואם כן אם לבסוף מכח ההיתר עיסקא הם מסכמים שממונם לא נמצא ברכיבי המדד, ומצד מהות העסק (עפ"י ההיתר עיסקא) די לחברה ליתן להם רק מה שהעסקים המותרים הרויחו, הרי בזה הם סותרים את כל תנאי העסק, ובודאי אין כוונתם לכך, וכמו"כ, איך אפשר לדרוש שבועה באופן שלפי כללי העסק אין המתעסק אמור להרויח, והלא יאמר לו המתעסק הלא אתה בעצמך בקשת ממני להתעסק רק במרכיבי המדד ומתוכם רצית רק את המותרים, והינך יודע אם כן שלא מגיע לך לפי בקשתך את עליית המדד ומדוע שאצטרך להישבע שלא עסקתי בדברים אחרים.

סיכום ההלכה למעשה

נז. אין לרכוש תעודות של אפילו על סמך היתר עיסקא, כאשר ההתכסות היא בנכסי בסיס אסורים. מאידך תעודות של המתכסות בנכסי בסיס מותרים¹²⁷, מותרות לרכישה ע"פ היתר עיסקא.

נח. יש לדעת שלחברות המנפיקות תעודות של ישנו הסדר של היתר עיסקא פרטי, דרך רישום במכון 'היתר עיסקא למהדרין'.

נט. ישנן תעודות של שבפועל מתכסים גם בנכסים אסורים, אך יש להם את האפשרות להתכסות בנכסי היתר, לאחר חיתום היתר עיסקא כנ"ל ניתן לרכושן, תעודות אלו אינם ברשימה אך אפשר לבררן אצל רבני הוועד.

תעודות של בחו"ל

ל. תעודות של בחו"ל המוגדרות מסוג ETF מהותן כקרן נאמנות (ראה להלן סעיף לג והילך), ואין לרכושן עד שמבררים שנכסיהם מותרים.

ולמקילים על סמך רוב גויים, יש לברר שאכן כל ניירות הערך שקונים בהם הם מחברות שרוב בעלי המניות הינם גויים.

לא. תעודות של בחו"ל המוגדרות ETN מהותן כתעודות של, ואם החברה המנפיקה הינה בבעלות רוב גויים, מותר לרכוש ממנה, למקילים לילך אחר רוב גויים¹²⁸.

השינוי מתעודות של לקרן של

לב. בקרוב¹²⁹ ישתנו תעודות הסל ל'קרן של', ויהיו במהותם כקרן נאמנות שנתנית הכסף אינה כהלוואה לחברה אלא שהחברה קונה מוצרים בשליחות הרוכש.

מעט שיחלו תעודות הסל להיות קרן של, אסור לרכוש קרן של שיש בה אפילו נכס אחד אסור, שהלא אותו נכס נעשה בבעלות רוכש התעודה, ומותר לרכוש רק קרן שכל נכסיה מותרים, תעודות אלו אין צורך לקנותן בדרך של היתר עיסקא, אולם יש צורך לבחון שהפקדונות נמצאים בבנקים ע"פ היתר עיסקא. ניתן לקבל רשימת תעודות/קרנות בהן סודר היתר עיסקא לכספים המופקדים בבנק.

❦ ציונים והערות ❦

127. ניתן לקבל רשימה של תעודות של שאינן מתכסות בנכסי בסיס אסורים במכון 'היתר עיסקא למהדרין'.

128. ראה לעיל סעיפים ג-ה.

129. ע"פ דיווח של וועדת הכספים, הדבר אמור להכנס לפועל באוקטובר 2018 למניינם.

קרנות נאמנות

קרן נאמנות היא מכשיר פיננסי שמטרתו השקעה משותפת בניירות ערך והפקת רווחים משותפת מהחזקתם ומכל עסקה בהם. קרן הנאמנות מנוהלת על ידי מנהל הקרן. היא פועלת על פי הסכם נאמנות שפרטיו פורסמו באמצעות תשקיף¹³⁰. קרן הנאמנות משקיעה לפי מדיניות השקעה הנקבעת מראש וניתנת לשינוי מעת לעת, לאחר שמתריעים על כך בפני החברים המשקיעים בקרן. ישנם סוגים רבים של קרנות נאמנות, מהן מנייתיות אשר מדיניות ההשקעה שלהן קובעת כי על מנהליהן להשקיע שיעור מסוים מסך הנכסים שלהן במניות. ההשקעות לפי סוגי המדיניות של הקרן יכולות להשתייך לסקטורים שונים בתחומי המסחר והכלכלה (כללי, ענפים, מדדים, אופציות, אג"ח להמרה וכו') ומהן המתמקדות באפיקי השקעה אחרים, כגון מק"מ, אג"ח צמודות מדד, אג"ח במט"ח, סחורות ועוד.

לג. קרנות נאמנות, וכן קרנות מחקות (הפועלות כתבנית קרן נאמנות), אסור לרכשן, ולהפריש לשם כסף, אלא אם כן השקעותיהן נבחנו לראות שאין בהן חשש איסור, וכמעט בכל קרנות הנאמנות הקיימות כיום מעורב ניירות ערך האסורים לרכישה¹³¹ (ולכן העצה היא לרכוש תעודות סל, מאותן תעודות שמותר לרכשן, ראה לעיל סעיפים כז-כט).

לד. גם קרנות נאמנות בחו"ל, עשויות להחזיק חברות מהארץ, ולכן אף המקל לקנות מניות של חברות בחו"ל על סמך ההנחה שרוב בעלי המניות הם גויים,

❖ ציונים והערות ❖

130. ההצטרפות לקרן נאמנות נעשית על ידי רכישת יחידות השתתפות בקרן. המחזיק ביחידות אלו זכאי לשותפות ברווחים בהתאם לגודל האחזקה שלו, ולשם המחשה: נניח שיש 2 מיליון יחידות שנרכשו על ידי הציבור, ומתוכם יש לנו 100,000 יחידות - אז יש לנו בעצם 5% מערך הקרן. נניח שכל יחידה נסחרת ב-1 ₪, ונניח שהיתה עליה ביום אחד של 5%. אז במקור היה לנו שם 100,000 ₪. כאשר מחיר הקרן עלה ל-1.05 ₪, הערך של ההשקעה שלנו גדל ל-105,000 ₪, כלומר הרווחנו 5000 ₪.

131. אמנם ישנן קרנות נאמנות של אג"ח ממשלתי שהן כשרות, אבל אין בהן רווח. וכעת שוקדים על בניית קרן נאמנות שתקנה אג"ח וקרנות סל כשרות, שאנשים יוכלו להגיע לבנק ולהציע רק את שם קרן הנאמנות שהיא בעצם דרך קיצור לרשימת האג"ח ותעודות הסל הנ"ל.

עדיין אין בכך היתר לרכוש קרן נאמנות בחו"ל עד שיברר שרוכשים שם רק מחברות בחו"ל.

לה. וכמו כן קרנות מחקות מדדי חו"ל, הרי יש מדדי חו"ל הכוללים חברות מהארץ. וראה עוד בהערה¹³².

פקדונות מובנים

פקדונות מובנים, הם תכניות חסכון לתקופה של כשנתיים שלש, המבטיחות את הקרן עם רבית הנצמדת לסל מסוים של ניירות ערך, בדרך כלל מצמידים למניות חו"ל. כלומר, מצמידים את הפקדון לסל מסוים של מניות, והלה מקבל את ערכם שיהיה בתום תקופת ההפקדה, אולם אין זו הצמדה מוחלטת, כי קובעים שאם ערך הסל יעלה יותר מסך אחוזים מסוים הוא לא יקבל יותר מכפי המסוכם.

לו. על פי דין תורה הפקדת כסף ל'פקדון מובנה' הרי זה הלוואה לבנק עם רבית, ואף שאין הרבית קצוצה שהלא אם מדד הסל אליו הצמידו ירד, הוא לא יקבל רבית, מכל מקום עדיין ישנה התחייבות של רבית על הימים שהכסף עדיין לא התחיל להצמד לסל המניות¹³³.

ולכן יש לחתום עם הבנק על היתר עיסקא ואז מותר מן הדין לקבל את הרבית (לאילו המסתמכים על היתר עיסקא, ראה לעיל פרק א באריכות).

יש להוסיף שבמקרה שהכסף צמוד למניות חו"ל שניתן לקנותן בהיתר דרך חוזים ואופציות, לכן זו באמת עיסקא גמורה בין הבנק ללקוח, שהכסף שלו הולך להשקעה בנכסים מותרים, ומכך מקבל הוא את הרווח.

❖ ציונים והערות ❖

132. קרנות מחקות על מדדי חו"ל, ישנן המתכסות רק באופציות וחוזים, ואזי המסתמן על היתר עיסקא כללי (לגבי הפקדונות הבנקאיים) יכול לרוכשן.

133. ומכל מקום האיסור הוא רק דרבנן בשל היות הבנק חברה בע"מ (כדלעיל סעיף א).

פרק ד

מוצרים פנסיונים

דינים כלליים

קרן פנסיה

ביטוח מנהלים

קרן השתלמות

קופת גמל

חסכון לכל ילד

פרק ד

מוצרים פנסיונים

פתיחה

בפרק הקודם התבאר היחס ההלכתי למוצרים הפיננסים הנסחרים בשוק ההון, דוגמת מניות, אג"ח, וכדו'. ישנם הרוכשים מוצרים אלו בעצמם, אבל אלו הם מיעוט מהציבור. רוב הציבור נחשף להשקעות בבורסה דרך הגופים המוסדיים - הגופים שמנהלים את הכסף שלנו (בתמורה לדמי ניהול) דרך רכישת ניירות שונים עבורינו.

בפרק זה יבואר היחס לקרנות השונות המנהלות את רכישתם של מוצרים אלו עבור האנשים שאינם סוחרים בהם בעצמם. קיימים מספר מסלולי השקעה שבהם משקיע הציבור - יש את ההשקעות לטווח ארוך - קופות גמל, קרנות פנסיה, ביטוח חיים. ויש את ההשקעות הנזילות (שאפשר לפדותן בזמן קצר) ובהן בולטת תעשיית קרנות הנאמנות (ראה פרק קודם). חשוב לציין שכל עובד בעל תלוש משכורת משקיע את כספו בשוק ההון על ידי שהמעסיק מפריש אחוז מסוים ממשכורת העובד עבור קרן פנסיה, כמו"כ עובדי הוראה זכאים מכח הסכם קיבוצי לקרן השתלמות. כספים אלו מושקעים על ידי החברות המנהלות בשוק ההון ברכישת מוצרים שונים כמניות וכדו'. ללא דרישה מיוחדת מצד העובד, הכסף מושקע במסלול כללי ללא הכשר, ובכך נמצא העובד עובר על איסורי רבית דרך קניית אג"ח מחברות ללא היתר עיסקא, או ברכישת מניות בחברה שמלווה ולווה ברבית. קודם פירוט הקרנות השונות אליהם נחשפים העובדים השונים, יוקדמו כמה דינים הנוגעים לכלל הקרנות והקופות.

דינים כלליים

חומר האיסור במסלולים ללא הכשר

א. כפי שיבואר, כיום פועלות הקרנות במתכונת של חברות ניהול בלבד, כך שכל הנעשה בכסף המושקע מתייחס למשקיע.

השקעה דרך הקרנות השונות יכולה להיות חמורה יותר מאשר רכישת ניירות ערך באופן עצמאי, מאחר ובקרנות ישנו אפיק רווחים נוסף הנקרא 'הלוואות לעמיתים', באפיק זה זכאי כל אחד מעמיתי הקרן לקבל הלוואה ברבית בתנאים נוחים מעמיתי הקרן, ונמצא א"כ שהכסף המושקע דרך הקרן יכול להיות מולוה ברבית קצוצה¹³⁴.

על מי מוטלת האחריות לעבור למסלול כשר

ב. האחריות למעבר למסלול כשר מוטלת על העובד שהוא בעל הכסף, ומה שנעשה בו מתייחס אליו, כיון שהקרן מנהלת את כספו בשליחותו, על פי חתימת העובד בשעת ההצטרפות על מסלול כללי¹³⁵.

ג. מאידך כספי הפצויים המופרשים על ידי המעביד, בדרך כלל הינם שייכים למעביד, ומטעם זה האיסורים הנעשים בחלק זה מוטלים על המעביד¹³⁶. ולכתחילה ראוי לעובד להמנע גם מכך.

ד. להדרכה מעשית בדרכי המעבר למסלול כשר, ראה הערה¹³⁷.

❦ ציונים והערות ❦

134. והרי זה חמור מהלוואה לחברה בע"מ שאינה אסורה אלא מדרבנן כיון שיש צד הפסד של הקרן, ולעומת זאת הלוואה לעמיתים הרי היא ככל הלוואה שאסורה מהתורה. וכמו"כ אף לדעת הג"ר משה פיינשטיין זצ"ל שמתיר הלוואה לחברה בע"מ, מ"מ כאן יש הלוואה בריבית לאדם פרטי שאסורה מן התורה לדעת כל הפוסקים.

135. מסלול כללי (ללא הכשר) נחשב לברירת מחדל, ולכן על המעביד מוטל להסב את העובד לחתימה על מסלול כללי, ובשל כך ללא בקשה מיוחדת מהעובד, המציאות היא שהוא יחתום על מסלול כללי.

136. אלא אם כן חתם העובד על סעיף 14 שמעביר את הבעלות על כספי הפיצויים לעובד.

137. יש לבדוק בדוחות השנתיים האם הנך נמנה על קרן במסלול כשר (סוג מסלול: כשר/הלכתי) או במסלול לא כשר (סוג מסלול: כללי). בדרך כלל מתוה המסלול נמצא בדף 1 סעיף ד.

על מנת לעבור למסלול כשר יש להתקשר לבית ההשקעות הרצוי, ולבקש מהם טיפול בהעברה.

כספים שהצטברו באיסור

ה. כספים שהצטברו בקרנות לא כשרות, מותר בדיעבד להשתמש בהם ואין בזה דין החזרת רבית, למרות שכפי שהתבאר יכול להיות בזה איסור דאורייתא. והטעם, כיון שכאשר הרבית נרשמה על שמו הרי זה בבעלותו, ונמצא שכבר גבה את הרבית, ולהחזירם אין לו אפשרות, כיון שלא ידוע איזו חברה לוותה ממנו דרך הנהלת הקרן.

השינויים המהותיים בין המסלולים הכשרים

ו. ישנם שני חילוקים מהותיים בין המסלולים הכשרים של 'גלאט הון' לבין המסלולים של 'העדה החרדית':

- **תעודות סל** – במסלולי 'גלאט הון' לא רוכשים תעודות סל, וכפי שנתבאר לעיל פרק ג סעיפים כו-כז. ולעומת זאת במסלולי 'העדה החרדית' רוכשים (על סמך היתר עיסקא כללי).
- **אג"ח קונצרני** – במסלולי 'גלאט הון' לא סומכים על היתר עיסקא כללי וכפי שנתבאר בפרק א סעיף ז, לעומת זאת במסלולי 'העדה החרדית' רוכשים אג"ח קונצרני על סמך היתר עיסקא כללי.

רבית פיגורים

ז. מצוי שהמעביד מפגר במועד ההפרשה מהמשכורת לקרן, במצב זה כאשר הוא לבסוף ישלם, עליו להוסיף לקופת הקרן רבית פיגורים, והקרן מזכה את העובד גם את הקרן וגם את הרווחים שכספו היה אמור להניב מהזמן בו הוא היה אמור לקבל זאת.

❖ ציונים והערות ❖

מלבד זאת ישנם עוד דרכים זמינות:

- עובדי החינוך העצמאי יכולים לבקש סיוע מהחינוך העצמאי.
- לפנות לסוכנים פרטיים שמטפלים בהעברות התגמולים בבית העסק או העמותה בו הנך עובד.

בפניה דרך סוכן חשוב לציין שישנם מקרים בהם: 1. הפניה כרוכה בתשלום. 2. לצורך העברה מושלמת של כל התיקים וכן לצורך הליך של 'איחוד תיקים' יתכן ותידרש פרוצדורה של 'מסלקה פנסיונית' למשיכת נתונים ממשדד האוצר וכרוכה בתשלום נוסף. 3. הטיפול יבוצע על ידי הסוכן בתנאי שהמעסיק לא מתנגד לאשר זאת, לכן חשוב לברר פרט זה מול הסוכן קודם התשלום.

תוספת זו הרי אינה מגיעה מכח ממונו, והסיבה שקופת הקרן נותנת לו זאת היא משום שכנגד זה המעביד משלם להם רבית פגורים, ואם כן יש בדבר זה איסור רבית, משום שנידון כמו תשלום רבית מהמעביד לעובד¹³⁸.

הפתרון לכך היה יכול להיות ע"י חתימת היתר עיסקא בין העובד למעביד, אבל פתרון זה בהרבה מהמקרים אינו ישים, הן מבחינה מעשית, והן משום שלהרבה מהעבידים אין עסקים המניבים רווחים.

בקרנות 'גלאט הון' פתרו את הדבר ע"י הסכם (היתר עיסקא) שנחתם מול החברה מנהלת הקרן, בו סוכם שבאופן של איחור מצד המעביד, החברה תזכה לעובד (במקומו של המעביד) באופן מידי חלק מהעסקים או הנכסים של החברה, ותיתן לו את מה שהרוויחו נכסים או עסקים אלו, על ידי כך נמצא שלא הייתה הלוואה בין המעביד לעובד, שהלא העובד קיבל את כספו מיד בדרך של הקנאת נכסים תמורתם (ראה עוד הרחבה בקונטרס תקנת הרבית חלק ב).

138. שהלא המעביד חייב לעובד את המשכורת, והעובד ממתין על תשלום החוב ובעד זה שילם המעביד כסף לחברה שתיתן רבית לעובד, ודבר זה אסור, כמבואר בס' קס סעי' יג יד.

קֶרֶן פְּנִסְיָה

קֶרֶן פְּנִסְיָה הִינָה תַכְנִית לְבִיטוּחַ פְּנִסְיוֹנִי הַמְבֹטָחָה לְעוֹבֵד שְׁכִיר וְלְעוֹבֵד עֲצֵמָאֵי תְשׁוּלֹם חוֹדְשִׁי לְכָל יְמֵי חַיָּו עִם פְּרִישָׁתוֹ מֵהַעֲבוּדָה בְּהִגְיעוֹ לְגִיל פְּרִישָׁה (תַכְנִית זוֹ קְרוּיָה פְּנִסְיֵית יִסוּד), וְכֵן בְּמִקְרָה שֶׁל נִכּוּת, וְפְנִסְיָה לְשֵׁאִירִים בְּמִקְרָה שֶׁל מוֹת הָעוֹבֵד (תַכְנִית זוֹ קְרוּיָה פְּנִסְיָה מְקִיפָה).

הַחֲבֵרוֹת בְּקֶרֶן פְּנִסְיָה מְבֹסֶסֶת עַל תְּשׁוּלֹמִים חוֹדְשִׁים שֶׁל הָעוֹבֵד וְהַמְעֵבֵד (אוֹ שֶׁל הָעוֹבֵד לְבָדוֹ כְּאִשֶׁר מְדוּבָר בְּעֲצֵמָאֵי). מִבְּחִינָה מְשֻׁפְּטִית, קֶרֶן פְּנִסְיָה הִיא מְאֹגֵר נִכְסִים הַמוֹחָזֵק בְּנֵאֲמֻנוֹת עַל יְדֵי חֲבֵרָה מְנַהֶלֶת לְטוֹבַת הָעֲמִיתִים.

קֶרֶן פְּנִסְיָה וּוְתִיקָה

ח. קֶרְנוֹת הַפְּנִסְיָה שֶׁהָיוּ עַד שֶׁנֶּשֶׁת 1995 לְמַנְיִינִים בְּמַגְזֵר הַכְּלָלִי, אוֹ עַד שֶׁנֶּשֶׁת 2002 לְמַנְיִינִים בְּחִינוּךְ הָעֲצֵמָאֵי, נִקְרָאוּ פְּנִסְיָה וּוְתִיקָה (בְּמַגְזֵר הַכְּלָלִי) אוֹ תַקְצִיבִית (בְּחִינוּךְ הָעֲצֵמָאֵי), בְּפְנִסְיָה מְסוּגָה זֶה אֵינָן חֲשֵׁשׁ רְבִית מִצַּד הַמוֹצְרִים הַנִּקְנִים בְּכֶסֶף הַמוֹשָׁקֶע, הַיּוֹת וְכִסְפֵי הַחֲסָכוֹן בְּקֶרְנוֹת אֵלוֹ אֵינָם בְּבַעֲלוֹת הַמְשַׁקִּיעִים אֲלָא בְּבַעֲלוֹת הַקֶּרֶן¹³⁹.

ט. גַּם כְּאִשֶׁר תְּשׁוּלֹם הַמְשַׁכּוֹרֶת שִׁקְבֵל בְּעַת הַפְּרִישָׁה יִהְיֶה גְבוּהַ מֵהַסְּכוּם שֶׁהוּא נֶתֵן לְחֲבֵרַת קֶרֶן הַפְּנִסְיָה, אֵינָן סִיבָה לְאִיִּסוּר, טַעַם הַדְּבָר רָאָה בְּהַעֲרָה¹⁴⁰.

❖ צִיּוּנִים וְהַעֲרוֹת ❖

139. וְשֵׁנֵי סִיבּוֹת לְדַבְּרָ: א. הַחֲבֵרָה אֵינָה חֲבֵרָה מְנַהֶלֶת אֲלָא חֲבֵרָה הַזּוֹכָה בְּכִסְפֵי הַהַפְּרָשׁוֹת וּמִתְחַיִּיבֶת בְּעַד זֶה קִצְבָה חֲדָשִׁית לְעַת זְקֵנָה. ב. בְּדִין תּוֹרָה מוֹה שְׁקוֹבֵעַ אֶת שֵׁם הַבְּעֵלוֹת הוּא אַחֲרִיתֵי וְרוּחוֹ, וְאֵם כֵּן בְּצִיּוּר זֶה אֵינָן הָעוֹבֵד קָשׁוּר לֹא לְרוּחוֹ וְלֹא לְהַפְּסֵד, שֶׁהֲלֹא לְעוֹלָם הוּא מְקַבֵּל 70% מֵהַמְשַׁכּוֹרֶת. וְאִף שֶׁאֵם יוֹפְסֵד לְגַמְרֵי יִפְסִיד, אֲךָ סו"ס כִּיּוֹן שֶׁלֹא כָל הַפְּסֵד גּוֹרֵם לוֹ הַפְּסֵד, סִימָן שֶׁהוּא אֵינּוּ בְּעֵלִים, אֲלָא שֶׁאֵם יוֹפְסֵד לֹא יִהְיֶה מוֹחֵיכֵן לְשֵׁלֵם לוֹ (מִתּוֹךְ פְּסָקִים שֶׁל גְּדוּלֵי הַהוֹרָאָה בְּאִסְיָפָה שֶׁהַתְּקִימָה בְּשֶׁנֶּשֶׁת תְּשַׁע"ב).

140. יֵשׁ לְהַתִּיר דְּבַר זֶה מִשּׁוּם שֵׁשׁ צַד שֶׁהוּא יְמוּת בְּטֵרֵם יִגִיעַ הַמוֹעֵד שְׁצִרִיךְ לְשֵׁלֵם לוֹ אִפְּלוֹ בְּעַד הַקֶּרֶן, (וְלִגְבֵי פְּנִסְיָה לְשֵׁאִירִים, בְּדֶרֶךְ כָּלֵל הַסְּכוּם נִמּוֹךְ בְּהַרְבֵּה מִמָּה שֶׁהוּא שִׁלֵּם, וּפְעֻמִּים רַבּוֹת אֵינָן כָּלֵל, כְּגוֹן אִם כּוֹלֵם מְעַל גִּיל 18) וְנִמְצָא שֵׁשׁ כָּאֵן עֵסֶק הַקְּרוֹב לְשִׁכַר וְלְהַפְּסֵד, הַנְּדוֹן מוֹחֵמֶת זֶה כְּמִקְחָ וְלֹא כְּהַלוּאָה. וְהִיתֵר זֶה יֵשׁ לְלַמּוֹד מְדַבְּרֵי הָאֲחֵרוֹנִים (- חוּו"ד ס"י קסו ס"ק ה, פְּתַחֵי תְּשׁוּבָה ס"י קס ס"ק ה) שֶׁדָּנּוּ לְעִנִּין הַתְּחַיִּיבוֹת מְזוֹנוֹת עִי"שׁ שֶׁנֶּחֱלְקוּ אִם יֵשׁ לְהַתִּיר דְּבַר זֶה מִשּׁוּם קְרוֹב לְשִׁכַר וְלְהַפְּסֵד. וְלַהֲלָכָה, בְּבִרְכֵי יוֹסֵף הַנְּדַפְּסֵי בְּגִי'

קֶרֶן פְּנִסְיָה חֲדָשָׁה

י. לעומת זאת קרנות הפנסיה החדשות (שהחלו מאחרי השנים הנ"ל) אסורות, ונקודת השינוי היא שבקרנות החדשות הממון נשאר בבעלות העובד, וכל ההשקעות האסורות בהן מושקע כספו, נעשות בשליחותו¹⁴¹.

יא. הדרך המרווחת לקרן פנסיה כשרה הינה מסלול שיש בו רק אגח"ם ממשלתיים, ואופציות או חוזים על מדדי המניות, ראה לעיל סעיף 142.

ביטוח מנהלים

ביטוח מנהלים דומה לקרן פנסיה, אלא שישנם סוכנים המעדיפים ביטוח מנהלים על פני קרן פנסיה, כמו כן ישנם מצבים מיוחדים בהם על פי חוקי המס על העובד להפריש חלק מההפרשה לפנסיה דווקא דרך תכנית של ביטוח מנהלים.

בביטוח מנהלים ישנם רכיבי ביטוח יותר מקיפים, ובביטוחי מנהלים שהחלו בשנים קודמות יש 'מקדם מובטח', כלומר, בקרן פנסיה כאשר היתרה עוברת לקופת הפנסיונרים מחלקים את היתרה הצבורה (- הסכום שצבר במשך השנים), למספר חדשים כפי שיקבע באותו זמן ממוצע תוחלת החיים, ולעומת זאת בביטוח מנהלים מיד בתחילת התכנית קובעים את הממוצע, ועל אף שעד גיל פרישת העובד ישתנה קביעת הממוצע כבר מובטח לו שכספו הצבור יחולק לפי מספר החדשים שנקבע בתחילת התכנית.

יב. ההפרשה לביטוח מנהלים עד גיל פרישה מתנהלת כמו כל קרן פנסיה, כך שהכסף נשאר בבעלות החוסך, והחברה רק מנהלת את כספו, כאשר הכסף עובר לקופת מקבלי הקצבה (קופת הפנסיונרים) שונה ביטוח מנהלים מקרן

❖ ציונים והערות ❖

השו"ע (סי' קעד) כתב שפשטה ההוראה להקל בזה, וכ"כ להוכיח מדברי הריטב"א כתובות ריש פרק יב. גדר ההיתר נתבאר בהרחבה בתקנת הרבית חלק ג הערה 43.

141. ע"פ מכתב גדולי ההוראה, ועוד הרבה מגדולי הפוסקים שליט"א.

142. אכן, בקרן פנסיה אין די בכך שהמסלול מנוהל באופן הנ"ל. והטעם לכך הוא, מפני שבקרן פנסיה ישנן שלש קופות שבהן חוסכים העמיתים כסף, א. קופת החסכון. ב. קופה ביטוחית. ג. קופת הפנסיונרים. ואף שבקופת החסכון יש מסלולי השקעה מגוונים ושונים, ולכך אפשר גם לייצר מסלול כשר, אבל שתי הקופות האחרות הם כלליים לכל מסלולי הפנסיה השונים, ונמצא שגם אם עושים מסלול כשר נפרד, עדיין באותן שתי קופות כולם משקיעים בהן יחד במסלול השקעה שיש בו גם השקעות שאינן כשרות, וראה הרחבה בספר תקנת הרבית הפתרונות ההלכתיים הדרושים בשביל קופות אלו.

פנסיה, שבביטוח מנהלים זה נהפך להיות כחוב על החברה בעד הסך הצבור שהוא הביא להם.

ומכיון שבתקופת החסכון הכסף בבעלותו, וכל ההשקעות נעשות בשליחותו, לכן חובה להפריש לביטוח מנהלים במסלול הלכה, וכפי שנתבאר הדרך המרווחת בזה בסעיף יא.

מי שיש לו ביטוח מנהלים מלפני שנת 2004 למניינם, המעבר למסלול כשר כרוך במקרים מסוימים בהפסד, ויש לעשות שאלת חכם.

קרן השתלמות

קרן השתלמות, הינה תכנית חסכון שבסוף תקופת החסכון מקבל העובד את כספו עם הרווחים לצורך מימון השתלמויות (בפועל יכול הוא לעשות בכסף כרצונו), כלומר, כספי העובד מושקעים במסלולי השקעה שונים: מניות, אגרות חוב, וניירות ערך, ומעלים רבית.

בעבר היו קרנות השתלמות למורים שבהם לא היה העובד מקבל את כספו בצמוד למה שכספו הרויח, אלא שהיה מקבל את הסכום שהוא הפריש בתוספת רבית קבועה, או לחילופין משכורת לשנת שבתון עם עוד תגמולים. נוהל זה התקיים בקרנות השתלמות למורים עד שנת 2011 למניינם, באופן זה איסור הרבית היה רק מול הנהלת הקרן, כיון שהוא מקבל רבית קבועה, בדומה לתכנית חסכון בבנק, וממילא יש להתיר זאת על ידי היתר עיסקא מול הנהלת קרן ההשתלמות. (והיו כאלו שהתירו גם ללא הסתמכות על היתר עיסקא, משום שהקרן הינה בבעלות ממשלתית מעורבת, וסברו שהרי זה כדון ממון ממשלה שמוותר להלוות לה ברבית).

אמנם משנת 2011 למניינם שינו את אופי הקרן להיות חברה מנהלת, וכנגזר מכך העובד מקבל בדיוק כפי שממונו הרויח, וכל ההפסד והרווח עליו.

השקעה דרך קרנות השתלמות

יג. קרנות השתלמות למורים, מאז השינוי שנעשה בהן בשנת 2011 למניינם, הרי הן ככל קרן נאמנות שכל ההשקעות הנעשות בהם שייכות למשקיע, ולכן אין להפריש לקרן זו ללא הצטרפות למסלול הלכה, וכפי שיפורט להלן¹⁴³.

יד. ישנה קרן השתלמות נוספת שאינה מיועדת למורים אלא לכלל העובדים¹⁴⁴, גם בקרן זו אסור להפריש אלא למסלולים הלכתיים.

❖ ציונים והערות ❖

143. ז"ל הגר"נ קרליץ והגרמ"ש קליין שליט"א במכתבם: "היוצא מכל הנ"ל, מי שיש לו כסף בקרן זו הרי נעשה בממונו איסורי רבית וכו', על כן אסור להכניס עוד כסף לקרן זו, וכמו כן אם יש אפשרות להוציא את הכסף, עליו להוציאו, ואם אין אפשרות, אז לפחות יקפיא את התכנית".

144. בקרן זו לאחר תקופת החסכון (שש שנים) זכאי העובד למשוך את כספו, כלומר הקרן שהפריש, עם הרווח והרבית, ולעשות בו כחפצו. ואין בה אפשרות ליציאה לשנת שבתון. קרן זו היא קרן נאמנות רגילה שיש בה הגבלה של מיסוי על המוציא כספו בטרם צבר שש

טו. בכל קרנות ההשתלמות אין חילוק בין מצטרפים וותיקים למצטרפים חדשים וכולם היום במתכונת של חברה מנהלת שזוקפת את מלא הרווחים לעמיתה.

קרנות השתלמות כשרות

טז. קרנות השתלמות רגילות מנוהלות בחברות הביטוח ובתי ההשקעות יחד עם קרנות פנסיה, ואכן ברוב החברות בהם יש קרן פנסיה כשרה יש גם קרן השתלמות כשרה.

מאיך קרנות ההשתלמות למורים מנוהלים על ידי הנהלה שהוקמה על ידי שני ארגוני וועדי מורים (דרך הבנק הבינלאומי) 'הסתדרות המורים' ו'ארגון המורים' (חברת עגור).

ל'הסתדרות המורים' יש קרנות השתלמות למורים עבור כל שכבות הגיל מגננות ועד המוסדות העל יסודיים, ואילו 'ארגון המורים' מנהל קרנות רק למורים במוסדות העל יסודיים, כסמינרים, חטיבת ביניים, תיכון.

המסלול הכשר בהסתדרות המורים

יז. ישנו מסלול כשר ב'הסתדרות המורים', אמנם במסלול זה קונים אגחי"ם מחברות שאין להם היתר עיסקא, בהסתמך על הוראתו של הג"ר משה פיינשטיין זצ"ל להתיר הלוואה ברבית לחברות, וכפי שנתבאר לעיל פרק ג סעיף ב הוראה זו היא דעת יחיד, ולכן אין להסתמך על מסלול זה.

יח. גם בדיעבד כאשר אין אפשרות לעבור למסלול הכשר השייך ל'ארגון המורים' (וכפי שיפורט להלן), ההוראה היא שיש להקפיא את ההפרשות לקרן¹⁴⁵.

המסלול הכשר בארגון המורים

יט. לעומת זאת בקרנות של ארגון המורים המסלול מפוקח על ידי וועד ההלכה בדרך המרווחת ביותר (ראה לעיל סעיף יא)¹⁴⁶.

❦ ציונים והערות ❦

שנות חסכון.

145. מכתב הגרמ"ש קליין שליט"א, הגר"ש רוזנברג שליט"א, הגר"ש צ' רוזנבלט שליט"א, הגר"ש ז' אולמן שליט"א, הגר"י סילמן שליט"א, ניסן תשע"ז.

דרך ההודעה לקרן הסתדרות המורים על הקפאת ההפקדות לקרן הוא על ידי שליחת פקס למספר: 03-5155651.

המעבר לארגון המורים

ב. קרנות השתלמות למורים אינן מנוהלות על ידי בתי השקעות וביטוח, ולכן אין סוכנים המתעסקים בהן. דרך המעבר לארגון המורים הינו ע"י מילוי 'טופס מעבר' מהסתדרות המורים, וכן 'טופס הצטרפות' לארגון המורים (ולציין על גביו הצטרפות למסלול כשר), טפסים אלו ניתן לקבל בחלק מסניפי בנק פא"י והבינלאומי, או במייל של וועד ההלכה. לאחר מילוי הטפסים יש להעבירם לבנק הבינלאומי המנהל את שתי הקרנות¹⁴⁷.

הרשאים להצטרף לארגון המורים

כא. כפי שצוין, רשאים להצטרף לארגון המורים רק מורים מכתה ז ומעלה, (שעת הוראה אחת בכיתות אלו מספיקה). ולגבי מי שאינו יכול לעבור ראה לעיל סעיף יח.

❦ ציונים והערות ❦

146. ומלבד השאלה האם להסתמך על היתרו של האגרות משה בהלוואה לחברה בע"מ ישנם עוד חילוקים רבים בין שני מסלולים אלו, ובשל כך הוראת גדולי ההוראה שהמורים העל יסודיים (כלומר, מורים מכתה ז ואילך) יפרישו דווקא לקרנות מורים שעל ידי ארגון המורים, שבהם אין כל חשש איסור.

147. יש להכניס את הטפסים לבנק או לשלוח בדואר, אבל לא לשלוח בפקס, כי הם לא מקבלים טפסי העברה בפקס.

קופת גמל

קופת גמל הינה כלי חיסכון המיועד לטווח ארוך, המאפשר לחסוך כסף לגיל הפרישה באמצעות הפקדות חודשיות או שנתיות וליהנות מהטבות מס. הכספים שנצברים בקופה מנוהלים על ידי הקופה וכך הכסף שנחסך מניב תשואה לאורך השנים, ובכך מאפשר להגדיל את החיסכון שנצבר באופן משמעותי. ניתן להשקיע את הכספים במגוון מסלולי השקעה, שלכל אחד מהם רמת סיכון שונה:

מסלול מנייתי - המיועד לאנשים המוכנים לקחת על עצמם סיכון, משום שבמסלול זה רוב הכסף יושקע במניות הנסחרות בבורסה.

מסלול סולידי - המיועד לאנשים המעוניינים לקחת פחות סיכונים, שכן במסלול זה רוב הכסף יושקע באגרות חוב ובפיקדונות בנקאיים המניבים ריבית בטוחה יחסית.

מסלול מעורב - המיועד לאנשים המעוניינים לחלק את כספם בין שוק המניות (-בעל הסיכון הרב יותר), לשוק האג"ח (-הסולידי יותר).

כב. קופת גמל הינה תכנית חסכון כקרן השתלמות, אך לרוב, העובד זכאי לקבל את הכסף שצבר רק בעת שיפרוש מהעבודה, וברוב הקרנות גם אז הוא מקבל רק בחלוקה לקצבה חדשית.

כהיום כל קופות הגמל הינן במתכונת של חברה מנהלת שזוקפת את מלא הרווחים לעמיתיה, ובשל כך אסור להפריש אלא למסלולים ההלכתיים הקיימים בבתי ההשקעות וחברות הביטוח השונות. הדרך המרווחת נתבארה לעיל סעיף יא.

תכנית חסכון לכל ילד

לאחרונה נכנסה לחוק תכנית חדשה בשם 'חסכון לכל ילד'. על פי תכנית זו מופקדים על ידי הביטוח הלאומי סך של 50 ₪ לחודש עבור כל ילד, בנוסף לקצבת הילדים שההורה ימשיך לקבל עבורו. כאשר ימלאו לילד 18 שנים, יוסיף ביטוח לאומי מענק בסך 500 ₪. כספי החיסכון שהצטברו יעמדו לרשות הילד, והוא יוכל למשוך אותם באישור אחד ההורים.

אם כספי החיסכון לא יימשכו עד שימלאו לילד 21 שנה יוסיף הביטוח הלאומי מענק נוסף בסך 500 ₪ לחיסכון, והילד יוכל למשוך את כספי החיסכון לפי החלטתו ללא אישור ההורים. דמי הניהול על החיסכון ישולמו על ידי הביטוח הלאומי עד שהילד יגיע לגיל 21, ולאחר גיל 21 ייגבו דמי הניהול מחשבון החיסכון. ההורים יכולים לבחור היכן ינוהלו כספי החיסכון של כל אחד מהילדים בקופת גמל או בבנק (אפשר לעשות לכל ילד תכנית חסכון אחרת).

במקרה שההורים בחרו להשקיע בקופת גמל, ניתן להעביר את סוג ההשקעה בכל שלב במהלך תקופת החיסכון. אבל אם בוחרים בבנק, אין אפשרות להעביר את החיסכון לבנק אחר או לקופת גמל.

בעלות הילד בכספי החסכון

נג. הכסף המופקד עבור הילדים הינו בבעלות הילד ע"פ דיני התורה (ולהבדיל גם ע"פ דיניהם) משום שהקופה רשומה על שמו, ובכך הוא זוכה בכסף בקנין סיטומתא ע"י רישום בבנק (וכפי שזוכה כל אדם במשכורת הנרשמת עבורו בבנק).

בעלות הילד באה לידי ביטוי בכך שבכח הילד לנייד את הכספים מקופה לקופה, וכן להוציאם קודם תום תקופת החסכון במקרים מסויימים, כדוגמת צרכים רפואיים מיוחדים, וכמו כן במקרה של פטירת הילד ח"ו מקבלים ההורים את כספו מיד, ולכן התנאי שהילד אינו יכול להשתמש בכסף עד גיל 18 הוא כתנאי בלבד, ולא שיוור בבעלותו¹⁴⁸.

❦ ציונים והערות ❦

148. יש לדמות דבר זה למש"כ הרשב"א בתשובה (חלק ד סימן רמב, הובא בב"י סי' רלה), שהנותן מתנה לקטן ע"י אחר, ואמר לו שיהיה אפוטרופוס על הכסף, זכה הקטן בכסף מדין

השקעה דרך קופות גמל ובנקים

נד. כיון שהכסף בבעלות הילד יש לדאוג שהוא לא יעבור על איסורי רבית בכספו¹⁴⁹.

לכן, במקרה שההורים החליטו לחסוך את הכסף בקופת גמל, יש לדאוג למסלול כשר וכמו שנתבאר לעיל סעיף כב.

ובמקרה של חסכון בבנק, נחשב שהבנק לווה את הכסף מהילד ומתחייב בתמורה רבית קבועה, והדבר מותר רק על ידי חתימת היתר עיסקא מול הבנק (לאילו המסתמכים על זה, ראה לעיל פרק א באריכות).

מעבר ממסלול למסלול

נה. כאשר לא נבחר מסלול על ידי ההורים, וכברירת מחדל הושקע הכסף במסלול כללי, ניתן להעביר מחברה לחברה וכן ממסלול למסלול על ידי טפסי הצטרפות הניתנים לקבלה בחברה אליה מעוניינים להצטרף.

שיוך ילד חדש שנולד

נו. יצוין שכל ילד חדש הנולד, על ההורה לבחור עבורו מסלול בתוך שישה חדשים מיום הלידה, במקרה שההורה אינו בוחר מסלול, הילד יצורף כברירת מחדל למסלול כללי ללא הכשר¹⁵⁰.

❦ ציונים והערות ❦

זכין, ואין האפוטרופוס רשאי ליתנה לקטן לפי שעליו להתעסק בממון. והוא הדין כאן כיון שהכסף מיועד להרויח, לכן חברת הגמל שהיא האפוטרופוס של הילד אינה נותנת לו את כספו, כיון שזה מזיק להתעסקות.

ויש להוסיף עוד שאף אם נאמר שהעובדה שהוא אינו יכול למשוך את כספו הינה שיוך בעצם ההקנאה, למרות זאת עדיין הכסף נחשב בבעלותו לענין כל הרווחים וההפסדים, ורק שהוא שיוך לענין זה, ולא גרע ממה ששותף אינו יכול למשוך את כספו קודם חלוקה וכן בעיסקא שאמרו בגמרא (ב"מ קה, ב) רווחא לקרנא משתעבד, שמחמת זה יש לו עיכוב בזכות למשוך את כספו, ומ"מ אינו מגרע בבעלותו על הכסף לענין הרווחים וההפסדים.

149. דינו מבואר בשו"ע שאפוטרופוס המלווה מעות הקטן ברבית, אסור ליתומים לקבל את הרבית (ראה סי' קס סעיף כ, ובהגהות רע"א שם).

ולמרות שיש מקילים בהלוואה בע"כ של המלווה, מ"מ דעת החו"ד בסימן קס ס"ק טו לאסור, ומלבד זאת, כיון שיש אפשרות של בחירת מסלול הרי זה מוגדר הלוואה לדעתו.

150. ומה שמפורסם על ידי ביטוח לאומי שהמסלול נקבע לפי הילד הקודם, הכוונה רק למקום בו יושקע הכסף (כגון בנק או קופת גמל), אבל אופי המסלול יהיה כללי גם כאשר הילד הקודם שויך כבר למסלול הלכה.

נספחים

הרבית

תקנת

סו

נספחים

בירור מציאות המושג 'בעל שליטה'

בעל שליטה פירוש הדבר שהוא מחזיק בסכום של כעשרים וחמש אחוז, והשאר מחזיקים אחוזים נמוכים, (פעמים שיש שני בעלי שליטה שמתאגדים - נקרא 'דבוקת שליטה', כגון שאחד מחזיק 15% ואחד מחזיק 10%).

משמעות לכך שהוא נקרא בעל שליטה הוא בב' פנים:

א. יש לבעל שליטה זכות יתרה במינוי הדירקטורים, כך שמספר דירקטורים בחברה מונו על ידו, ועל ידי כך יוצא שבהחלטות הדירקטורים יש התחשבות באינטרסים שלו, כי יש שם כמה שדואגים לקבל החלטות כאלו שישתלמו לו.

ב. בהחלטות הזקוקות לאסיפת בעלי מניות, ואין די בהחלטת הדירקטורים, כגון החלטות על רכישות או עסקאות וכיו"ב, שלהחלטות אלו נדרש הסכמת בעלי המניות, כאן דרוש רוב מאלו המגיעים להצביע, ולכן אם יש פער גדול בין בעל השליטה לשאר בעלי המניות, באופן טבעי הוא מצליח לגייס רוב לכיוונו, אך זה מאד תלוי ומשתנה כמה פער יש בינו לשאר, ומהי יכולת ההתאגדות של שאר בעלי המניות, כי בסופו של דבר בהחלטה הזקוקה לבעלי המניות הרוב קובע, ולבעל השליטה אין רוב אוטומטי. ובפרט אם יש מישהו שמחזיק באחוזים ניכרים שאזי גם הוא יכול לגייס רוב, אז לכל אחד יש משמעות.

הוא אומר: בעל שליטה אינו דעת יחיד, אלא אחד שמחזיק בסכום מניות שבאופן טבעי יותר מתחשבים בדעתו, ובהרבה מן ההחלטות יצביעו לפי האינטרסים שלו. מובן שהחלטות שמאד מפריעות לשאר מחזיקי המניות הם יפעלו להתאגד נגדו, והחלטות שלא אכפת להם הם יתנו לו את היכולת להשפיע.

כשבאים לדון לענין הלכה, בהנחה שניהול קובע את ההגדרה של הבעלות; יש להדגיש עוד, שרוב ההחלטות הם על ידי הדירקטורים, ששם לא בהכרח יש לו רוב, אלא שכיוון ויש שם כמה שמונו על ידו הם ישתדלו להצביע באופן שהוא יהיה מרוצה, אבל סוף סוף הם צריכים להגיע להסכמה של שאר הדירקטורים, וברור שיש ביניהם כל מיני הסכמים של שמור לי וכו'.

יתרה מכך, כל החלטה הקשורה לעסקאות שיש לבעל השליטה ענין או זיקה עמהם, אין לו יכולת להצביע ורק שאר בעלי המניות יכולים להשפיע, וזה בשביל שהחברה תתנהל באופן תקין ותועלת לעסקי החברה בעצמם.

כך שברוב ההצבעות אין הוא שולט אוטומטי, וכל שליטתו היא בזה שיש גורמים במקבלי ההחלטות שישתדלו מאד לרצות אותו (בדברים שאין לו זיקה עסקית עמהם), אבל בפועל ההחלטות מתקבלות על ידי החלטה של רוב הדירקטורים

המייצגים את כלל בעלי המניות, ולכן מבחינת ההגדרה ההלכתית יוצא שהניהול מבוצע על ידי מנהלים המייצגים את כלל בעלי המניות ומחליטים מכוחם.

יש עוד להוסיף, שכל הדיון הוא לגבי בעל מניה בודדת, אבל גופים מוסדיים מצביעים תמיד בכל החלטה הקשורה לאסיפת בעלי המניות, והשפעתם קובעת לא פחות מבעל השליטה, משום שבדרך כלל כל הגופים מצביעים באופן זהה כיון שהצבעתם פועלת לפי גוף אחר שמייעץ להם, שאותו גוף מייעץ לכל המוסדיים, כך שכולם מגיעים לדעה אחידה), ואז יש להם אחוזים מספקים בכדי להטות את ההחלטה לכיוונם. ולכן קניית מניה דרך הגופים מקנה שליטה על הניהול בפועל לבעלי מניות אלו (שהם העמיתים של אותו גוף מוסדי).

הערות מהרה"ג שמואל יצחק לוין שליט"א

לפרק א סעיף ד - תוקף הית"ע כללי

לפי הידוע לא קיים תקנון לבנקים הכולל כל החלטות הבנק, התקנון הקיים הוא הזכויות וחובות של בעלי המניות, אבל כל החלטות ההנהלה נקבעים על פי דירקטוריון ומסמכים חתומים, לכן כיון שההית"ע נחתם כדרך שאר מסמכים מחייבים, הרי זה ממילא כשאר תקנות הבנק המחייבים על פי חוק, וגם הבנקים מודים לזה.

אולם הפקפוק שקיים בהית"ע כללי הוא משום שכל הית"ע צריך הסכמת שני הצדדים, וכגון בלקיחת משכנתא צריך הלקוח להקנות נכסיו, וכיון שהלקוח לא חתם על הית"ע ולא ידע מקיומו צ"ע אם חל ההקנאה. ובהפקדת כסף לבנק צריך הלקוח להסכים ליטול חלק בהפסד. ולענין זה לא יועיל מה שזה נחשב חלק מתקנות הבנק.

והסברא הידועה שאדם הנכנס לבנק נכנס על דעת כל תקנות הבנק, אינה ברורה שמועילה להפוך הלואה בריבית לעיסקא מאחר שזה סתירה גמורה לכל המפורש בכתב ובע"פ, ובפרט לגבי הקנאת נכסים שסברא זו צ"ע.

ודברי המהרש"ם המובאים בהערה 14 אין מקיימים היום, דז"ל המהרש"ם: "ואח"ז הכרזתי כן בכל ביהכ"נ וביהמ"ד לפרסם הדבר, וגם כל מעשה ב"ד יש לו קול, וממילא הו"ל כהתנה כן בפירוש בשעת הלואה, ויש שטר בב"ד. אבל בכ"ז אם ילוו להם מעות ממקומות אחרים רחוקים, והם יהודים, לא יונח בהיתר זה." ע"כ. ובודאי המציאות בזמנינו, עכ"פ בערים שהחרדים בהם מעטים, שמציאות הית"ע של הבנק אינו מוכר וידוע כלל לציבור הכללי, ולא יעלה על לב לחשוב הפוך מכל המסמכים וכל הדיבורים. ומזה נוצר המצב שיש מקום גדול לומר שההית"ע חל רק למי שיש לשער שמעוניין בכך, ויתכן דבעינן שחושב על כך להדיא, או דבעינן שיגלה דעתו להדיא בכתב (באופן שהבנק לא יוכל לטעון נגדו שלא עשה ע"ד ההית"ע [עש1]).

ומה דס"ל להגרנ"ק דיש הרבה פקפוקים בהית"ע כללי, והיינו אפילו כלפי מי שיודע על קיומו ומעוניין בכך, הוא משום דכיון דכל כחו מתלי תלי בהסכמת הצד השני, והמציאות היא שכל ההית"ע [מוסתר ומוחבא] [עש2] מהצד השני, לכן יש לפקפק מאוד על כחו המחייב, ולכן כתב הגרנ"ק בחוט שני שצריך לחתום הסכם היתר עיסקא פרטי עם מנהל הבנק שיש לו סמכויות, והכוונה שבזה נעשה כחווה גמור בין שני צדדים שא"א לפקפק על תוקפו המשפטי והדיני. ואין כלפי זה שום צד קולא בלקיחת משכנתא (עי' בקונטרס סעיף ו'), כי מצד הבנק הדירה רק "משועבדת" ומצד ההית"ע צריך קנין גמור שיש בזה נפק"מ שהבנק שותף בהפסד,

ואין זה נקרא שההית"ע תואם עם חוקי הבנק, וכמו שהעיר כבר הגרשצ"ר במכתבו בתחילת הקונטרס.

ועפ"י הנ"ל יובן ששני הדרכים באופן עשיית ההית"ע פרטי המבוארים בסעיף ח' וט', אינם שני דרכים בעלמא אלא חלוקים הם במהותם ויסודם, כי אם העיקר שיהיה גילוי דעת מצד הלקוח (באופן שאי אפשר להכחישו), סגי בחתימת הלקוח וצירוף לתיק, אבל אי בעינן חוזה המחייב, ע"כ בעינן שיחתמו הלקוח והבנק, ורק מורשה חתימה, וכמו שהעיר הגרשצ"ר במכתבו. ובאמת יש בזה הבדל בין הבנקים השונים, שיש בנקים שאפשר לעשות חוזה גמור בין הלקוח למנהל, ויש בנקים שרק מאפשרים חתימת הלקוח והכנסה לתיק.

לפרק א סעיף יב ויז - יתרת חובה בבנק מזרחי וירושלים

נוסח ההית"ע של בנק מזרחי הוא כך: "המקבל יעסוק בכל עסקיו המותרים לטובת העיסקא בין בעסקיו הקיימים ובין בעסקים שמכאן ולהבא. וכל הרכישות והקניינים ייעשו לטובת הנותן באופן היותר מועיל". הלשון ברור שלא רק אם קונה עכשיו עסק עם המעות הללו חל עליו ההית"ע, אלא ההית"ע חל בכל העסקים הקיימים והעתידים. וזה המציאות היום שאינו מצוי שמשתמשים עם אותם המעות בשביל איזה עיסקא, אלא תמיד יסוד ההית"ע ע"י הקנאה של המקבל מתוך נכסיו כנגד המעות שקיבל, וההקנאה היא חלק בכל עסקיו. ובנוסח בנקים אחרים הדבר מפורש יותר, אבל גם כאן זה מתפרש כן. לכן אין נפק"מ בין אם לוקח המעות לעשות עכשיו עיסקא או שמשתמש עם המעות לצרכו ויש לו עיסקא קיימת (כגון דירה וכיוצ"ב).

וכמו כן אין הנוסח מחייב את הלקוח לעשות מעשה קנין מיוחד עבור ההית"ע, אלא עצם קבלת המעות היא מעשה קנין על כל עסקיו שיש לו היום (שאפשר לקנות בכסף), וכן כל עסקיו העתידיים שיעשה בהם קנין בשביל לקנות לעצמו, הרי על פי ההית"ע מונח בקנין זה גם קנין בזכיה עבור הבנק. והלשון בנוסח בנק ירושלים "יקנה המקבל לנותן" בין לגבי נכסים הקיימים ובין לגבי נכסים עתידיים, קאי על מצב שיש מעשה קנין (ובדרך כלל יש קנין גם בנכסים עתידיים, שהרי קונה לעצמו באופן המועיל), ונקבע בהית"ע שהמקבל יקנה חלק לנותן, ואי"צ לזה מעשה וכוונה מיוחדת בעת הקנין (והיינו באופן שכך היה דעתו של הלקוח מראש שמתעסק עם הבנק עפ"י ההית"ע, וקו"ח אם חתם באופן פרטי וכמ"ל).

לפרק ב סעיף ד וז - הטבה של הבנק להלוות ללא ריבית.

הלוואה שהבנק נותן ללקוח עקב פתיחת החשבון אסורה, אע"פ שאין הבנק מתנה את ההלוואה בהפקדת הכספים וגם אין כוונתו לכך, כי התנאי של פתיחת החשבון עצמה שהיא פעולה שמביאה רווח לבנק היא היא הרבית עבור ההלוואה, ע"ד המבואר בסי' ק"ס סכ"ג. ואפילו אם הלקוח פותח או כבר פתח את החשבון שלא

לשם כך, מ"מ כיון שההלואה ניתנת רק מחמת פתיחת החשבון א"כ עכ"פ מצד המלוה (הבנק) ההלואה היא הלואה ברבית (ודומה ללוה שנתן מתנה למלוה שלא לשם ריבית ואח"כ בקש הלואה ולא ידע שהמלוה אינו מלוה אא"כ ישלמו לו מקודם ריבית, והאיסור בזה מדרבנן, ע"י מבי"ט סי' נ"א). וזה יסוד הדין המבואר בסעיף ג'. אמנם כשהבנק מוכן להלוות בכל אופן, אלא שעקב פתיחת החשבון הוא מלוה בחנם ולא ברבית בזה התיר בסעיף ד', ואפילו אם כוונת הלקוח בפתיחת החשבון היא לשם כך (ע"י הערה 42). ואם הלוואת הבנק בחינם היא עקב הלוואת הלקוח (קייזו ריבית זכות עם ריבית חובה) חילק בזה בסעיף ז' בין אם הלקוח נתכוין לשם כך בהפקדתו דאסור, לבין אם לא נתכוין לשם כך דשרי. ולא נתברר מה החילוק (לכאורה הערה 42, והערה 45 סותרים להערה 46).

ובגוף הענין אינו מובן ההיתר, דאם הבנק אינו מוכן להלוות בחנם אלא בתנאי של פתיחת החשבון או של הפקדת מעות, א"כ ההלואה הזו כפי תנאיה מותנת בריבית, והרי זה כמו שהבנק דורש רבית על ההלוואה ונותן ללוה שני אפשרויות איך לשלם ריבית, או לשלם ריבית ממש או לפתוח חשבון או להפקיד מעות, והרי כל זה בכלל הרבית. וממילא אסור אף כשאין הלקוח מתכוין לשם כך בדומה להלואה שנעשית רק מחמת פתיחת החשבון, כיון שעכ"פ מצד המלוה ההלוואה מותנית ברבית כנ"ל. וכנראה שלזה נתכוין הגרש"צ בהערתו במכתבו לענין קייזו שאין חילוק בין מתכוין לכך או לא, וא"כ מה שמובא בשמו בהערה 42 לגבי פתיחת חשבון הוא גם באינו מתכוין לכך.

לפרק ב סעיף יג – ערבות למשכנתא

יסוד סעיף זה מבואר בארוכה בתקנת הרבית ח"ב סי' ב', דבעצם הדין היה צריך להיות שאסור להיות ערב קבלן על הלואה לעיסקא, דההיתר עייסקא מועיל רק עבור הלוח שמשתמש עם המעות לעיסקא, אבל הערב (שנחשב כלוח ומלוה) שאינו מתעסק במעות כלל ל"מ לדידיה הית"ע. אלא שביאר שם שאף לשיטת רש"י שע"ק נחשב כלוח ומלוה, אינו אלא תקנה מדרבנן, ומדינא אין הערב נחשב כלוח בעצמו, וממילא י"ל שאם ההלואה נעשית בהיתר ע"י הית"ע אין איסור בערבות, ואף לדעת הר"ן דס"ל דע"ק כלוח ולא כמלוה ולדבריו י"ל דהוא מה"ת, מ"מ ערב של בנק שאינו ערב קבלן ממש שהרי תחילה תובעין את הלוח, אע"פ שאין תובעין את הלוח ככל דיני תביעה על פי דין תורה, מ"מ לגבי סברת הר"ן סגי בכך שצריך לתבוע את הלוח תחילה שלא יחשב כלוח, עיי"ש בארוכה.

והנה מה שחידש שלרש"י ע"ק כלוח ומלוה רק מדרבנן ודקדק כן מש"ך והגר"א בסי' ק"ע, המעיין שם יראה דהש"ך כ' כן רק לדעת הר"י"ק אבל להלכה הוא מה"ת (אלא שהוא ספק לדינא אי קיי"ל כרש"י ובדיעבד המע"ה), וכן הגר"א ביאר רק דעת הרשב"א החולק על רש"י אבל לרש"י הוא מה"ת, וכן הוא פשוט הפוסקים (וכל קושיותיו וראיותיו יש לדון בהם וליישבם).

וכן מ"ש להר"ן דסגי בערב שצריך לתבוע את הלוח תחילה אינו מוכרח, והדברים מפורשים בש"ך סי' ק"ע סק"ב להלכה דבעינן שיתבע ללוח תחילה ולא ימצא לגבות ממנו או שיהא אלם או שברח, וא"כ ערב דידן דינו כערב קבלן ויש בו חשש איסור תורה.

ואמנם פשוט שההית"ע מועיל גם עבור הערב, דאף דאין הערב מתעסק במעות אלו עצמם, הרי הית"ע דידן לעולם אין מצוי שהלוח עושה עיסקא באותם המעות וההית"ע חל בכל הנכסים והעסקים שיש לו, וא"כ ה"ה אצל הערב, ואפילו אם אין לו נכסים ועסקים משל עצמו הרי יכול לעשות העיסקא ע"י מסירת הכסף ללוח שיעשה עיסקא, וכי מתעסק צריך לעשות עיסקא בעצמו ואינו יוכל למסור הכסף שיתעסק בו אדם אחר, ובפרט הכא שברור מראש שעושים כן. ואם העיסקא לא הרויחה אצל הלוח ישבע הלוח ויהיה נאמן גם כלפי הערב, דודאי המלוה האמין לשבועת הלוח. ואין זה תלוי בנידון המחנ"א בדין תן דינר ריבית לפלוני אם נחשב שקיבל כולו מדין ערב או רק שיעור ההנאה (ואז יש לחוש שאין מספיק בשביל להרויח סכום ההתפשרות), דמה שערב קבלן נחשב כלוח הוא מכח עצם ההתחייבות שהוא חייב למלוה וזה כלפי כל הסכום, דהרי דין ע"ק לענין זה הוא אפילו לאחר מתן מעות.

ומ"ש שאם הוא "ערב משלם" יסכם הערב עם הלוח בכתב שהוא משלם רק חלק המלוה, צ"ע איך יועיל סיכום עם הלוח, הרי עיקר נושא הרבית של הערב הוא ביחס לבנק המלוה, וא"כ צריך לסכם עם הבנק שהוא ערב רק על חלק המלוה, והבנק ודאי אין דעתו לכך, שהרי אם הערב שילם חלקו ואח"כ יטען ויוכיח הלוח שהפסיד, וכי יוכל הלוח לטעון שהערב שילם כל חלק המלוה, ונשאר אצלו רק חלק פקדון ואם הפסיד פטור מכלום.

לפרק ב סעיף יז-כ – גביית עמלת האשראי מהלקוח

לפי המתבאר מכל פסקי הדינים עם ההערות בסעיפים אלה, דבר פשוט הוא שאין איסור על המוכר או המלוה לגבות הוצאות האשראי מהלקוח, ככל שאר הוצאות שמקובל להתיר. אלא שהנידון בזה הוא כיון שחברת האשראי היא ערב שלו"ד על המקח או ההלוואה, ויש איסור ללוח לשלם לערב שלו"ד, א"כ גם כשהמלוה משלם לו ואח"כ חוזר וגובה אותו מהלקוח יש לדון לאסור מדרבנן משום מיחזי כשלוחו, ומאידיך י"ל שכשהמוכר משלם אין זה כלל תשלום על הלואה והמתנה רק על הבטחון וההתחייבות שחברת האשראי מתחייבת לו (דמצד המתנה של הלקוח הרי יש הרבה מאוד מקרים שאדרבה חברת האשראי מקבלת מהלקוח לפני שמעבירה למוכר) וא"כ ל"ש לאסור בזה משום מיחזי כשלוחו שיחשב כתשלום על ההלוואה. ולענין זה כתב לחלק לדינא בין מקח להלוואה, שבמקח יש יותר מקום להקל לומר שנחשב כמחיר המקח, וכן בהלוואה יש להקל בדרבנן לצורך מצוה.

ויש להוסיף בזה על פי דבריו, דכיון דהגדרת התשלום אינו על ההמתנה ללקוח, יש להתיר אפילו ללקוח בעצמו לשלם לחברת האשראי עמלה זו, וכמו שהתיר הט"ז ללוה לשלם שכר ערב קבלן מפני שאין שכר הערבות על ההמתנה. ואע"פ שבשלו"ד אסר הט"ז היינו מפני שעכשיו השלו"ד הוא נחשב כמלוה דידיה, וזה לא שייך כאן, כי התחייבות הלקוח לחברת האשראי אינה קשורה כלל למעות שקיבל מהמלוה, דהרי גם אם הלקוח תורם לאיזה צדקה ומעביר כרטיס אשראי מתחייב לאשראי ואע"פ שלא קיבל כלום, וע"כ שייסוד חיובו הוא חיוב בפני עצמו שמתחייב כלפי האשראי בתנאי שיתחייבו הם לפלוני, ולכן אין מקום להגדיר את הכסף שקיבל כאילו קבלו בהלוואה מחברת האשראי [עש3].

אמנם מבואר בט"ז להדיא שמה שהחליט שאין שכר הערבות על ההמתנה, זה מפני שלא עלה על דעת הערב שישלם, וא"כ בנידו"ד שברור שהאשראי ישלם, וגם המציאות ידועה שחלק מהתשלום הוא על הסיכון שאולי הלקוח לא ישלם, בודאי מסתבר שנכלל בזה הסיכון שהלוה יאחר בתשלום ויהיה המתנה, וא"כ אין להתיר ללוה לשלם עמלה זו, וכן יש לדון במטיל החיוב על הלוה אם מיחזי כשלוחו כאילו הלוה שילם.

עוד [עש4] צע"ג בכל זה, כי יש מקום גדול לאסור מה"ת מצד עסק הלוה והמלוה או הלוקח והמוכר, שהרי עיקר פעולת האשראי תחילתו מזה שאין הלוה או הלוקח משלם מיד במזומן, והמלוה או המוכר אינו מסכים לזה אלא א"כ יעמיד לו ערב שלו"ד שבטוח הוא בעיניו שישלם לו, אלא ששלו"ד זה גובה עמלה על ערבותו ומטילו על המוכר והמלוה, והמוכר או המלוה דורש מהלוה שישלם הוצאות אלה (ע"י שיעמיד הערבות על סכום יותר גדול). הנה הוצאות אלה ודאי מגרע גרע מהוצאות צדדיות דעלמא כשכירות חדר ופקידים וכדו' דהכא הוצאה זו נגרמה לו רק עבור שממתין לו ואינו יכול להשיג ערב בחנם, ומאן יימר דהוצאות אלה מותר לגבות מהלוה.

והיינו אף שעצם תשלום הערבות אינו קשור להמתנת הלוה והוא תשלום על הבטחון שמקבל מהערב, מ"מ כיון שהוצאה זו נגרמה לו עקב בקשת הלקוח להמתנה וחושש שהלקוח לא ישלם בזמן, שעבור זה נצרך לערב לבטח את ההמתנה, א"כ הוצאות אלו נגרמו לו מחמת שאינו רוצה להמתין. ואף שמוותר למלוה לדרוש שכר כתיבת השטר כדי שלא יכפור לו הלוה, או לדרוש שכר רישום שיעבוד משכון כדי שיהא בטוח בתשלום החוב, כל זה מפני שאין זה הוצאות על ההמתנה רק על ביטוח החוב שלא יפסיד אותו, אבל כאן לולי האשראי יתכן שלא היה המלוה מוכן בכלל להלוות ולהמתין כי אינו יודע מתי יחזיר.

ועוד שכבר נתבאר שגם עצם תשלום הערבות הרי חלק גדול ממנו הוא תשלום על הסיכון שיש לחברת האשראי מחדלון פרעון הלוה, וזה כולל לכאורה גם מקרים שהלוה ישלם באיחור, ואם מחייב את הלוה לשלם הוצאה זו הרי זה כמחייבו לשלם את ההוצאות שיש עקב עצם ההמתנה. ובהערה 67 כתב שאפילו אם המוכר דורש

יותר מההוצאות מותר כי הדרישה היא על ההמתנה מהערב ולא על ההמתנה מהלוקח, וצ"ע כנ"ל, דהכל מתחיל מהמתנת הלוקח שאינו משלם מיד, ולשם כך נדרש לקבלת ערבות והמתנה להערב ולשם כך מגדיל דמי המקח, הרי הכל חוזר ונזקף ובא מהמתנת הלוקח.

ואין להתיר בכ"ז עפ"י מ"ש המקור מים חיים לדון בכל ערב שלו"ד שאין כאן הלואה מהמלוה ללוה כלל, והכא עדיף טפי כיון שידוע מראש שבפועל ישלם האשראי שהוא השלו"ד, וא"כ י"ל שהלוקח והלוה אינו נחשב כלל ללוה ומותר לו לשלם ריבית למלוה. דזה אינו, דדברי המקמ"ח שייכי רק אם כל ההלואה נעשתה מתחילה ע"י הערב, אבל הכא שמלוה לו בעצמו, אלא שמחייבו בתמורה להלואה להעביר הכרטיס (העמדת הערב), עצם מה שמחייבו להעמיד ערב שלו"ד על סכום גבוה יותר הוא הרבית.

ויש לציין שבגמ"ח הוכשטיין סודר שאפשר לבקש לקבל כל הסכום, ללא נכיון עמלת האשראי, והגמ"ח מבקש שלא בדרך חיוב להחזיר עמלת האשראי לאחד העובדים של הגמ"ח, והוא יעביר מדעתו ורצונו כסף זה לגמ"ח. ועכ"פ במקום מצוה יש להתיר בהערמה זו.

לפרק ב סעיף כז – פריטת צ'ק דחוי

בהערה 78 דן לגבי פריטת צ'ק דחוי שקיבל מאחר דשרי משום דהוה רבית שאינו מלוה מלוה (אי נימא דצ'ק הוא רק הוראת תשלום). הנה דין זה מבואר בשו"ע סי' ק"ס סי"ג שלא יאמר הלוה למלוה פלוני יתן בשבילי. אולם הפ"ת הביא מהמל"מ והשעה"מ שכתבו דאם מותר ללוה לפייס אדם אחר ליתן בשבילו קו"ח שמותר לומר למלוה פלוני יתן בשבילי. והרי כתב הש"ך שם מהב"י דיש להקל בפיוס. וא"כ ודאי דשרי כאן. ועוד נראה דאפילו אי נימא דפלוני יתן בשבילי חמיר טפי דמיחזי כשלחו באופן האסור, דהיינו שבקש ממנו לשלם עבורו ויתחייב לחזור ולשלם לו, נראה דזה שייך רק אם המלוה מסתמך על דיבורו של הלוה שמבטיחו שפלוני ישלם בשבילי, דאז נראה שהלוה פייסו לאותו פלוני ושלחו לשלם עבורו, אבל אם מביא צ'ק חתום של פלוני הרי זה כאילו הגיע אותו פלוני לכאן עם הכסף, והלוה עשה מעשה קוף בעלמא שמביא הצ'ק, ואין המלוה מסתמך על דיבורו של הלוה בכלל. ולפמ"ש הגר"א בביאור האיסור של פלוני יתן עבורי דנעשה כשילם הלוה מדין עבד כנעני, ודאי ל"ש זה בנידון דידן שלא הוצרך הלוה לדבר כלום. ואמנם יש לדון לאסור לפי הצד שצ'ק הוא כמזון ממש, ואולי עכ"פ מדרבנן מפני שכך נראה לאינשי, וע"ד שכ' בסוף ההערה.

לפרק ב סעיף כח-לג – לפני עור

לענין לפני עור בדבר השנוי במחלוקת, הנה לשון המבי"ט ח"א סי' כ"א (מריה דהאי היתירא): "אבל כשהדבר להם היתר שסומכים על המורים להם היתר בדין תורה

לא נדון אותם לדעתנו כעורים". ועד"ז בכתב סופר יו"ד סי' ע"ז – "כיון שזה יודע שיש אוסרים ומכרע ליה כהמתירים ושניהם יודעים שיש מתירים ויש אוסרים או פליגי הם עצמם מסברא ושקול דעתיהו שלזה היתירא הוא לפי דעתו ותורה לא בשמים אפשר דליכא משום לפני עור". ולפי"ז לכאורה אין מקום לסמוך להקל במי שמיקל שלא מחמת סמיכת רבו או משקול דעתו על פי תורה, ואפילו באופן שגם אם נעמידנו על חומרת האיסור ונודיע לו שחכם פלוני מתיר הוא יסמוך עליו מחמת קלותו ביר"ש (עי' הערה 82).

וגם כשהוא חד עבר דנהרא ויעשה האיסור בעצמו בלא"ה (ואם יעשה ע"י אחרים ישראלים תלוי בפלוגתת המל"מ והפני משה) עדיין יש איסור מסייע, ובמומר כ' הש"ך שאין איסור מסייע (והובא בהערה 85), אמנם לפי המבואר שם בדגול מרבבה הטעם משום שהוא מזיד, וברוב המקרים אצלנו הוא חסרון ידיעה ולא מזיד, ולגליון מהרש"א שם הטעם משום הלעיטהו לרשע וימות וג"ז לכאורה דווקא במזיד, וגם תלוי בנידון הידוע אם מומרים דהיום דינם כתינוקות שנשבו.

לפרק ג סעיף ג-ה - חברה בשותפות גוים ויהודים

השו"מ דן לגבי קניית מניות בחברה של שותפות עכו"ם שאח"כ מלוים כספים ליהודים וגויים, ואתי עלה להתיר מחמת שיטת רש"י בהלואה ע"י שליח (היינו הממונים), וגם מצד ברירה. והנה כבר העיר בהערה 93 שההיתר של שליח לא שייך בהלואה לבנק שהרי מלוה בעצמו לבנק ולא ע"י שליח. ואין לומר שהפקיד הלוקח את הכסף הוא שליח של הבנק, שזה ודאי מעשה קוף בעלמא, ובפרט כשעושים העברה בנקאית שאז אין הכסף עובר ידיים כלל, ומגיע ישירות לרשות הבנק. ואמנם צריך להוסיף שגם היתר ברירה ל"ש בזה, דהרי ההלואה היא עכשיו לכל השותפין כ"א לפי חלקו, וברירה שייך רק כשעכשיו מניח כסף באוצר ואח"כ כשבאים הלויים ללות אמרינן שהלויים הגוים לוו את כספו. ולפי"ז צע"ג דברי הקובץ תשובות (מובא בהערה 95) שדן לגבי הלואה לבנק שאפשר לסמוך על דעת הגרמ"פ בצירוף סברת השו"מ.

ולענין חברה שהבעלות היא של רוב גוים, כ' בהערה 96 לבאר ההיתר שגדר חברה בע"מ הוא כמזון ציבור וזה נקבע עפ"י הרוב. וזה תימה גדול, כי פשיטא שחברה בע"מ אינה מזון ציבור, אלא שהבעלות מחולקת במדוייק לפי אחוזים לכ"א כפי מה שהשקיע, והיא שותפות גמורה, וענין מזון ציבור מצינו כשהבעלות היא לציבור מסויים כמו לשבט הכהונה או לעניים או לבני העיר, וכל מי שנוסף ועכשיו משתייך לציבור זה ממילא יש לו גם זכות במזון זה, כי מעיקרא הגדרת הבעלות היא כלפי סוג של ציבור, משא"כ הכא שהבעלות היא רק למי שבאופן עצמאי השקיע ועשה קנין לפי חלקו.

והגר"י מסלנט שהקיל הוא משום ביטול ברוב על האיסור רבית, והגרש"ז ריגר היקל כדברי הגרמ"פ שבעלי המיעוט אינם בעלים כלל כיון שאין להם שום

אפשרות של דעה, ולדבריו גם בישראל וישראל הכי דינא. ומה"ט צ"ע מ"ש בפרק ג' סעיף י"ב שיש מקום להקל לקנות מניות בחברה שאין עיקר עסקיה ברבית, וביאר שם בהערה דכיון שהוא בעלות כממון ציבור נחשב הבעלות רק כלפי עיקר עסק החברה, וזה צע"ג כנ"ל. ולמ"ד דקונה רק רווחים (שהזכיר שם בהערה) והיינו הגרמ"פ, לדידיה באמת אין חשש בכל האיסורים שנעשים שם, אפילו בחברה שעיקרה דברים אסורים וכמ"ש האג"מ בעצמו.

ולכן נראה פשוט לגבי הדירוג בקניית אג"ח שבסעיף כ"א שנכתב א. רוב גוים. ב. שותפים גוים. ג' הית"ע כללי, דודאי הית"ע כללי עדיף אפילו מרוב גוים בלי הית"ע.

מכתבי גדולי ההוראה שליט"א

מכתבם של גדולי הדור

הודעה חשובה לזהירות מחשש רבית

הנה רבים מן העובדים מפרישים מן המשכורת שלהם לקרנות פנסיה, גמל וכיו"ב, ובעבר היו הקרנות כחברה בפני עצמה, ואם עשו היתר עיסקא עם החברה כבר יצאו מאיסור רבית, אמנם ע"פ חוקי המדינה נשתנו גדרי הבעלות, וחברות אלו הן חברות מנהלות בלבד, והכסף נשאר בבעלות המשקיעים בקרנות אלו, ומה שעושים שם הרי זה בשליחות בעלי הממון, ונמצא דרבו חששי איסורים בזה.

על כן יגעו וטרחו לשם שמים, רבנים ודיינים חשובים, לייסד קרנות כשרות, הנקראות בשם מסלול כהלכה [הנקראת גם בשם "גלאט הון"], בהם נעשה הכל באופן שכל ההשקעות והתנהלות הכספים אין בהם חשש רבית או שאר איסורים, וכל דרכי התנהלות הכספים לובנו ונחקרו, ובס"ד סודרו ע"פ הוראות גדולי הדור, ע"צ היותר טוב, ואפילו המהדרין יכולים להשקיע כספם בקרן זו בלי חשש ופקפוק כלל.

באנו על החתום אדר תשע"א

נשים קרליץ

שמואל הלוי וואזנר

יוסף שלי אלישיב

ומעתה הננו מאשרים שקרן הפנסיה, ההשתלמות, הגמל, שתחת שם מסלול כהלכה "גלאט הון" מהודרים המה על צד היותר טוב שלמה זלמן אולמן, לבי וזכר, יהודה סילמן, משה שאול קליין, שריאל רוזנברג, שבה לבי רוזנבלט

ג"א מלטרפס

עזריאל אויערבאך, שמואל דוד הכהן גרוס, אשר הכהן דויטש, אריה לבי, נתן הכהן קופשיץ, אליהו פוזן, יששכר לב שריבר

בס"ד, ניסן תשע"ז

זהירות מאיסור ריבית בקרנות השתלמות של עובדי הוראה

כבר הודענו לפני כמה שנים שיש חשש איסור ריבית, וכן חשש שותפות בעסקים אסורים, באלו שמפקידים כספים בקרנות נאמנות, קרנות פנסיה גמל והשתלמות.

בין השאר הודענו, כי קרנות ההשתלמות של המורים, הינם גם כן בחששות אלו. ובס"ד סודר מסלול כשר בפיקוח למהדרין בקרן ההשתלמות למורים של ארגון המורים [על יסודי], והודענו ברבים כי יש לעבור, וכן להעביר את הכספים שכבר הופרשו, מהסתדרות המורים לארגון המורים.

במשך כמה שנים נעשו הרבה השתדלויות לסדר מסלול כשר כראוי בהסתדרות המורים, אך לצערנו הרב נראה כי אחרי כל המגעים שהיו, עדיין מתעכב הדבר.

ע"כ אנו חוזרים ומודיעים, כי לדעתנו רק הקרן השתלמות של ארגון המורים היא ללא חשש איסור, והמורים הרוצים להיות נקיים מאיסור יפקידו רק בקרן זו, וכן הכספים שכבר הופרשו יעבירו לקרן זו.

על פי האמור הרינו לפרט,

- א. עובדי הוראה שיש להם לפחות שעה שבועית מכתה ז' ומעלה, יפרישו מכאן ולהבא, וכן יעבירו את הכסף הצבור, למסלול הכשר בארגון המורים (על יסודי).
- ב. עובדי הוראה יסודי כתות א-ו לא יפרישו מכאן ולהבא להסתדרות המורים. וכן אם ביכלתם לשחרר את הכספים הצבורים יעשו כן. ברוב המוסדות ניתן להפריש לקרן השתלמות רגילה בחברות הביטוח (אע"פ שאין בהם הסדר של שנת שבתון), ויש לבחור חברה עם מסלול מהודר.
- ג. מוסד שאינו מאפשר לעובדי הוראה (עד גיל 55) להפריש לקרן השתלמות רגילה, לא יפרישו בינתיים לקרן השתלמות עד שיסודר הענין כפי הראוי.

פרטים המעשיים בנוגע לכל הנ"ל ניתן לברר אצל ועד ההלכה לקרנות והשקעות שע"י דיניי בית הדין הגר"ש וואזנר והגר"נ קרליץ.

העתקים:

בתי ספר חינוך העצמאי
מוסדות תיכון וסמינר חרדי
רשת חינוך אל המעיין
ח"כ הרב משה גפני
הנהלת הסתדרות המורים
בתי הוראה

אשר על פי דין
אשר על פי דין
אשר על פי דין

קריאת קדש

תקון גדול לאיסור רבית

בתכניות החסכון החדשות

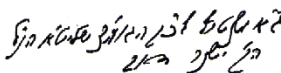
בס"ד

מרחשון תשע"ז

באנו בזה להעיר את לבב שומרי התורה שלא יכשלו ח"ו באיסורי רבית החמורים, בתכניות חסכון שנתחדשו זה עתה שמפקידים מידי חודש לכל אחד מהילדים סכום מסוים, ועל כל אחד לבחור היכן יושקעו הכספים, ומי שלא בוחר הרי ברוב המקרים מכח זה הכסף הרשום ע"ש ילדו יושקע בתכניות של קופות גמול המנהלות את הכספים ע"ש הילד ומלוות את הכסף ברבית. ובס"ד ניתן לבחור בקופות גמול המפוקחות ע"י וועד ההלכה "גלאט הון" שמטעם בתה"ד של הגר"ש וואזנר זצ"ל ויבלח"ט הגר"נ קרליץ שליט"א שמונהלות על צד היותר טוב בהוראת גדולי הפוסקים. ולכך החובה על כל אחד לבחור שהכסף יושקע בקופות גמול המנוהלות כהלכה.

חיים קנייבסקי	ש. י. נסים קרליץ	משה שטרנבוך	דוב לנדו	שמעון בעדני
				

חתימת קדשו של כ"ק האדמו"ר מבעלזא שליט"א
לקול קורא של בד"ץ קהל מחזיקי הדת

באנו על החתום (לפי א"ב)

עזריאל אויערבאך שלמה זלמן אולמן יוסף יקותיאל אפרתי יחיאל במברגר
מסעוד בן שמעון שמואל דוד הכהן גרוס זלמן נחמיה גולדברג ישראל גנס
יעקב משה הלל צבי ובר יצחק זילברשטיין ישראל מרמרוש נפתלי נוסבוים
יהודה סילמן שלום מרדכי הלוי סגל אליהו פוזן נתן הכהן קופשיץ
משה שאול קליין שריאל רוזנברג שבה צבי רוזנבלט אברהם יצחק הכהן רובין
יצחק מרדכי הכהן רובין שמואל אליעזר שטרן ישכר דב שרייבר

רבני קהל חסידי וזניץ

אריה טוביאס יעקב מאיר שטרן משה שטיין שרגא פייבל וינברגר ישראל מילר

רבני קהל חסידי בעלזא

שמואל רוזנגרטן חיים צבי שפירא יעקב גרינוולד אהרון זיכרמן

דוגמאות לשטרות היתר עיסקא בבנקים

היתר עיסקא

על-פי החלטה הנהלת בנק המזרחי המאוחד בע"מ (להלן - "הבנק"), אנו ה"מיי"מ המנהלי הבנק, מודיעים ומתחייבים בזה בשם הבנק, שכל עיניני הכספים שיש בהם אישור רבית אשר יעשו בהם הבנק בכל טעיפיו ונציגותיו בארץ ובח"ל, בין מה שיהיו לאחריים ובין מה שיקבל מאחרים, בין בכסף, ובין בשנה כסף, בכל סוגי אשראי ומקדונות, כולל המחייבות וְעַרְבוּיֹת, היווֹךְ ונאמנות, ואף אם מוזכר בהם לשון הלוואה או רבית, יהיה בידי המקבל או המייב בתורת עיסקא כתיקון חז"ל. וְחִלְקוֹ של המקבל יהיה מחצית מן הריבית, ובהפסד ח"ו יטא המקבל שליש והכנתן שני שלישי. ובאם יעשו הבנק בעסקים שאין בתנאי היתר זה כדי לבטל חמת אישור דיכית; יהיו תנאי ההתעסקות בעסקים אלה בתורף מקדון כולו ביד המקבל, ושגובים אחרו מן הריבית לבנות.

המקבל, בין בתורת עיסקא ובין בתורת מקדון, יעשו בכל עסקיו המותרים לעובת העיסקא, בין בכספי דניידי ובין בכספי ולא ביידי, בין בעסקיו הקיימים ובין בעסקים שטכאן ולמא, וכל הרכישות והקנינים ייעשו לטובה הנותן באופן היותר מועיל עפ"י דין חורה ותיקון חז"ל.

המקבל לא יהא נאמן על הקרן כי אם עפ"י-עדים כשרים ובאמנים; ולא על הריבית כי אם עפ"י שבועת חטורה, אלא אם כן יתן לכותן עבור חלקו בריות כפי תנהוג בבנקים, או כפי שיושט ביניהם, כולל הפרשי הצמדת לסוגיהן, העבות ומענקים, הא פעור משובת ההוכחה, ומותר הריבית יהא לו לכדו.

כל זה הוחלט כהנהלה הבנק כהחלטה גמורה ומחייבת, ויש חוקף ועדיפות להחלטה והמתייבות זו כאות מתקנות הקבועות של הבנק, ואין רשות לאף אחד ממנהלי או פקידי הבנק לפעול בשם הבנק, ללוות או להלוות, להחתיב או לקבל התחייבות, באופן שיש בהם אישור רבית, כי אם על-פי תנאי היתר עיסקא כב"ל, וכל השלום או העבת אשר ינתן לשני ההתעסקות לא יהא נחשב כי אם כחשלות על השבון באופן המורה.

ובפרטש חותמת שאט מנידו עיבת שהיא לא ידע המקבל או הנותן ענין היתר עיסקא זה, או שלא ידע בכלל מהו עיסקא, יהיו נוהגים בו דיני עיסקא כב"ל, והחולנת עליו כל הונכריות והחובות שיש למקבל בעיסקא או לנותן בעיסקא, כפי תנאי היתר עיסקא זה, אחרי שעפ"י החלטה זו לא יעשו הבנק בטום עיניני כספים שיש בהם אישור רבית, וכל מתעסק עם הבנק על-פי תקנותיו הוא מתעסק.

ולמען תת חוקף ועדו לכל האמור לעיל הננו כותבים ומפרטים גלוי לכל תקנה, והחלטת זו,

ולראיה באנו על החתום בשם הנהלת בנק המזרחי המאוחד בע"מ, פה תל-אביב-יפו

היום ג'. כאלול, תש"א. (1.9.1981)

העוד מתאמת לעיסקא
 10074
 10074

 המנהל הכללי
 של בנק המזרחי המאוחד בע"מ

 די"ר מועצת המנהלים
 של בנק המזרחי המאוחד בע"מ

בשם ה' נעשה ונצליח וה' עלינו ברחמים רחויח
שטר היתר עיסקא

ע"פ ההלכת הנהלת בנק ספרותלי דיסקונט בע"מ, (להלן - הבנק) אנו התומכים סטה פתחיים בזה בשם הבנק על כל סיפוי, כי כל עניי המספיק שיעסקו בהם הבנק, בין עם אושנים וחברות המלווים כספים לבנק ו/או באי כוחם, ובין עם אושנים וחברות המלווים כספים מהבנק ו/או באי כוחם, לכל סיני אשירא ופקודות, כולל חיובים, התחייבויות, ערבויות ושכונותאות, הנפקת סמיות וזחר בהם, כולל פעולות ועסקי תיווך, נאמנות ושליחויות המבוצעות ע"י הנשק, שיש בהם חשש ריבית מכל סוג שהוא, ואפילו מזכר לכל אלו לשון הלוואה או ריבית או ריבית דרביית, כל אלו יהיו כרד הספקל או החייב (להלן - הספקל) כמורת עיסקא פקדון - חת"ל, ויהי חלקו של הספקל שחיות פן הרווח, והתפטר ישא הספקל ארבעים וחמישים אחוזים, והותון השישים וחמישה אחוזים, עוד זוטרכם, שאם ישקוד כעסקים שראו כמתי היתר זה כדי לכלול סתם אישור ריבית, אי גמא התעסקות כעסקים אלה יהיה כמורת פקדון כולו כרד הספקל, ועל הספקל יהיה אחייות גיבה ואכירה כשופר, ואם אם יהיה כתוב בהם לשון הלוואה או ריבית או ריבית דרביית, ישקוד הספקל כעסקי הפקדון, והרווח יהיה לותון כעסקים וחמישה אחוזים ולספקל שערם וחמישה אחוזים.

הספקל בין כמורת עיסקא ובין כמורת פקדון, ישקוד ברפי העיסקא ככל עסקיו ונכסיו לטובת העסקא, בין בעסקיו ונכסיו הקיימים ובין בעסקים ונכסים שמתאן ולהבא, ואפילו אם תינתן העיסקא רק לטרה סיערת ומסוימת, הרי שלטות התנאי המסור כעסקי הבנק, הספקל ישקוד ככל עסקיו ונכסיו לטובה כעסקי חת"ל, וכלכד שעלש הספקל יהיה שישו גזיות על הונכס או השקעה עליו הודיע הבנק לפי תנאי הבנק ככל סקרה, הספקל בין כמורת עיסקא ובין כמורת פקדון, יתעסק כעסק כעסקים ונכסים הטובים המותרים והמזכרים ביהר.

הספקל סקנה לותון חלק שוה ערך לטובת שקבל כעסקיו ונכסיו הקיימים ע"פ שותת כקראן ישקבעו ע"י הבנק כקנין הסועיל ביותר ובאופן הסועיל ביותר, וכן ככל העסקים והנכסים שיעשה הספקל ששעת כבלת העיסקא ואלך, הספקל הית מטעם של הותון ולתעסק, חלקו של הותון כעסקים ונכסים אלו יהיה כלי"ל, כן שכל עסק ונכס שירווח בו הספקל הרי הוא רווח העיסקא.

על הספקל להוביל שנתה ועסק באמנות ברפי העיסקא כמנות סהר"ם, ולא יהיה נאמן על הקרן כי אם כערדים כשרים ונאמנים ע"פ דיני ישראל, כגון-כ"ן לא יהיה נאמן על הרווח או אי הרווח כי אם כשכועת סהר"ם ע"פ דיני ישראל או כערדים כשרים ונאמנים ע"פ דיני ישראל, מוסכם שכל סקרה ועניין לא תעסק שעת הספקל לזון לפי הכלל שמתקבצו חולר אחר התנשם, אלא זכורו של הבנק לקבוצ את סקנס הרוון, וכלכד שיהיה זה כרד דין קבוצ.

מוסכם, שכל רישוים, דוחות פאזרשים, ספסי תאנד, וכל ספסיים ורישוים מכל סוג שהוא, לא יששור כרד הספקל כריאה והוכחה סעקעו לכרור חת"ל, ואף לא יששור כאוסדנא.

כגור-כן הוסכם, כי על הספקל להודיע ככתב לותון על או רווחיו או/ו הספדיו, עד ליום העסקים האחרון שכבוש העברי, שהוא יושב כספן הפרעון, וכאם לא הודיע עד היום חת"ל הרי זה כמרותא כעל דין העיסקא הרווחה, ולא יוכל הספקל לשפון שהעיסקא הפסידה או לא הרוויחה עד האמרי חת"ל, וזאת כמנות החסכת אדם.

כמו כן הוסכם, כי על הספקל לשלם לותון סיערת עם סתן הודיעה, את חלק ההלוואה ואת החלק שלא נפסד הפקדון לעמנו של הספקל, כסידה ולא ישיה כן, כרד הרוץ יהיה שרא לפסוק לפי ראות עיניו.

אף על המסור לעיל בעניין צורת חלוקת הרווח והתפטר בין הותון לספקל, הוסכם שאם יתן הספקל לותון עכור יחלו"ל כרד ההוג ככנסים או כפי שיוסכם ביהר, כולל פרישת המדה לשיעורם, סהר"ם, סעקס דר עפשיים, או יהיה סטור סחוכת ההוכחה וספור שככועת, וסומר הרווח יהיה שרד לספקל וכרד.

כן הותנה, שכל תשלום או סהנה אשר יקני לפני ההתעסקות, לא יהיה נאמש כי אם כתשלום על חשבון, כסידה והכרר של"פ גמא העיסקא חת"ל און סקכל התשלום זכאי לתשלום זה, וגיבה סכנס התשלום פן הקרן.

כל על חולשת כבהלת הבנק כבהלת גמורה וסחיי"ע ע"פ כח והרשאה שיש לה בשם בע"ל הסענות, ויש חקפה ודפיות החלטה והתחייבות זו ככל שאר חקנות המבוצעות של הבנק, ואין רשות לרא אחד סטפחלי או פקדי הבנק, כמווה וכעמד, ללוות או להלוות, להתחייב או לקבל התחייבויות, באופן שיש בו כשסוס אישור ריבית או חשש אישור ריבית או אכב ריבית.

הנהלת הבנק כסידרה כמות, כי שטר זה סחייב כעל דיון ספסי, הנהלת הבנק סספיה כמות את כל הנוספים המוספטים לחתום ולערף שטר עיסקא זה באופן סרטי, לפי דרישת חקרות.

כפרש הותנה, שאף אם סתוו סיבה שהיא לא ידע הספקל או הותון עניין היתר עיסקא זה, או שלא ידע ככלל סתו היתר עיסקא, יהיה הונג בו דין עיסקא כפי תנאי שטר זה, אחר של"פ החלטה חת"ל לא ישקוד הבנק כשום עניי כעסקים שלא ע"פ דין תורה ותקון חת"ל, וכ"ל הסתעקס על הבנק, ע"פ תקנומיו הוא סתעקס, דהיתו ע"פ היתר עיסקא חת"ל.

סיום חקיתת שטר זה ע"י הבנק, כל העסקאות יהישו אך ורק ע"פ שטר עיסקא זה.

כל חת"ל נעשה כמרותא גמורה כקנין סודר ככית דין חשוב, ללא אספקתא וללא סופסי דשטרא, והכל נעשה כקנין הסועיל ביותר ובאופן הסועיל ביותר, ומוסכם כזה שכל ספק כשטר זה, שיש פרישו באופן סמיות או חסטר, ולא חת"ל באופן הסכסלו, ומוסכם לקבל את סכרת המוספטים ספסי שטר זה, ולענין סתן חקפה ועזו לכל המסור לע"ל, הונג לחתום וזאת לכרורן כעטר, וספסיים כפי קהל ועדה תקנתנו והחלטתנו זו.

ולראיה ישקו באנו על החתום ע"פ הרשאה שיש לנו סענע הנהלת הבנק, פה עיקר ירושלים, היום ה' לחודש 1/2 תשס"ו.

בנק ספרותלי דיסקונט בע"מ
חוקמי ועסקי ע"מכאום - סוכני

אנו הח"ס כרד"פ פה עיקר ירושלים, פאשרים כזה כי שטר עיסקא חת"ל נחתם כענינו, ע"פ הרשאה שיש לחותמים חת"ל בשם הנהלת הבנק, כקנין סודר כמיקון חת"ל, ושטר זה היתו כר חוקף.

נאם: *[Signatures]* ואם יצקו אין צד יאראשית

אם יש איהו פרט כנוסח התי"ע זה שאינו סועיל כמתי אישור ריבית, אינו סתכסל חוספי אלא יחול כעלדיו באופן סועיל ע"פ התי"ע.

[Signature]
בנק ספרותלי דיסקונט בע"מ

הרב שלום בן הלל גויאר - עד